

36
88
3605002

Երեսնական
հինգ. և հարյուր

ՃԱՆՆԱԾՈՅՈՒՄ

MANNEMKONDA HAIUMADDAJU
KEERTHANALU OKA PARISHEELANA

R Rambabu

ప్రథమ ముద్రణ - ఆగస్టు 1991

శ్రీవేంకటేశ్వరి, గ్రామం

ప్రతులు - 1000

హక్కులు - రచయితది

వెల.- రూ॥ 30

ప్రతులకు:- ఆర్ వద్ద

ఇంటి నెం 6-1-2/ది 53

శిల్పపరిషత్ వెమిక, నల్లగొండ

తిరుమల తిరుప్ప చేపస్థానంవారి
ఆర్థిక సహాయంతో ముద్రించం.

ముద్రణ:-

శివయ్య ప్రెస్, నల్లగొండ

అనుక్షణం

నా అవివృద్ధిని

కాంక్షించే

అమ్మ కు

విద్యను

మించిన విత్తం

లేదని చెప్పే

నాన్న కు

అంకితం

డా॥ జేతవోలు రామబ్రహ్మం న్యాయ

భక్తిపద కవితాళా, తెంగు విశ్వవిద్యాలయం

రామండ్రి ప్రాంగణం, బొమ్మూరు.

అనుపల్లవి

'ఉర్ల వడబొగ్గ'ని సతతం కల్ప ము | నను బ్రోవనే' అనే పాట చాలా ప్రసిద్ధం. 'పాలించుమని తెచ్చిన నీ నిధుని నా పాలికి రిమ్మననే' అనే పాటకూడా చాలా ప్రసిద్ధం. ఏటిని బోయిగా భక్తి తన్మయత్వంతో పొడుకునే పాత తరంవాళ్ళకి ఏటి కవయితని గురించి అంతగా తెలియదు. అన్నేలు ఏమీ తెలియదన్నా అతిశయోక్తి కాదు. ఈ లంగారం లాంటి పాటని కవించిన మహానుభావుడు మన్నెంకోండ హనుమద్దాసు

ఈ భక్తానిని గురించి రోజునీకి తెలియ చెప్పడంకోసం మిత్రుడు రామదాసు రాందాసు పరిశోధన చేశాడు ఇందుకు ఇతడినీ, ఇతని పరిశోధనకు శార్వదళకృష్ణం వరదాచార్యులు దా|| పాన్నా విలాపకమ్మగారిని ముసారా ఆశీరవించిస్తున్నాను.

ఈ విన్న పరిశోధన గ్రంథంలో భక్తిని గురించి అనేక విషయాలు ఉన్నాయి హనుమద్దాసు కీర్తనల్లో సమగ్ర భక్తలూ ఎలా చోటు చేసుకున్నాయో వివరించిన తీరు బాగుంది. రామదాసుకీ హనుమద్దాసుకీ పోలికలు చాలా ఉన్నాయి వాటిని అవతరోదించి పోరాపాదనగా చూపిన తీరు ప్రశంసనీయంగా ఉంది ఈ పీఠాంత వివరణకు ఈ ప్రకరణం ప్రోత్సహిస్తుంది

ఒకరు రామదాసు, ఒకరు హనుమద్దాసు దావతోక్తిని బట్టి హను ద్దాసు గరితుమడు, కవితాశక్తిని బట్టి విశ్వశక్తి ముఖ్యుడో వచ్చాడ యులే తేల్చుకోవాలి అందుకు ఈ గ్రంథం ఒక సాధనమవుతుంది.

విరచించి రామదాసు రాంబాబు త్వరలో పి. పాన్ డి. పట్టాన్ని కూడా పొందానని ఆశాపిస్తున్నాను.

నాకు మామయ్య అందులో ఈ వాగ్గేయకావ్య పుత్రికావలెనున్న నవవిధ భక్తియర్థాన బాధిత కీర్తనలు, మధురమైన, వాల్మీకిభక్తి, తోకూడుకన్న కీర్తనలు, సుభక్తితో ప్రాసవల్ల వ్యవహరించుచున్నాయి. ఈ కీర్తనలు పండితులు పాఠము అనే పేరు లెకింపగా అందరూ చదువుకోవడానికి, పోయక ఎదురుగావిరి ఎని అనందించడానికి భగవంతునితో రాదాత్మ్యం చెందడానికి గీట్లుగా ఉప్పులు. అంతే కాకండా పామరులైనను, రావరాని కద్దరూ మెలకగా పొలింతుమనే కాట్టి రామరాని కీర్తనల ప్రభావం కూడా పామరులైనను కీర్తనలపై కన్నీళ్లుగా తోవడం వల్ల ఈ అపార వాగ్గేయకావ్యమైన ఎనిదవ వేయిన్న దాసులందున నాకు అపరిచింది.

[illegible]

ఈ పద్యంతో గ్రంథానికి నా అభిప్రాయాన్ని వ్రాసి వంపిరచ
వలసిందిగా గాంధీజీ నాకు లేఖ వ్రాయగా ఈ గ్రంథానికి వర్తమానకాలిని
పేరేకాల్పి పేర వ్రాస్తే బాగుండదేమోనని భావించాను. పెద్దలైన
అప్పటి నామ గృహస్థుల అచార్య కొత్తపల్లి పీఠభద్రరావుగారి చెంబు
ఇప్పటి పీఠధిపతి లోకనాథశర్మ వంటి వందల విమర్శకు వరిభోధకులు,
గీతరచయిత, అపధాని, వాగ్వి, ఆర్థివృద్ధులు అయిన అచార్య

జేతవోలు రామబ్రహ్మంగారి చేతను అభిప్రాయాలు వ్యక్తమై
 బాగుంటుందని తెలియజేశాను. అయినా పట్టుదల తారకదీక్ష కలిగిన ఈ
 పరిశోధక విద్యార్థి రాజబాబుకు వాపై గురుభక్తి, సోదర ప్రేమ అసా-
 రంగా ఉండటంచేత నా ఆశీస్సును విధిగాకోరాదు. వాపర్యవేక్షకత్వంలో
 తొలిసారిగా వెలువడిన రాజబాబు ఎం. ఫిల్. పీర్జాత వ్యాసం గ్రంథ
 కూసం దాల్చినందుకు వాకెంతో ముదావహంగా వుంది.

ప్రస్తుతం ఈ పరిశోధక సోగరుడు 'విశ్వనాథ కృష్ణభక్తి' అనే
 అంశంపై తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, సాహిత్య ఫీరంలో నా పర్యవేక్షణ
 లోనే పాక్షికంగా పి. హెచ్. డి. పరిశోధన చేస్తున్నాడు. రాజబాబు ఈ
 పరిశోధనకు కూడా భక్తి శ్రద్ధతో, అత్యుయతతో అవిరళ శ్రమ జరిపి
 సత్వరగా పూర్తిచేయాలని, అదికూడా గ్రంథరూపం దాల్చాలని, సాహిత్య
 రంగంలో ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధిని నిధించి సత్ప్రయోజకుడు కావాలని
 రాజబాబును ప్రసహితా ఆశీర్వాదిస్తున్నాను

28-10-1990

నల్లన విశేయురాలు
 పొన్నా లీలావతమ్మ

డా॥ వి. విశ్వమయ్య

రెక్టర్ (తెలుగు)

గీతా విజ్ఞాన ఆంధ్రో విద్యాలయం,

రామగిరి-ఎల్లం గోదావరి.

భక్తి తత్త్వ నివేదన

'భక్తి' పదవిద్యయనలో సేవించటం, విడిచివేయటం, అర్పించుకోవడం, ప్రేమించటం అన్న లక్షణాలు ప్రాథమికములై యున్నట్లు తెలుస్తుంది. వీటిన్నింటితో, ప్రేమించటం గొప్ప లక్షణం. ఎవరని ప్రేమించాలి దేవుని ప్రేమించాలి అన్న ప్రశ్నలకు 'విష్ణువును' అని భాగవతం సమాధానం చెప్పింది. విష్ణువత్సవూటకు ఈ వస్తువుపైన చరాచర వృష్టియందు సర్వలా వ్యాపించి యున్నవాడని అర్థం చెప్పబడింది. విష్ణువును భజించటం, ప్రేమించటం, ప్రేమించటమంటే ఈ వృష్టిని లోకాన్ని ప్రేమించటమన్నమాట. 'రామ' శబ్దానికి కేవలం తేయదమవు అర్థం చెప్పబడింది 'రామోవిగ్రహవాన్ ధర్మః' అనడంవల్ల ధర్మంతో లోకం రమించడం అన్న అర్థం వస్తుంది. ఇందువల్ల విష్ణుని భజించటం, ప్రేమించటం, ప్రేమించటం, అంబో లోకాన్ని విష్ణురూపంలో భజించటం, ప్రేమించటం, ప్రేమించటమనీ, రామిణ్ణి భజించటం, ప్రేమించటం, ప్రేమించటమంటే లోకంలోని ధర్మాన్ని రామ రూపంలో భజించటం, ప్రేమించటం ప్రేమించటమనీ తెలుసడింది. పగుల సమాధానం విష్ణురావికి బాటపేరుందని గ్రహమే సారాంశం, ఈ దేవుని దేవతయనం ప్రకృతికిదే. ౨౭

భక్తివల్ల వాడుకలో తరలించుచున్న ప్రమంగా సాధించు అంటా భగవద్దయంగా, విష్ణుమయంగా, రామమయంగా, లోకాన్ని ప్రేమించటమనీ, ఈ ప్రేమభావమే ముక్తి మార్గం. "మోక్షసాధన సామగ్ధ్యం భక్తిరేకగీతయనీ, స్వయంబాధాన సాధనం భక్తిరీత్యనియులే" అని భక్తి తత్త్వంపై గూర్చి 'విశేషానామికా' వివరించింది.

ఇట్టి భక్తి తత్త్వాన్ని లోకంలో ప్రచారం చేయడం కోసం, వాగ్గేయకారులు పుట్టారు. అశుభగా పాటకట్టి పాడుకుంటూ తిరగడం వాగ్గేయకారుల లక్షణం. భగవంతుడైన రామణ్ణి కీర్తిస్తూ తిరిగివచ్చుటో ల్యాగరాజ, రామదాసు ప్రోత్సహించి ప్రేరేపించగలిగాళ్ళు. అందునా రామదాసు భక్తి సంప్రదాయాన్ని సృష్టించి వందేత సామరసవాన్ని పరవశం చేసిపెట్టినాడు.

రామదాసు అడగుజాతిలోనే అడగువేస్తూ రామనామ సంకీర్తనంతో లోకాన్ని రామమయం చేసిపెట్టినాడు మన్నెంకొండ వామమర్దాసు.

చిట్టి రామడుగు రాందాసు తన ఎం. ఓ. డిగ్రీ పట్టంకోసం ఈ మన్నెంకొండ వామమర్దాసు కీర్తనాను పఠించినట్లు కన్పిస్తాడు. ఎన్నో వ్యయ ప్రయాసల కోర్కె వామమర్దాసుగారి చివరకు లోని, విశేషాలను చెబుతుంటే లోకానికి తెలిపేట్టుచేశాడు. ఆయన కీర్తనల్లో దాగియున్న రామదాసు పృథ్వీయాన్ని ఒహార్గించేవాడు కాంగ్రిగ్లూర్ కలిసిపోతున్న వాగ్గేయ కారుల్ని సమకాలీన వాంఛ గుర్తించి ఆయన్ను గూర్చి ఆలోచించేట్టు చేయగలిగాడు. అందుకు నేటి పరంపరీవి మనమూర్తిగా అభినందిస్తున్నాము. ఇతనికి మరొక ఉజ్జ్వలమైన భవిష్యత్తునను గ్రహించాలి నా రామణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాము.

ఇటు

డా॥ వాల్మీకి విశ్వమయ్య

డా॥ వారణాసి వీరనారాయణశర్మ

64, శ్రీవేంకటేశ్వరకాంధి, వల్లగొండ.

ఆ కాంక్ష

'మాడసాధన సామగ్గ్యం భక్తిరేఖగీయన' అన్న శంకర భగవద్వాదాని వాక్యం విశ్వ సత్యం. భగవద్భక్తుల సాధన మార్గాలు వరుసగా, చాటిలో భగవద్వాద సంతోషం వర్ణనామోదం పొందిన మార్గం. సంతోషమే వీరసంగ జీవించి మహాత్ముల్లో ముగ్ధులొకడై హనుమద్వాద ప్రసిద్ధుడు. ఈ కీర్తనల వైశిష్ట్యం గూర్చి పరిశోధించి లోకానికి చాటిన పరిష్కర్షణ చిరంజీవి రామడుగు రాంబాబు కృషి ప్రశంసనీయమైనది.

ప్రసిద్ధాంధ్ర వాగ్గేయకారుల సరసన విల్పిన హనుమద్వాద, ముగ్ధులొకడై వ్యవసాయకార్యమికి గోపుర ప్రాకారాలు నిర్మించడమే గాక, త్రిదారి రాముని మీద మహావారమైన కీర్తనలను రచించడం చెప్పుకోదగ్గ అంశం. ఆ భగవద్కీర్తనమని యిది విశేషిల్ని పొందుపరచిన విధం మెచ్చదోచును.

హనుమద్వాద కీర్తనలో ప్రతిబింబించిన భక్తి వైవిధ్యం పరిశీలించి తీరు, రామదాసు కీర్తనలూ హనుమద్వాద కీర్తనలూ గల సారాంశాన్ని, భావైక్యాన్ని పరిశోధించి చూపి చెప్పిన వైసం, చిరంజీవి రాంబాబు పరిశీలనా నైపుణ్యాన్ని చాటుచూచి

సంగ్రహంగా, పుష్పంగా, నిర్మలంగా చెప్పడం ఈ చిరంజీవి విశ్వు లక్షణం భవిష్యత్తులో ఇంకా పరిశోధన పరిష్కరి కొత్త అంశాల్ని తెలుగు లోకానికి చాటుగలదని నా వ్యక్తిగత విశ్వాసం ఇదివరకా పామర్యాన్ని తగవంతుడు ప్రసాదించాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను,

డా॥ వారణాసి వీరనారాయణశర్మ

వల్లగొండ,
25-10-90

అధ్యక్షులు
పరిశోధక మండలి, వల్లగొండ

కృతజ్ఞతలు

‘మృత్యుంకొండ’ పరిషత్తును ఏర్పాటుచేసి పరిశీలన అనే అంశంపై పరిశోధన చేయడానికి అవకాశమిచ్చి ఆచరణించిన గురువర్యులు ఆచార్య కొత్తపల్లి శివభద్రరావుగారు. పరిశోధన వ్యాపిని ముగిసినచో నమయిందో జరిగి నూనిరినైన గురువర్యులు, మౌన విప్లవిద్యాలయం ఖర్చి పెడకపాతాళాధిపతి అయిన కేరళ రాజుల రాజధానియైనారు.

నా పరిశోధనకు ప్రత్యక్షంగా బాధ్యత వహించి, పముచిత సహాయంతో నా పరిశోధనకు తోడ్పడు చాి పిమ్మి దీనికవశ్యుకము, అనుచితమైన పరిణామాల నమ్మబోగొప్పసాంఘిక గురువశ్యులు చాి ఎదురించుచున్నాను.

వారో నరీ ధమ్మ అలోకనం చింతా వాకు నరీ ధమాంశాన్ని
సూచించినది మొదలు జరిగినవరకు గల ఆధ్యాత్మికము పోషించి, అను
చితము చేయుటల్ని చింతించిన సుఖభక్తులు మా బాపగారు
రామ భక్తులు అయిన వారి హస్తాద్విష్ణుమయ్యగారు

వా ఈ విషయం ఎందుకో ఈ పుస్తకం విచ్చి నవాక
రించిన దెబ్బ వివరిస్తా ఇంకా, వా కంటికి, గ్రంథాలయం దానికాదు
శ్రీమతి తారాబాయిగారు, నోడల్ కు. శ్రీరాజగిరి, సహితమి. శ్రీమతి
నా. పా. న. కే. శ్రీరాజగిరి - ౧౯౬౬ 'దన' పత్రికలో నా వ్యాసం ఉన్న
ప్రతిమి. ప్రతిమి (మూ. ౧) రామలింగయ్యగారు, పరిశోధన నమ
యంలో తన పంతు. ౧౯౬౦ చివరి ముద్దాకొండ దేవస్థాన అధికారులు
శ్రీమద్వింశతిగారు, జలయ పు. శ్రీరాజగిరి, పు. శ్రీరాజగిరి, నా ప్రాచీనతరంగా
జనప్రియ ప్రాచీనతరంగా ఉండవలెనని అని. శ్రీరాజగిరి ప్రాచీనతరంగా
ప్రచురము, (K.L.N.-౧౨, శ్రీరామలింగయ్యగారు ఇంకా వా పరిశో
ధనకు పా. కరించిన పంతు. ము. ౧౯౬౦ లకు వా ప్రాచీనతరంగా
కీ. శ్రీరాజగిరి తెలుగు ప్రాచీనతరంగా

నా ఈ పరిశోధన వ్యాసాన్ని ఆమోదించిన గురువర్యులు కీ॥ శే॥
ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారికి వమస్సుమాంజలి పుటిస్తున్నాను.

నా మీద అనురాగంతో నేను ఆడగ్గానే నా పుస్తకానికి తమ
అమూల్యమైన ఆభిప్రాయాలను వ్రాసి ఇచ్చిన చెద్దలకు హృదయ
పూర్వకంగా వమస్సురిస్తున్నాను.

నాకు తోడూ నీడూ ఆయి నా మనసేరిగి మెలిగే ఇల్లాలు నా
అర్ధాంగి శ్రీమతి పద్మకు అభినందనలు.

అన్నిటిని మించి ఈ పుస్తకాన్ని అందంగా ఆచుకేసిన మిత్రులు
శ్రీ బత్తురి వీరప్ప, యిడికూడ యాదగిరి (ఉదయ (పేంటర్స్) గారలకు
ఆజ్ఞాపితం ఋణపదీ ఉంటాను.

— రాంబాబు

విషయసూచిక

	పుట
ఒకటవ అధ్యాయం	1
వాగ్గేయకారుల సంకీర్తన లక్షణం	
రెండవ అధ్యాయం	12
హనుమద్దాసు జీవిత విశేషాలు	
మూడవ అధ్యాయం	29
హనుమద్దాసు కీర్తనలు-భక్తి తత్త్వం	
చాలావ అధ్యాయం	65
హనుమద్దాసు కీర్తనలపై	
రామదాసు కీర్తనల ప్రభావం	
ఉపసంహారం	94
ఉపయుక్త గ్రంథసూచి	96
అనుబంధం	99
('అభిహారి సంకీర్తయల సంకల్పశ్లం' మన్నెలకొండ చేపట్టినంతో లభించినది.)	

ఓశటవ ఆధ్యాయం

వాగ్గేయకారుల

సంకీర్తన లక్షణం

వాగ్గేయకార నిర్వచనం

మాటల కూర్పు వాక్కు, సంకీర్తన కూర్పు గేయం, వాక్కుల
మాటల గామ, గేయం రాత్రుల గామ, స్మృతిపడింది. ఈ వాక్కును
గేయాన్ని సముఖ్య గణించ వాడు వాగ్గేయకారుడు. ఈ విషయాన్ని
శార్వదేవుడు

“వాక్యాదు రున్వతే గేయం ధానిత్యభ్యుతే
వాం గేయం చ కురుతే యః వాగ్గేయకరకః”
(అంధ్రవాగ్గేయకార చరిత్ర. పేజీ-48)

అని తెలియజేశాడు.

వాక్కు సహిత్యానికి సంబంధించింది. గేయం సంకీర్తానికి
సంబంధించింది. సహిత్యానికి ప్రాతిపదిక వదం, అలాన్ని తెలియజేయడం
దీనివిషయం, సంకీర్తానికి ప్రాతిపదిక స్వరం, నాదం దీని విషయం,
కనుక అంధ్రవాగ్గేయకార వాదాన్ని, వాద ప్రధానమైన స్వరాన్ని గీతంగా
గూర్చేవాడే వాగ్గేయకారుడు. 1

1 అష్టమయ్య సంకీర్తనలో జానపదగేయ ఎణిశాలు, పేజీ-13

దాని 16వ శూన్యం నుంచి వాగ్గేయకారుడు అనే ట్యానికి
'బురుగుడు' అనే పదాన్ని పాఠంలో ఉంచి, తదనంతరం ఎంగీత సుధలో

అటాంపుగా ముద్రాణం కలిపి

జన్మం పొందుదుగాని పండ్లం

అనుచుకొని అయితర వాస్తవం

అపరిమితమైన పక్షపాతం

(అంధీవాగ్గేయకార చంద్ర పేరి-4)

అని చెప్పుకొంది.

అప్పుడు ఎ.యస్. రెడ్డిగారు వాగ్గేయకారుని గురించి వివరించి
చెప్పినా వన ఎమిటోలాగ పాట ప్రాసనాదేశము, దానికి సంకీర్ణం
అప్పుడు వచ్చింది, పాట రచనచేసే వారి ముందుగా కాకుండా
వాక్యాన్ని, అక్షరాలున్న గానమును, అయినచో వాగ్గేయకారుడు
అని చెప్పింది.

వాగ్గేయకారుల లక్షణాలు

వివాది 'వాగ్గేయకారుడు' అప్పుడు అనే అని ఉండవలసిన
అక్షరాలు పక్కపక్కనవున్నాయి ఇవేకాక వాగ్గేయకారునికి అవసరమైన
ముఖ్య అంశాలున్నా దేవుడు తనకుగీత రచనలోని ప్రత్యేక
ధ్యాయంలో వివరించి ఉన్నాడు.

వైదుర దళ శక్తి నం కలిగి ఉండాలి అంటే పట్టి వ్యాకరణ
జ్ఞానం అవసరమైన ముఖ్యమైన విషయం కలిగి ఉండాలి అనుచు
కోశాది విమలమయంలో లోకవ్యాపార వ్యాపార పాఠముని

నిర్వహించుట అధికారము వాగ్గేయకారులకు ఉండదు. రచనాసమయమున
 కలిగిఉండదు. వేర్వేరు భాషలన్నింటిలో న్యాయవిద్వాంస కలిగి ఉండదు.
 సంస్కృతంలోని సంగ్రహాలు మౌలీయకారులదే, రోమాన్స్ లోని
 సందర్భాలు కూడా తప్పకుండా చెలిపి ఉండాలి. ఆలా ఉన్నట్లుంటే
 దేశభాషల్లో వాగ్గేయకారులు లోకమునందు రచనల్లో గ్రామ్యాన్ని
 అపవద్ధిచేసేటట్లు చేతులదూచుకోవలసిన భార్యల కూడా వాగ్గేయకారుడేదే
 గృహం న్యాయరంజనము, ఆరంభించిన రీతిలో రచన కొనసాగించలేక
 పుస్తకం లోనిది చేయటం, ముద్రపై వ్రాసేందుకు వాగ్గేయకారుడు
 రచనలని దూరం చేసుకోవాలి వాగ్గేయకారుడు శ్రావ్య గాడుకదా
 ఉండాలి కట్టడం వాక్కునకు ఉపయోగిస్తే వేదాద్వైతం ద్వైతం
 లంకారంగాన్ని వంక భేదం చేస్తేంటి కాబట్టి వాగ్గేయకారుడు ఈ
 రెండింటిని విడిచిపెట్టినవారై ఉండాలి, ఇవే కాకుండా వాగ్గేయకారుడు
 వ్యర్థగీతవాద్యాలు మూడింటిలోను చెప్పు వలసిందిని ఉండాలి 1

వాగ్గేయకారుల ఛేదాలు

వాగ్గేయకారుల లక్షణము చెప్పిన శార్దూల్యుడు వాగ్గేయకారులను
 ఉత్తమ మధ్యమార్థములుగా వర్గీకరించాడు. రాజుమాతృవులు రెండింటి
 లోను నమస్కరించే ఆచారం ఉత్తమ వాగ్గేయకారుడు వంగీత రచన
 లోగానేయగలిగి మాటల కూర్పులో మెరుకుడైతే అతడు మధ్య తరగతి
 వాగ్గేయకారుడనిపించుకుంటాడు. రాజుమాతృవులు రెండింటి రచన
 చెలిపిన వ్రతంధాల్లో పొగ్గ లేనివాడుకూడ మధ్యమతరగతి చెందిన
 వాడే అపుడా మాటల కూర్పులో నేర్పుని, వంగీత రచనలో సామర్థ్యం
 లేనివాడైతే అతడు అధముడు 2

కాళ్ళ దేవుని వాగ్దేయకారం విజయం చేసి ఎన్నియల దృష్ట్యా జరిగింది, అదివ్యాప్తి, కావ్యపాదాల్లో చూపబడింది. ప్రవీణులైన వాగ్దేయకారులు బాగా మధ్యమాధమ భేదానికి చేరిపోయే ప్రమాదం ఈ విభవ వల్ల కలుగుతుంది. కావ్యపాదాలలో శబ్దానితాన్ని ప్రాధాన్యం సంగీతానికి లేదు మరి అప్పుడు పదవికాళియమైన దావ్యపాద కలలు అర్థశ్రేణి వర్గానికి చెందినవారు కావనిపిస్తుంది కాళ్ళ దేవుని సంగీత లక్షణకరం 12వ శతాబ్దానికి చెందింది. చెయిలో పెరిచిపిచ్చి వీరి తరువాతనే ప్రారంభం అయింది. అందువల్ల ఈ విభవ మన పెదకప్పు వర్గ కలలుకు తగినట్లుగాలేదు కాబట్టి కాళ్ళ దేవుడి వర్గ కలలుకు మారుగా వాగ్దేయకారులను ఉత్తమోత్తమ, ఉత్తమ, సుదృఢమ, అధమ, భేదాలతో విభజించడం యోగ్యంగా ఉంటుంది.

సంగీత పాపార్యాంను మమదృష్టితో పొందింది రచన చేసేవారు ఉత్తమోత్తమము, అంతేకాకాదా పాపార్యాంనులు ఎక్కువైతే సంగీత విభాగం తక్కువగా ఉన్నా, అలాగే సంగీతపుపాట ఎక్కువైతే పాపార్యాం దృక్పథం తక్కువగా ఉన్నా, ఒకదాన్ని ఇంకొకటి కప్పిచేయకుండా చేసే రచనలన్నీ ఉత్తమోత్తమ భావోతో చేరడం లేవని సంగీత రచన భాగచేయగలిగి, మొట్టమొదటలో పాపార్యాం ప్రాధాన్యం లేకుండా అర్థమైన, సంగీతపాపార్యాం చెందింటే రచన తెలిసిన ప్రాంతాల్లో పాపార్యాంను బాగా ఈ కోవలోకి చేరిపోయి, లేవని మూలం మొదటలో విధులుకై సంగీతరచనలో ప్రాధాన్యంకైతే మధ్యమము, సంగీతపాపార్యాంలో ఏ మాత్రం పరిమయం లేకుండా లేవని అనుకరణ బుద్ధితో రచనచేసేవారు అధమముని చెప్పవచ్చు.

సంకీర్తన లక్షణం

రెండు పాపార్యాంనులకు మధ్యపాపార్యాం, దేవపాపార్యాం అని రెండు విధాలుగా విభజించవచ్చు. చెయిలోనే దేవపాపార్యాం ప్రాధాన్యం

మూడు పాదాలుగా విభజిస్తామని మొదటి కేసులో చెప్పారు. 1
మూడోది చాగపాతి అప్పు ఇచ్చామని పోరం మైత సంకీర్తనా పద
ఇదే తెలుగులోని ఎ.ఎ.ఎ.

"వరం అంటే మూడు అర్థంలో పాట అనేవాడుక ఉంది
అది రాగాలతో ఉండవచ్చు లేదా వేదాల స్వరమేరం కావచ్చు
ఏదేమైనా వరం అనేది మూర్తిని వర్యం అంటే బిచ్చమివ్వడం. ఇదే
సంకీర్తన, కీర్తన, పురి అనే భాగాల మూలం పొందింది. 1

భరమిని చాలాకాలం క్రితమే వరం అంటే ఏమిటో నిర్ణయిస్తూ
స్వరాలతో మూర్తికమైంది గాంధర్వమనీ స్వరాలతోమూర్తికమైన వరమే
అనివచ్చి, అర్థం అయ్యింది అక్షరాలతో మూడవది ఉండవచ్చు 2 చెయ్యవచ్చు
ప్రాసవకాలంలో వరం, ఉత్తరం అనే పదాలు అలాగా వ్యవహరించ
బోవి, అవి పుంగుల సంకీర్తనలు, అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు అవి చెంది
విధాలుగా పాఠాలు క్రైతయ్య గుంగుల అంక రచన చేయడంవల్ల
అరవి రచనలు వదలవీ, చాగపాతి భక్తివాదానికి రచనయొడంవల్ల
ఇరవి రచనలు కీర్తనలని వ్యవహరించడం వరించి, 3

'కర్పూరం' అనే పదంపై నాచార్యంలో 'ఉత్తర' ప్రత్య
యం చేసగా 'కీర్తనం' అనే యామేర్పడుతుంది, 'వర్యకే కీర్తనం'
సంకీర్తనం అని వచ్చింది. యెనె ఇతిగీతం పాఠానికి అంక చెద గేయం
అనా పాఠం గోనరమైన ఒకాక నివ్యవించింది పాఠాని సంకీర్తన 4

కీర్తనను నూర్చి క్రైతయ్యంగా ఉప గాంధర్వకలో
'అని స్పష్టీకరించుకొనినట్లుండెన వచ్చెయిని వామంకీర్తన

1 తెలుగులో ఎ.ఎ.ఎ. పేజీ-6

2 భరమిని చాగపాతి (అధ్య-32 పేజీ. 95,47)

3 తెలుగులో వరకమి పేజీ-12

4 మనవాగ్గేయకారులు పోలికసంకీర్తన క్షులు పేజీ-5

చేయుటకై ఒక తాడుగైచిది అనునదిని వాగ్మయిడిన సాహిత్యము
కీర్తనమనదమ' అని నివరించాడు (అ. వా. చివరి) పే. 76)

"రాళ్ళసాక చివరియనుతామ్యుని వంశీర్తన లక్షణంలో వదాలు
మూడు నిధాని చెప్పబడినవి

1. వృత్తవదాలు: పాటల్లాగా కవివించే మన వదాలు, పద్యల్లాగా
అనే మనపాటలు, అంటే మన గుణ,
దీప్తవలలు, రుద్రులు ఉదాహరణ ప్రబంధాలు
మొదలైనవి.

2. నిబంధవదాలు: యతిప్రసాదాలు కలిగి ఉండి సూక్ష్మాలు ప్రధాన
మైనవి అన్నపయ్య, పెరియళ్ళార్, తాళ్ళగయ్య
పానుమత్తము మొదలైన వాగ్మయికారుల
కీర్తనలు ఇందుకు ఉదాహరణ

3. అనిబంధవదాలు, ఇవి రెండువిధాలు (1) మార్కం (2)
తాళంబది. రాశ బంధంగనీ, విచిత్రముగానీ
లేకపోయి చూర్చి కంపదతాయి. తాళవి
యతికలిగినవి తాళబంధంబవదాయి.
ఇవ్వ చూచామ్యుల వచన వంశీర్తనలు ఈ
విధానము 1

మన సాహిత్యంలో వృత్తవదాలు, అనిబంధవదాలు ఒక పైపున
వర్ణించామి పానుమత్తా ఉంటే, మరొక వంశ వంశ సాహిత్యజ్ఞానం
కలిగిన వాగ్మయికారులు నిబంధవదాలైన వంశీర్తనలను వ్యాప్తి చేశారు

‘ఈ కీర్తనలు వల్లవి, అనుపల్లవి, చుగంతో బాటి ఉండాలి. వల్లవిలోని అర్థవాయు అనుపల్లవిలోనూ, చుగంలోనూ వివరించబడ వూ, మృ మృ అప్పత్తి అయి ఉండే వల్లవిలో భావం, వ్యం పూర్తి అవుతుంది. 1

కీర్తన చివరి భాగంలో వాగ్గేయకారుని నిర్ణయించుకొన్న వాడు ముద్ర ఉంటుంది. అయితే వుని అప్పడడల్లోన ముద్ర భార్య పనిరంగా వ్యవహరించే ఉంటుంది. చాళుసాక అప్పడడాలకు సంకీర్తనలు వేంకటేశ్వర ముద్రాణికాలు, రామ రాజు, రామదాసుల వ్రతనలు వ్యవహరించేలాలు చెర్రయ్య. దాలు మువ్వగోపాంబామికి అంకితం. పామమదాను మూడో భాగం, రామదాసుల వ్యవహరించుకొనే కీర్తనలు రచించినా.

పూర్వ వాగ్గేయకారుల సంక్షిప్త పరిచయం

వాగ్గేయకారులు భక్తిని ప్రచారం చేయడం కోసం కీర్తనలు వ్రాసి పాదారు. అపొడుంలో అనాన్ని రంజించేవారు. భగవంతుని ఆయా అనరావలం. ము ప్రబలం చెలియనే వారిని వ్యవహరించే భక్తి మార్గంవైపు వదిలించడమే వాగ్గేయకారుల ప్రధాన లక్ష్యం. ఈ వాగ్గేయ కారులు మొదట సంస్కృతంలోను, తరువాత తెలుగు మొదలైన భాషల్లోను రచిస్తున్నారు. సంస్కృతంలో అయ్యప్పడు, శిలాంకుడు, చెలుగుతో అప్పడడం, శేరియ్య, రామదాసు, రామరాజు, పీఠసరవస వేల్పుదాసవాడ రామనిసిన కీర్తనలు రచించి బరించిన మువ్వగోపాంబ పామమదాను.

సంస్కృత వాగ్దేయకారులు

జయదేవుడు : క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దంలో గౌరవదేవులచేత
అభివృద్ధిపడిన అష్టాదశాక్షరి పద్యమును అభివృద్ధిపరిచినాడు. ఇతడు తన అష్ట
పద్యంలో తన జయదేవుని 'విందుశిల్పము' చెప్పుకొన్నాడు. 1 ఈ
గ్రామం అరిప్పి రాష్ట్రానికి సంబంధించినది

తొలగిపోయిన కవిశాఖలకారులు, అంతర్గతంగా యితర
(పే. 8-84)లో జయదేవుని కాలం గురించి చెబుతూ 'జయదేవుడు' (పే. 8
1153వ సంవత్సరములో మరణించాడు దీనిబట్టి అంతకుండు 60,70
సంవత్సరముల ముందు అతడు జన్మించి ఉండినట్లు, అందుచేత
1080 ప్రాంతం నుంచి అతడు వీరించి ఉండినట్లు చెబుతారు

భారతదేశం అంతటా మొట్టమొదటి సంగీత పాఠశాల (పాఠశాల)
పేరుపడిన 'గీతగోవిందం' అభివృద్ధి కరమైన 'గీతగోవిందం' లోని
అష్టపదములు యావద్భారతంలోను అంతటా ప్రచారమై పోయాయి

లీలామణుడు : జయదేవుని తర్వాత భారతదేశమునకు పోయిన
వాగ్దేయకారుల్లో, ప్రసిద్ధుడు లీలా-మణుడు వాగ్దేయశిల్పముగా అంతర్గత
తన తరంగాలలో లీలా-మణుడు 13వ శతాబ్దంలో జీవించినవాని ప్రాణము 2
లీలా-మణుడు మహాకవి, మహాకవిగా పేరుగాంచిన ఇతడు రచించిన 'కృష్ణ
కల్పవృక్ష' పోతాళు యావద్భారతంలో అంతటా ప్రచారమై పోయాయి.

1 జయదేవుని 'గీతగోవింద కవ్య' (అష్టపదము) పే. 8-84

2 అంతర్గతంగా (పే. 8) పే. 8-84

[illegible]

క్రీ.శ. 13వ శతాబ్దంలో ఉండి సేవాగరి వర్ణనలైన పు.స. సమీక్షలు రచించిన కృష్ణమూర్తియ్యుని పితామహుని కాలంలో నివించిన వాడే.

ఆంధ్ర) వాగ్గేయకారులు

తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు: - తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు
 1903, 1408 క్రీ.పూ. 10వ శతాబ్దములో సైతాన రుద్ధి పార్శ్వమి
 వారి విశాఖ జిల్లాలో అక్కమాలి, వారాహజూరి ధంతులకు
 ఎన్నికవాడు. ఇతని అవృష్టం కడవ జిల్లా రాజు పేట చాళుక్యరాజు
 తాళ్ళపాక గ్రామం. తెలుగులో వదనాపార్యుణి మహాస్వరూపి
 సంకల్పిమిందనేన వాడు అన్నమాచార్యుడే. ఇతను శ్రీమంత్రి క్షుద్రుని పీఠ
 32,000 వేదస్తోత్రాలు రచించాడని అయిన మనవల తాళ్ళపాక చిన్న

అష్టమాచార్య చరిత్రలో వ్రాశాడు ఇవే కాకుండా ద్విపద ఎ్రిబంధంగా వన్యరీతిలో రామాయణం, సంస్కృతంలో వేంకటాద్రి మహర్ష్యం, తెలుగులో శృంగార మంజరి, 12 శతాబ్దాలు, వకరి భాషలో అనేక ప్రబంధాలు, సంస్కృతంలో వందలలా అక్షరం రచించాడు. వీటిలో 14వో శృంగార, అధ్యాత్మ వందలలా, శృంగార మంజరి, అలమేలు మంగమ్మపై వేంకటేశ్వర మత్తలతో రచించిన ఒకవకరి మార్గమే వేడు మనకు తెలిస్తేవ్వాలు.

వదకవితా వీరామహానుజుడు, ద్రావిడము పోషించువాడు, వీ కీర్తనలు ఎప్పుడు వే దిరుదాలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన అష్టమయ్య కీ. శ. 1503 సంవత్సరములో పిల్లల బహు ద్వాదశి వేంకటేశ్వరునిలో విశ్వం చెందాడు.

శ్రీశ్రీయ్య : శ్రీశ్రీయ్య క్రీ. శ. 1600 నుండి 1680 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో జీవించాడు ఇతని అష్టాంగము కృష్ణా జిల్లాలోని 'మొవ్వగోమం' మొవ్వలోని గోపాలస్వామికి అంకితంగా శృంగార రస పూరితాలైన వదలము శ్రీశ్రీయ్య రచించాడు. వీటినే మొవ్వగోమ వదలనికూడా అంటారు. 1

అష్టమయ్య శృంగార వందలలా శ్రీశ్రీయ్యకు మాతృకగాని చెప్పవచ్చు. అష్టమాచార్యుల కాలంనాటి వందలలా కాలక్రమేణా శృంగార రసపూరితాలై శ్రీశ్రీయ్య కాలానికి వదలుగా మారాయి ఇతని వదలు వృత్తాధిపత్యానికి అనుకూలమైన విధంగా ఉంటాయి. శ్రీశ్రీయ్య, మధుర, తంజావూరు గోలకొండ రాజాస్థానాల్లో నాలుగు వేంకట పైగా వదలు చెప్పవచ్చు తెలుస్తున్నది. 2

1 విజ్ఞానసర్వస్వం (4వ సం పేజీ-1072)

2 అంబద్వాగ్గేయకార చరిత్ర పేజీ-194

భద్రాచల రామదాసు : రామదాసు 1620-1650 మధ్యకాలంలో గోకర్ణం రాష్ట్రపు ఆచార్యులైన అర్జునాచార్యుల తానపాది అధిపతియైనప్పుడు జీవించి ఇతని బంధువులైన గోమయ పుత్రులైన అర్జునాచార్యుల అనుమతితో రామదాసు యొక్క గురువని చెప్పారు. రామదాసు భగవంతుని పూజించుటకు ఉద్దేశించిన రామవిమల భక్తితో ప్రభుత్వ దళం అందాకూడా సహనంపాటి కోపం కలుపుచేయునంత గోరవారిని పట్టుకొని అతనిని కారాగారంలో ఉంచారు. విచారించి భగవంతుని అందఁజేసి విడుదలయిన రామదాసు ఆ రాముని మీద అనేక కీర్తనలు రచించాడు. ప్రస్తుతం రామదాసు కీర్తనలు 120దాకా లభిస్తున్నాయి. ఈ కీర్తనలు భారత గోమయంలో ఎక్కువగా వినిపించుచున్న రామదాసు కీర్తనలతోపాటు 'రామదాసు కంఠా'గా రచించాడు ఇది అంధ్రదేశం దోమరైలు ప్రాంతానికి చెందినది.

త్యాగరాజు : త్యాగరాజు క్రీ.శ. 1767వ సంవత్సరంలో జన్మించి క్రీ.శ. 1847వ సంవత్సరం వరకు జీవించాడు. ఇతని కన్యకావ్రాసం అంజాపూరులోని తిరువాయూరు త్యాగయ్య రామభట్టుని పిమ్మవారి సుందే పట్టణం దురులపేటలో రామవిమల భక్తిని అలవడుచుకొన్నాడు. అభిప్రాయాలతోన 24,000 కీర్తనలదాకా రచించాడు. అంధ్రదేశంలో రామమందిరంలెన్ని గ్రామాంగనాని, త్యాగయ్య కీర్తన వినిపించి కలకరించుచున్నది ఉండదు—అతియోక్తికాదు. త్యాగరాజు శాస్త్రీయవంగీతానికి ఎక్కువగా ప్రాధాన్యం ఇచ్చియున్నాడు. వివిధమందిరాలలో ఇతనికి ఉండు కాలంలో కీర్తనలతోననే కీర్తనలు, పరివారానికి, శిష్యులకు, పిల్లలకు పోయి, మొదలై సరసంను త్యాగరాజు వెలుగులోకి తీసుకొని రావడం లభిగించింది.¹ త్యాగరాజు ఎన్నోరచన మనదాకా వలచుకొన్నాయి. విరువ అవలెమైన నాగరాజులను పొందినవి ప్రహర భక్తివిజయము, సీతారామ

1 విజ్ఞానవర్ణన (1వ ఎం, పేజీ-1077)

విజయము, వాతాచరిత్రము, అను మూడు పంజీత నాటకములను కూడా త్యాగరాజు రచించాడు.

తెలుగులో, పరిశీలన సిహస్యానికి వన్నెతెచ్చిన ఈ వాగ్గేయకారుల కోసము చెందినవాడే పాణిముఖు జిల్లా కోటకదిరె గ్రామంలో జన్మించిన మన్నెంకొండ హనుమద్వాసు. ఇతడు మన్నెంకొండ లక్ష్మీవేంకటేశ్వర స్వామికి గోపుర ప్రాకారాదులను నిర్మించాడు. రామనిమిద మనోహర మైన కీర్తనలు రచించి తెలుగు వాగ్గేయకారుల వదనన నిలిపిన మహాభక్తుడు హనుమద్వాసు. ఇతని జీవితాన్ని, కీర్తనలను అనుసరించి చూపడమే వస్తువుగాం.

రెండవ అధ్యాయం

హనుమద్దాసు

జీవిత విశేషాలు

రెండవ అధ్యాయం

మన్నెకొండ పరిచయం

పుణ్యస్థలాలు అందరదేని పెట్టింది పేరు, ఆ అందరిదేని లోని లెంకలు పొంగితో ఉన్న ముఖ్యమైన పుణ్యస్థలాల్లో మన్నెకొండ ఒకటి. ఇక్కడ నెలకొన్న దైవం శ్రీశివేశ్వర స్వామి, మన్నెకొండ మహాబాచేపగల్ చిల్లాకు చెందింది. ఈ చిల్లాకు 'పాటమూరు' అనే పేరుకూడా వ్యవహారంలో ఉంది. మన్నెకొండలోని దేవాలయాన్ని, ఈస్టాలాన్ని, కీర్తనంధ్వారా వెలుగులోకి తీసుకువచ్చిన, మహాభక్తుడు హనుమద్దాసు. ఈయన మన్నెకొండ దగ్గరలోని కొల కదిలె అనే గ్రామంలో జన్మించాడు.

హనుమద్దాసు పూర్వులు

హనుమద్దాసు అలహరి వంశానికి చెందినవాడు. ఈ వంశానికి మూలపురుషుడు భక్తశ్రీమద్దైవ శేషయ్య. ఇతడు ఉమిరిదోంలోని

మన్నెకొండ హనుమద్దాసు చరిత్ర—శ్రీహనుమంతని, గ్రంథం ఆధారంగా పాఠవిజ్ఞులు తెలిపిన విషయాల ఆధారంగా "మన్నెకొండ హనుమద్దాసు జీవిత విశేషాలు" అనే ఈ అధ్యాయం రచించడం జరిగింది. (ఆమణంధంలో అలహరి వంశీయుల వంశవృక్షం ఇవ్వడం జరిగింది.)

(శ్రీరంగం దగ్గర అమరీశుని గ్రామంలో భీమవంశుడు ఒక పిల్ల శ్రీరంగేశ్వరస్వామి కే వయ్యన కలసివేసిరి మమ్మెంకొండ వెళ్ళుచు అదేరించడు, స్వామి అత్తను కరచివరించి చే వయ్య కుటుంబ సభ్యులతో కలిసి దిగి గ్రామానికి పని మమ్మెంకొండ లిప్పివేంకటేశ్వర స్వామిని దర్శించి, పేదమ్మ క్షణిక స్థిరపడిపోయాడు. ఈ అంశం వంశంలోనే ముద్రపడినది, దేవాలయం వెంకటేశ్వర ఆస్థానం అయిన భార్య కృష్ణమంబ, ఈ దంపతులకు ప్రధాన కుటుంబం నల్లమేళుయ్య, పాపయ్య మొదలైన ఎనిమిది మంది పంపానం కలిగి పిల్లలో అందరికంటే చిన్నవాడు సంకీర్తనాసరియిన పాపయ్య, ఈ పాపయ్యను పూర్వజన్మలో ఎర్రపు రామయ్య అనే పేరుతో జీవించాడని ఎన్నటి ఎర్రపు రామయ్య అని మునిపుంగుల శ్రీ ఎర్రపు పేద తనమ్మ చేమకుంటన్న వయసులో కలిసిరి.

“అయితే ఏకాదశయం చెప్పినందు- ౨ విన్నపిచ్చియ్యి కోరికలుంటే ఈ జన్మలో ఏకదినాది అని ఎరిగితే పూర్వజన్మ రావడం పాద్యంకాదని, ఎవరికీ మమ్మెంకొండకు వెళ్ళి స్వామి పుష్కరిణి నీటివేం 600 వంశవృక్షములు తనయ్య చేసిన మీదట, ఎరిగితే దయన వెంకటేశ్వర దర్శనం అయింది. అదింటే అమ దివ్యుల పాట తెప్పించుకొని ప్రాణి, కొన్నిసార్లు జీవించి దివ్యుల విర్రాటత్వకలైన ఆ వెంకటేశ్వర, కృష్ణాంబ దంపతులకు అష్టమ పంశా నంగా జన్మిస్తే ఆ జన్మలోనే మహాభక్తులైన రామకీర్తనలు జరిపి గానం చేసి, దివ్యుల ప్రాయోగవేదాంతా తనపు దానించి మోక్షాన్ని పొందుతావు”¹ అనే అశీరవాణి వలుతులు విశదమయ్యి ఆ మోక్షం ప్తి రామయ్య శివవర్ణనం మీది అన తనమ్మను దానించి మమ్మెంకొండకు బయలుదేరి వచ్చి అక్కడ కలగమైన తనమ్మ చేపాడు ఒక రోజున పూజాదికాలకై స్వామి పుష్కరిణి కై వెళ్ళుచు వయసులో

1 ఎర్రపు ద వంశవృక్ష చరిత్ర పేజీ-10

[illegible]

హనుమచ్ఛాస్తు విన్ననం

[illegible]

హనుమద్వా, ఇను అంధురాలు పింజ - ద్వార ఒని పుట
 తని టేకును మనీ అర్ధరంగుల ఒరిసి - వేరుమీ వేరువేయ

అనిభావించి అరవిసి పడుపు సంక్రమణ వెర్పించిం మొదలుపెట్టాడు, కాని వారివాడు సంక్రమణ ముగిసే వరకు పాడుపెట్టాడు, అడుపు అంతగా ఒంట బట్టలేదు. శ్రీనాథుని ఎత్తివైపు ఎక్కువైతూ, తిరిగేవాడు ఏమేమోచేసేవాడు, ఏదేమోమాట్లాడేవాడు. చగవంతునిమీద ధ్యానంలో లాసేం చేస్తున్నాడో చనకేలెరుకుతూ ప్రవర్తించేవాడు.

కొంతకాలం తర్వాత హనుమద్వాణుడు తర్జునమొనపించి దొంగల, కోటాదిరి గ్రామంలో వివస్వత్తు పై మూడు అక్షరాల దగ్గరికి వెళ్ళి అక్షరంలో ఉన్న తనకు ఎరతర్జునహస్త్యంను వేదించి కృపాధ్యక్షుని చేయమని కోరాడు, అప్పుడు అక్షరాల ఎంతో సంతోషించి 'వాడుగా నీవు శ్రీరామచంద్రమూర్తికి అత్యంత ప్రీతిపాత్రుడవులావు' అని వీరించి, అనికే అనేక తత్వార్థ రహస్యాలు బోధించి 'సద్గా సేవించిం చివరివరకు ఆ రామనామాన్నే వర్తనమా ఉండు' అని, ఆ మహాభక్తుని రామనామ పాఠాన్ని వివరించి చెప్పింది గురువుగాకు దయలో అనేక విధాలుగా తగవంతుని మహిమలను గురించి చెప్పవంతుడు హనుమద్వాణుని ఎంతో సంతోషించి, వారిని ధ్యానిస్తూ గురువులు ఎత్తించాడు.

హనుమద్వాణుని - ధగవన్నాను స్మరగామే నీవలాగే అధారమని, వర కార్తాన్ని చూచి వారివాడు వ్యరణచేస్తూ, గురువు దగ్గర అనుమతి పొంది తనస్వగ్రామాని చదులుచేరి వచ్చాడు, ఈవిధంగా గురువు వద్ద వరహార్తి-త్వాన్ని చెల్లనుకొని వచ్చిన హనుమద్వాణుడు, బ్రహ్మ జ్ఞాన వైరాగ్యాలు చివరలో విండి సావరణలో చివరికి ఆ భగవంతుని భూమిలోనే కాలం గడుపుతుండేవాడు.

పారివ ముగియఁ నెరుగియె నెరుగియె నెరుగియె నెరుగియె
నీదగుదు పి యు వచ్చుచు నుండే-చ పొందుతా నెదోరల
య ప్రభులయలు దేవదంతో పావయ్యునా పి పుచ్చి వెంటబయలు
దేరాన మేమయ్య ముప్పెంకొండలోని ప్రియ సేవర నిమగ్న యుండ

భద్రాచలయాత్ర

పామరద్దామ పారివామ కీర్తనం చేస్తా భద్రాచలయాత్రకు
వ్రాయానం కావలసిన అతిశయిగణ్యమైన పలు పలుకులు, భక్తులు
పాడుదులు, కలెంద్రాదు. రామనామం జపిస్తూ పామరద్దామ బృందం
భద్రాచలం వైపుగా ప్రయణించారు వారు అవ్రామానంతో ఒకటటి రాత్రి
దారిలో ఒక అరణ్యం ప్రవేశించారు. భయంకరమైన క్రూరమృగాలతో
విండిన ఆ అరణ్యాన్ని చూసి భక్తబృందం తయారయ్యారు పారిని
మనుషుల నిలుపుకొని ద్వారం చెయ్యండి మనకు ఏళ్ళు మూ రాదు అంటూ
పామరద్దామ వారికి దైర్యం చెప్పి ఆశీర్వాదమందిరి కరుణించమని
వేడుకొన్నారు.

దానూనకుని అర్చించిన పామరద్దామకు కరుణించి ఆ భగవంతుడే
ఒక పెంచునా దూపంతో వచ్చి ఒక మార్గాన్ని చూపించి ఈ దారివెంట
వెళ్ళండి భద్రాచలం చేరుకుంటారు. అనిచెప్పి అర్చకుడయ్యాడు
అప్పుడు పామరద్దామ వచ్చివాడు భగవంతుడే అని రెకటితో శంకరాత్రి
వేళ ఈ అరణ్యంలో శత్రులెవరూ పంచరించరని భావించి రామనామాన్ని
స్మరిస్తూ త్వరితగతిని భద్రాచలం ప్రవేశించి అక్కడ వరద రామాదామ
గారి గృహావశేషాదు, అశుభాల్లో పాడుకలులు అందరూ కూడా
భగవంతుని భజన చెప్పంటే పామరద్దామ అవందంతో ఆ రాత్రి
అక్కడే నివసే పారివామ పంక్తిరసంతోనే ఆ రేయంతా గడిపాడు

మర్నాడు ఉదయాన్నే నరసింహుల్ కల గోదావరి ఎత్తెన్ని ప్రివేషణలు
పూర్తి చేసుకొని ఎంతో వంతుషం ఆ శ్రీహరిని వర్ణన చేశాడు.
అప్పుడు ఆ సీరావతే వైష్ణవరూపంలో అక్కడికి వచ్చి హనుమద్దాసును
రమ్మని కొండపైకి తీసుకెళ్ళాడు. హనుమద్దాసు వెంట అని
సోదరుడు సావయ్య ఇతర నీలనం అందరూ కూడా నారినామ స్మరణం
చేస్తూ దేవాలయంలోకి వెళ్ళాడు. నామమద్దాసు కొండపైకి తీసుకెళ్ళు
వైష్ణవోత్తముడు, స్వమిదేవాలయంలోకి వెంటచెట్టుచాచి గోపురం
నీవు 'వరపుటుగిడు' అని చెప్పి, అతనికి అవేశరకాల్చి అగ్రహారముని
ప్రసాదించాడు. అతర్వాత హనుమద్దాసు, కొంతకాలం పాటు ఇక్కడే
ఉండి స్వమిని సేవించుచున్న ఆ వైష్ణవోత్తముని ఆజ్ఞపనుసరించి
ఆ భద్రావలసాముని వర్ణిధిలోనే ఉపసేవనా కాలం పడినాడు.

ఈవిధంగా పామమర్కట భద్రాచలంబోన ఉంటూ పరిపాప
వ్యర్థం చేస్తూ ఒకరాడు 'రణసానందసమాధి'లో ఉన్నాడు అతని
వ్రతశ్రద్ధపై 'మన్నిక వీలవద్దానికి వెళ్ళు' అనిచెప్పాడు. అప్పుడు
వామమర్కట కన్నులెరిచి చూస్తేనీమి కనిపించక పోయి మళ్ళీ
కళ్ళు మూసుకొని ఆ భగవంతుని దర్శించి ప్రించాడు. ఆ రమణుడు
భగవంతుని అజ్ఞాన నిరసనసాంచి అట్టిదీ చరితామలకు ముగిసి
పోయినప్పటికీ వెళ్ళి బయలుదేరి, రామజనన మరణపాక్షికండా అనన్య
గ్రామమైన కోటపరవర్తాడు అతర్వాత కొంతకాలం ఆరామిరిద్యానిస్తూ
ప్రసాంతమైన మహిమ్ గణిస్తూగా ఒకసారి అర్ధరాత్రి పాపమర్కట,
పామయ్య మర్ణంకొండ వెళ్ళడానికి ఉద్యుక్తులై అరణ్యమార్గం గుండా
వ్రోయాడం మొదలై కొంతకాలం వెళ్ళిన అర్వాత ఒకట్లోదారి తప్పారు.
అప్పుడు వారికి ఆశామదపాపాడైన ఒక దిగంబరయోగివ్రుడు దర్శన
మిచ్చాడు. వామమర్కట అతనికి చేతులు జోడించి వమస్కరించి
అదివి గగనికి వెళ్ళబోగా పారి, పారి అంటూ అయోగి దారి కల్గంపడి
వరుగెరిగి సారంభించాడు అప్పుడు పామయ్యను కూడా అతని

పంట పడుగెస్తేగా, కొంతదూరం వెళ్ళిన దర్బాక ౨ మోక్షములను
వామమద్దాను వారిని అనికే 'పరిందాను, యువరథాను' అనే
మండ్రాన్ని ఉపదేశించి, మీని మధ్య ఎరిపిపాక్షగా 'సీనివిట్లయిన
వస్థపాములు కలుగుదాయి, అది దోధించి అర్చనాదయాక్షులు
వామమద్దాను అమనోత్పన్నులు పెన్ను దిక్కుకు నమస్కరించి వ్యర్థులని
తీరిగి వచ్చి అప్పటినుంచి 'రిందాను ఇయపరిందాను' అనే నామిన్ని
పదిలి పెట్టకుండా భజన చేయించి మొదలుపెట్టాడు

ఈ విధంగా వామమద్దాను పర్యకాల సర్వాప్నల్లోను కరందాను
అందరినీ చూస్తూ మనస్సులో రాముని ధ్యానిస్తూ సేవకు తీసుకు
టుంటాడు. సంతకాలం తర్వాత ఒకవారు కొందరు పాథుజములు
'అనంతగిరి' యాగ్రుక్తు వెళుతూ కోటకదిరెకు రావడం వామమద్దాను,
పాపమధ్య కూడా వారిపంట ఎక్కియెయ్యారు వారంతా పారిభవ
చెస్తూ ప్రయాణం ప్రారంభించి ముందుగా కర్మపురం చేరుకున్నారని
అక్కడ దిక్కులు మార్చోకిగా విధంగా భగవంతుని భజించడం మొదలు
పెట్టారు

మనెన్దొంకొండకు తిరిగిరావడం

దొప్పరంలో భగవంతున్న వామమద్దాను పక్కకు 'వేమన'
కుప్పించి అలను అనంతగిరి రావడవరంలేదని మనెన్దొంకొండకి వెళ్ళి
అక్కడి స్వామిచే సేవించుచు పలుో ఇస్తాడు. ఈనాళ్ళరిగామానికి
రాముమద్దాను ఆచార్యచేతులై పారిరావంతో కలిపి శ్రీవారిని వర్ణన
చేస్తూ మనెన్దొంకొండకు ఇయలు దేరి ఎచ్చాడు అక్కడ స్వామి వచ్చిధికి
మే సాష్టింగవమస్కారం చేసి ఆ భయరాముడి వామకంఠరసం చేస్తూ
భగవంతుని కీర్తించాడు ఈవిధంగా స్వామిని ధ్యానిస్తూ వామమద్దాను
దగ్గరికి ఎంతో మంచి శక్తులు వచ్చేవారు అశ్రీవారి మహిమ్మం

వల్ల అక్కడికి వచ్చిన భక్తుల కోరికలన్నీ తీరుతుందేమి. స్వామికి ముడుపులు, మొక్కులు రావడం మొదలు పెట్టాయి. అక్కడ రకరకాల భేదతామూర్తుల నిగ్గనాలు వెలిశాయి,

గడ్డెగూడెం, కోటకదిరె, భర్మపురం వ్రీతలు ఎంతో కన్నపడి అదర్శంలాగా ఉన్న మన్నెంకొండ ప్రాంతంలోని చెట్లు పీడలు అన్ని కొట్టి మే క్రూరజంతువులను తరిమివేసి అపరిచితాన్నంతా కుట్రం చేశారు. అటుకర్పాత హనుమద్వాసు శిల్పకారులను పిలిపించి అన్నంలో స్వీయికి కోవెలను, గొప్పగొప్ప ద్వారాలను మంటపాలను నిర్మించమని, వారికి తగిన పాతోషికం కూడా ఇస్తామని చెప్పడంతో, వారంతా కూడా ఎంతో సంతోషించి గోపందహను వ్యవసాయ చేస్తూ ప్రాకార మహాద్వారాలు, అడుగులు, నిర్మలమైన ముఖమంటపాలు నిర్మించారు. పురజమలందరూ ఈ విశ్వాదానను చూసి అశ్రుర్యపోయారు. శిల్పకారులు హనుమద్వాసుకు నమస్కరించి, స్వామి మీకు చేయమన్న మమంస్థి చేశాం. మాకు సెల విప్పించండి అయ్యా వారికి బహుమానాలు ఇప్పించడానికి హనుమద్వాసు మనసుతో శ్రీహరిని నిందాస్తుతి చేయడం మొదలుపెట్టాడు 'శ్రీస్వామి నిన్ను నమ్ముతున్నవాడిని నమ్ముకొనడవయ్యు' అని స్వామిని ప్రార్థిస్తుంటే ఆ శ్రీహరి చిత్రమేనిట్లాగావి భవం ఎక్కడిమంచో ముడుపులు, మొక్కులు రూపంలో రాసిగొంది. అప్పుడు హనుమద్వాసు శిల్పాలను పిలిపించి వారికి తగిన బహుమానాలిచ్చి పోవంపాడు.

అందు ప్రాకారరామం విరూపం పూర్తికావడంతో హనుమద్వాసు పనివాళ్ళను రప్పించి పుష్కరిణిలో పూడిక తీయమని చెప్పాడు వారు సరితో నిమగ్నులై పూడిక తీస్తున్న సమయంలో అందులో స్వామి వారి పాదం ఉద్భవించింది. అవనివాళ్ళతో ఒకడు దానిని గమనించకుండా కాలితో తొక్కడంతో మార్మపోయాడు ఇది చూసి నమివాళ్ళంతా తయనడి హనుమద్వాసు దగ్గరికి వచ్చి మొరపెట్టుకున్నాడు. విషయం విన్న హనుమద్వాసు అశ్రుర్యపడి, పాపయ్యమ పీడిచి పూజాసామగ్రి తీసుకొని

రాజును పైకి అప్పటికి అట్టచు, ~~మొదట~~ ఎవరైనా సరే
గుండం డగ్గరి- ఎవరైనా ముందు నటిలో శ్రీహరి పాత్రాన్ని,
పై సెంటిమెంటులతో చూసి, అట్టి వాస్తవములన్నింటిని అర్థమై
రిగించునై వేదాంతము ఇచ్చి పూర్ణముగా నేని మంచిగంధం పూసి
అప్పుడే ముగిసినట్లుగా నాడు. ఈవిధంగా శ్రీహరి పాత్రను
అర్థము నుండియున్న అపారమైన మూర్ఖత్వమున వానిమీదవల్లగానే
విద్యార్థులకి మేల్కొన్న విధంగా చెబాడు. ఇదిమీది నిజంగా బాగా
నానుమద్దామును క్రిందచూడు. అప్పుడు పాపముద్దాము వారిలో, 'పూర్వ
కాలంలో శ్రీహరిపాదచారియై వచ్చి ఇక్కడ పీఠులెరిగి తెలిసి రానునెరిగి,
తన పాదంలో లోక్కడంతో, ఆ పాదం గుర్తుగా నొక అద్భుతమొంది.
అది మొదట ఇది పుణ్యశ్రీమై అలరారుతుంది ఇందులో స్నానమాడిన
వారికి మోక్షం వర్తిస్తుంది. కోరికోరిక వీలవచ్చు' అని పాపము
పుష్కరిణి చూడగానే గూర్చి చెబుతాడు:

దిగువకోనేరు నిర్మాణం

అదిమీది నానుమద్దాముకు మునుపులో ౧౩ అలోపన వచ్చింది.
పుణ్యశ్రీమైలో పీఠికారక పర్వదలే భక్తులు ఎక్కువగా ఇక్కడికి రావ
డానికి ఇష్టపడరు. ఇది ఎప్పుడైనా ఉన్నట్లుగానే అవసరమైనా కూడా
ఎక్కువగా పుణ్యమంది కాబట్టి, దీనిన కొనేరు నిర్మాణాన్ని పాగించాని
వానుమద్దాము దానికి పూజుకన్నాడు. ఈవిషయాన్ని పురజనులకు తెలియ
చేయడంకోసం అప్పటికే అప్పటినుండియు దానికి వానుమద్దాము
గట్టడమే పేర్లు నడచుచే నాపాత్ర్యం, ఇక్కడ ద్రవ్యమంది అంటూ
ఒక ప్రదేశం చూపించాడు. అతని మాట ప్రకారం వాళ్ళు అక్కడ
అర్చిస్తూ రాని రచ్చు ఎక్కువ అయినట్లు, అప్పుడు పాపముద్దాము
అంటే అరిమీద నిలబడి తొమ్మిది రోజులు పొరవాను వ్యర్థం చేశాడు.
అందులో అంటే రోజు మొదటి యాములో, వ్యర్థమయ్యాయి
దరించి, అరిమువ్వల కల్పాల రయబద్ధంగా వినిపిస్తుంటే, ఇద్దరు

అప్పుడతడు వచ్చి ఒక తాటిచెట్టు సమీపంలో నిలబడి, హనుమద్దాసును పిలిచి పిలువ ప్రకారం కటాక్షం లభించింది. పీఠాటచెట్లెంచుకున్నావు అని పిగిడి ఈ ప్రాంతంలో తప్పకట్టుకుంటే నీరు వడుతుందని, తాము నిలుచున్న ప్రాంతాన్ని చూపించి అర్చకులయ్యారు.

అప్పుడతడు మోటలు విప్పి హనుమద్దాసు లేచి వేగంగా స్వామివారికి అభిముఖంగా నడవడంచూసి, పురజనంలా చూడ భేదం విధిస్తూ ఉండి పాఠలు తట్టులు పట్టుకొని అతని వెంట బయలుదేరారు. హనుమద్దాసు అవదంతంలో తగవంతుని కీర్తిస్తూ అప్పుడతడు చూపించిన ప్రదేశాన్ని పురజనులకు చూపి అక్కడ తప్పని అదేగించాడు. వారిలా చూడ గోవిందాను స్మరణచేస్తూ కోనేరు ఆవ్వం పొగించారు. కొద్ది సేపైతే తరువాత అక్కడ వ్యవసాయం జరిగింది. అప్పుడు హనుమద్దాసు, కోనేరుకు సోపానాలు నిర్మించమని చెప్పి, వారందరికీ విజయం లభించుతున్నందున, తాను భగవద్భజనచేస్తూ కొండమీదికి వెళ్ళాడు.

దేవాలయంలోకి ప్రవేశించిన హనుమద్దాసు స్వామికి రహస్యం చేయాలనుకొని, అది ఎలావిధమైనా చాత తెలియక భాగవతాన్ని సమయంలో, ఆ ప్రకారం హనుమద్దాసుకు కంఠం వదిలించి పిచ్చు చేసి ఈ ఉత్సవం చా అనుగ్రహించేత నిర్విఘ్నంగా కొనసాగుతుందని చెప్పి అంతర్దామయమయ్యారు.

స్వామివారికి బ్రహ్మాత్మవాలు

కొంతకాలం తరువాత ఒకచాత ముసలయ్యారు, హనుమద్దాసు దగ్గరికిచ్చి పాఠపుస్తకాలు దానమిచ్చారని చెప్పి, హనుమద్దాసుతో 'నీకు శిష్యురంగా పరివర్తన నమకూరాలంటే, స్వామి వారికి ఘనంగా బ్రహ్మాత్మవాలు నిర్వహించు. ఇది సుహృద్దా అల్ల' అని హితవదనం

చేసి అదృశ్యమయ్యెను. మహర్షుల జ్ఞానమేరకు పాపమందొక మున్నెం
కొండ లోనైవేంకటేశ్వర స్వామికి బ్రహ్మాత్మనాలు విరవహించాడు.
బ్రహ్మాత్మనాల సమయంలో ప్రతిరోజు రాత్రి పాపమందొక, హరిరాసలు
భక్తులు అందరితో కలిసి భక్తితో పాపమను అందరూ విశేషంగా
పాపభజన జాపించాడు. బ్రహ్మాత్మనాల్లో ఒక భాగంగా అరిగిన గజదోర్న
నానికి ప్రజలు తండోపతండాలగా వచ్చారు స్వామివారికి గజదోర్నవం
రదోర్నవం మొదలైన కారణములవల్ల విరవహించారు ఎక్కువ చూసిన
భజనలు, పృథ్వీసంగీత కార్యకర్తలు, భగవంతుని కృపాశక్తిపాత్రతో
మన్నెంకొండ స్త్రీలంతా అంతా కూడా అనందోత్సాహంతో విడిచిపోయింది.

బ్రహ్మాత్మనాల సమయంలో మన్నెంకొండ స్వామికి ఎన్నో ముడు
పులు, కామకలు వచ్చాయి, మానూర్ రాజా 'రామేశ్వరస్వామి భూపతి'
స్వామికి ముడుపుగా తొమ్మిది వందల రూపాయలు వసించాడు అది
దైవానుగ్రహంగా భావించి పాపమందొక భజనమను, పారిదాసులను
వైష్ణవపరివారాలను, బ్రాహ్మణులను కలిసి వారందరికి ఆనందం కలిగే
విధంగా దక్షిణాదికి వసించాడు.

హనుమద్దాసు జీవితంలో అద్భుత సంఘటనలు

ఒకనాడు పాపమందొక ఒక చెట్టుక్రింద కూర్చుని భగవంతుని
పూజిస్తూ అజగదసమాధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడొక సర్పం వచ్చి
పాపమందొక శరీరాన్ని చుట్టుకొని అటు అది తన పేదగా విప్పింది.
ఇంకా తొమ్మిది చెట్టుక్రింద వచ్చిన పాపమందొక ఆ సర్పాన్ని చూసి
భయపడిపోయాడు. కొంతసేపటికి ఆ సర్పం పాపమందొకను విడిచి
దగ్గరలోకి వచ్చి తన పాపమందొకను విడిచి అటువల కలిసేసేసే
పాపమందొకను వెళ్ళిపోయింది మండి బయటికి వచ్చాడు అప్పుడు పాపమందొక

విర్యులగా ఉన్న భవముని ముఖా మానె ఇంద్రులతో మామూలు వ్యక్తి కాదు, వీరివ్యతిరేకముగా ఉన్నందున ఇక్కడ ఉన్నది అంటారు. లేకుంటే వడగెట్టిన ముసలైన కొలువదళుల రప్పించు కోవల మామూలు మనుషులు సభ్యులవని, అటువలె అపరాధ నందాల పాపములను నమస్కరించారు.

పాపములను ప్రతి విధాల మన్నించడంతో కృష్ణుని మందలతో భజన చేసేవాడు. ఒకసారి భజన సమయంలో ఒక దిట్ట మని అయిపోవడంతో అరిపోయింది అప్పుడు కొందరు బ్రతులు మౌనం పెట్టారు అయితే పాపముల పాపములు పుష్కరింపే మంచి జలాన్ని తీసుకొచ్చి దిట్టతో పో పెట్టించాడు.

పాపములను విధానం రూపం ఒకటి పాపముల అనాథల అమ్మమ్మలతో కలిపి కొండ ఎక్కుతున్న సమయంలో వారికొక కుంకుమ భరిత దొరికింది. వారిద్దరుకూడా అందుకోవలసి కుంకుమ భరిత దొరికింది. వాళ్ళు కొద్దిదూరం వెళ్ళేసరికి ద్వారా భం వెలుగుతో వెలుగుతో ఒక వేడివేడి రొట్టెముక్క దొరికింది. ఆ అరువల ముద్దారం దగ్గరికి వెళ్ళేసరికి ఆ దండకం అంగుల కొద్దిలో ఆ దండకం మోససిద్ధుడైన పాపముల ద్వారా అందింది.

పాపములను భజన మొత్తం నమయించే అరవింద అనుభవం కలిగేదట, అందులకు రంగుల మీటకందనే ద్వారాను సృష్టించే వాడట, ఈ నిరంతర మహిమలతో, రత్నములతో కూడిన పాపములను కీర్తిస్తారు అదితా వ్యాసించాయి.

సన్మానాలు

మొక్కర పాపముల పాపములను పరిపించి సమస్తము నన్నిటిలో రామకృష్ణుని పాపముల అనందరసమైన అన్న అమ్మన

పేర్లుకొని, అనుమతిపొంది అనుమతితో భక్తియుక్తమైన ఆటవికి కాలములు
సంతోషించిరదలు, ఇచ్చి పట్టించి పంపిరి

మరలరం పంపిరినానికి చెందిన ఈశ్వరాంబ పామమదాను కీర్తి
వ్రేళ్ళులు విని, తానవారిని పంపించి అతన్ని తన గృహానికి పిలిపించింది,
పామమదాను మరలరానికి ముందు అతని ప్రాంతములను పామమదాను
నకు పంపించి తోడ్పాటు చేసింది. ఈశ్వరాంబ, పామమదానును
గౌరవించి, ఎంతో ఆదరణతో వచ్చేతడు వందల బూసలు బొమ్మలను,
రత్నాలను వేసి బంగారు ఉంగరం, ఇంకా రత్నపు బంగారం అప్పించి
ఇచ్చి అతన్ని పట్టించి పంపించింది.

ఈ కాలముల్లో పంపిరినానికి చెందిన రాజు లక్ష్మణుని కూడా
పామమదాను పేరు ప్రఖ్యాతులు తెలుసుకుని అరిష్టపిరిపించి గౌరవించింది.
ఆ తరువాత పామమదాను ముప్పైకొండలకు చేరుకున్నాడు. సుగ్రాహ్
పంపిరినానికి వైద్య రాజులకు మహిమలు అక్కడకి వచ్చి పామమదానును
పాప ముప్పించి, అతని ఆశీస్సులు పొంది, భగవంతుని పేరించి
వెళ్ళాడు.

ఈ విధంగా ముప్పైకొండ విశ్వేశ్వరాంబతో విడిచిపెట్టాడు వచ్చింది.
ఇంతకాలానికి స్వామివారికి తిరువాళ్ళు చేయవలసిన పనులు రావడంతో,
పామమదాను ఎంతో భక్తి ప్రవర్తనతో తిరువాళ్ళ కార్యములన్ని విధ
పొందాడు. అందులో భాగంగా గుడిలో శ్రమ, రోజు శ్రమ భక్తితో
విధపొందాడు. ఈ విధంగా ప్రతి సంవత్సరం కూడా స్వామి వారికి
ఉత్సవాలు బయటయ్యే ఉన్నాయి

శిష్యవాత్సల్యం

పామమదాను కీర్తి ప్రవర్తనలు అన్నింటా ప్రచారం కావడంతో
వాగ్దేవతలమూర్తి ప్రాంతంలోని 'పండివడ్డ మామ' అనే ఊరులో విడిచిపెట్టే

చేంకటాచార్యులు ఒక పాఠశాలను మహాభక్తులైన హనుమద్దాసులు పెరి విని ఆయన దగ్గర ఎవరార్థమదేని పాఠశాలనుకొన్నాడు అందుకోసం మహాభక్తుల వచ్చి స్వామి ప్రార్థనతో స్థాపించే, హనుమద్దాసు వద్దకు వచ్చి నమస్కరించాడు 'గురుదేవా' అంటేనే ఆ శిష్యుని హనుమద్దాసు వాక్యాలతో దగ్గరకు పిలువించి, రాతరాముని పిల్లలైన నర్మలమైన మనస్సులో దానిమీద ఉంచుచు, తులన కలుగుతుందని ఆతని దీనిని వంపాడు.

భగవత్పరీక్ష

ఒకపాఠశాలను మహాభక్తులైన హనుమద్దాసులు పెరి విని దని వైష్ణవాచార్యులైన కుండల వారికి కుంతి కలిగింది, హనుమద్దాసును పరీక్షించుచు, తరువాతి విషయం తమ మునుకుంటూని ఆదేశించి అభ్యర్థనయ్యాడు. శ్రీరమలుడు అదేమిన్న వాటానికి కందాళవారు అభ్యర్థనయ్యాడు. ఇంతలో కందాళుని దుర్మార్గులు హనుమద్దాసు కీర్తిప్రతిష్ఠలను సహించలేక కందాళవారి వద్దకు వచ్చి హనుమద్దాసును గూర్చి చెబుగా చెప్పింది దానికి ఆ మహానుభావుడు, హనుమద్దాసు వద్దకు వెళ్ళుచు విర్రయించుకొని, శిష్యులందరి కలిసి మహాభక్తులను ప్రార్థనమీద వెళ్ళాడు. కందాళవారి రాజమహా హనుమద్దాసు అతనికి నమస్కరించి ఎంతో ఆదరణతో, భక్తిప్రసన్నతతో స్వాగతం చెప్పాడు హనుమద్దాసుని విషయాలిలానికి ముప్పైవేల కందాళవారు మనస్సుతో 'ఇంతటి మహానీయుని, నేనేవిధంగా పరీక్షించగలను?' అయిపప్పుటికి ఆ భగవంతుని అజ్ఞాన భక్తినించి కూడదు కదా! అని విర్రయించుకొని కుండలవారి విధిచెట్టి, హనుమద్దాసు మహాభక్తుల మీద తన అధికారాన్ని దుర్వినియోగం చేస్తూ దుర్వాదన చేశాడు హనుమద్దాసును మహాభక్తులందరి కలిసి వెళ్ళిపోయి అజ్ఞానంలాడు అప్పుడు హనుమద్దాసు, 'భగవంతుడే మీ రూపంలో వచ్చి చెబుతుంటే నేనెలా భక్తినించగలను?' అంటూ మహాభక్తుల విధి చెప్పడానికి వెళ్ళియించుకొన్నాడు. ఆ విషయంలో పురజనులందరూ వచ్చి హనుమద్దాసును అవదానికి ప్రార్థనించారు.

అమరే నామమర్త్య పారితి నివాసః పృథ్వీ లోకేనా
(గ్రామములే పృథ్వీ అర్థాంతరే ఉన్న మోక్షానందేన విజయదేవాయా -
భక్తరాజా నీ లక్ష్మణాశ్రమే, నీవే అర్హుడవని నిరదించి
మరియు మోక్షాభీందాయ ముగిసినా నాకు అవస్థాదు,
అప్పుడు భజనం మొదలు పెట్టమని అందే ఆనందే అంతా నిత్య
పరస్పరగామరీ నిష్ఠులై యుండి శ్రీకృష్ణుని దేవతా భక్తియందు
తీర్మానముగా భజంతామో, అనంతరము నీ విష్ణు భక్తియందు
భజనం నాదా గాత్రీ లోగోపయోమి - మి - నీయ స్థాయియి
కొని అమర్త్య స్థలంగా తీరిక దొరికినామో మృత్యు తోడ మరీచి
పరే లక్ష్మణునితో అయినా పృథ్వీ విష్ణునిని మమ్మనకుండు దా
మృత్యు భావము.

అక్కడ గమనార్హం శ్రీహరిని 'శ్రీ'మైన కాలం గడుగుతుంటే
 కోటకొండరా 'మోలెం' చుట్టూ వేరుచుకోవించి పామమర్దానుకు
 ఎదురుగించి, అప్పుడు కాలానికి ఎప్పుడు కళ్ళు కీ ప్రియమి కేవలం వం
 పించిగా అర్పించాడు ఈయన పామమర్దాను వందలవేల, బహుశా
 వేల అక్కడ ప్రాముఖ్యమైన వామమర్దాను లాకు కలగవచ్చి
 వచ్చే ఉత్తరం గానం విన్నవించి ఎక్కువగా అక్కడి ప్రియమి
 పామమర్దాను తీసుకొని, బాధా ముసలైనాడు ఆ ఉదయకల
 నదామర్దాను అనేకానానాగా కృష్ణ తీరికతో ఉంటూ వామమర్దాను
 మేల్చి ఎదురైనాడు అమెకలం గమనం వీరిమైనా ఈ శబ్దతో
 మర్దానుకొంటున్నా వే అనే మేల్చి విలసితమైనాడు ఎంతమా అమెక
 కలం 'అ' వా అతో పోయి దూషించాడు మళ్ళీ ఉమెకలం
 కోటకొండరా ఎక్కువగా పోయింది ఈ అమెకలం లేదు అందుకు,
 ఆ ఉత్తరం ప్రాముఖ్యమైన వీరిమైనా ఈ అమెకలం అప్పుడు ప్రాముఖ్య
 మైనా అమెకలం, పోయింది వామమర్దానుకు కుటీ ఎమెకలం
 నామమర్దాను ఆ శ్రీహరి అందాకలంకి వచ్చినతో ఆ అమెకలం 'పామమ
 ర్దానుకు రిక్తమైనాడు ఎంతకలంవచ్చి మర్దానుకలం' అందులో
 అమెకలం మేల్చి వెంటనే వచ్చి పామమర్దానుకు ఎదురైనాడు

తీసుకురా! అటడ వృక్షలాన్ని ఏదీని వృక్షండునెలలు కావొస్తోంది. మన్నెంకొండ మహాశక్తువాలు దుగ్గరిపర్తాయి. అవి చెప్పి స్వమి అభ్యుదయ డయ్యాడు. కందాళవారు నిద్రాసుంపి మేర్కొని అనందురవతుడై పరి అనులందరికి వృష్ణవృత్తంలాన్ని తెలియచేశాడు. ఆ తరువాత అత సన్నిధి లోని కొంత మందిని కంటి హనుమద్వాసుమ మన్నెంకొండకు రప్పించాడు.

మన్నెంకొండకు తిరిగివచ్చిన హనుమద్వాసు వెంట, హరిదాసులు, కణపకలు, మొదలైన వారందరూ వచ్చారు రామభజన చేస్తూ హనుమద్వాసు, కందాళ స్వామివారి సన్నిధికి వెళ్ళి సమర్పించాడు. కందాళవాడు హనుమద్వాసురాకకు సంతోషించి, అయితో పన్నెంకొండకు బయలుదేరి వచ్చాడు.

భగవత్సన్నిధ్యం

ఆ విధంగా కొంతకాలం గడిచింది అటవాడు హనుమద్వాసు, హరిదాసులు పరిణమించుకుంటే కలిసి రామభజన వివదంతో ఎదుగుతూ ఉన్న సమయంలో, ఒక ముసీళ్ళుడు అక్కడికివచ్చి హనుమద్వాసుని పిలిచి ఇంకా ఎంతకాలం ఈభవనంలాళుతు లోయి అంటావు! స్వమి పోయిరియం పొందవలసిన సమయం వచ్చింది అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. ముసీళ్ళుడు చెల్లిన విషయాల్ని మనసులో దీర్ఘంగా అలోచించి, హనుమద్వాసు ఆ మహాసీయిని మోటలను తప్పిపోయిరియం తెలియచేశాడు ఈ వార్త తార రంలాకూడా తెలిసిపోయింది ఆ తరువాత హనుమద్వాసు ఇందిరేటవికి ఆర్యార్చనం చేసి అతని సమాధి స్థలం ఉండి అందరూ ఆశ్చర్యంతో చూస్తుండగానే దేవీవ్యవహవైన విమానం ఎక్కి గైకుండానికి వెళ్ళి పోయాడు. ఈ కథలం పరిపూర్ణమైన పద్మాంబులతో వెళ్ళగా, భగవత్సన్నిధిలోకాల్చి వ్యక్తిం చేస్తోంది.

మూడవ అధ్యాయం

హనుమద్దాసు

కీర్తనలు - భక్తితత్త్వం

శ్లో॥ మోక్షపాథు సామ్యగ్న్యం భక్తిరేవ గరియసి
వ్యవ్వయాపామ సంధానం భక్తిరిత్యభిప్రాయే॥
(వివేక చూడా మణి శ్లో. 32)

మోక్షాన్ని కోరేవారికి భక్తి విరపాయ పాథవమార్గం, అశాశ్వతమైన ప్రపంచ విషయాలను వదిలిపెట్టి పరమార్థమందే మనస్సునిలిపి సోపావక్షసుంలో ఆ పరమార్థంలో తన్మయీభావాన్ని పొందడం దీని లక్ష్యం. “పాశమ్మీన్ పరమప్రేమ రూపా” భగవంతుని పై ప్రీతి ఉండడమే భక్తి. ¹ భక్తిలో భక్తుడు తన్మయత్వం పొందుతాడు. వీవు తప్పనాకు అవ్యం మరొకరు ఎవరూలేరనే భావనతో నిత్యం కాలం గడుపుతాడు. పర్యకాల సర్వావస్థల్లోను భగవంతుని ముత్తిమూ సేవిస్తూ కాలం గడుపుతాడు. అందువల్లనే మానవుని మోక్ష పాథవకు భక్తియే శ్రేష్ఠమైనదని భక్తిజనులు వక్కాణిస్తుంటారు.

1 వారకభక్తి మాలాళిలు. మా-2

ఏదైనా ఒకటి వెరవేరాలంటే ఆమెషంగిక కారణాలు కొన్ని ప్రాధాన కారణాలు కొప్పుకుంటాయి అయినా? కారణాలు ప్రధాన కారణాలు సహాయకాలుగా ఉంటాయి. మోక్షసాధనాన్ని అధిరోపించడంతో మును తువునకు కర్మయోగం, ధ్యానయోగం, జ్ఞానయోగం, భక్తియోగం అవి వాలుగు మార్గాలు పూచించబడ్డాయి ఏమార్గం వెంట పడినా చేత గమ్యం మార్యోం ఒకటే. అయినా పీటలో అధిక్య అవధిశ్యాంసు గురించి తీర్మానములతో విమర్శ ప్రారంభమైంది. తైత్తిరీ కర్మయోగ ప్రాధాన్యాన్ని, వశంతు ధ్యానయోగ ప్రాధాన్యాన్ని, వ్యాసడు జ్ఞానయోగ ప్రాధాన్యాన్ని, వారదుడు భక్తియోగ ప్రాధాన్యాన్ని విశేషంగా ప్రస్తావించారు. ఒక్కొక్కరు వారివారి పద్ధంతామపారంగా మార్గాలు రచించారు. కొందరు భాష్యకారులు కూడా అయ్యాడు.

కర్మయోగం వల్ల చిత్తశుద్ధి ధ్యానయోగం వల్ల విశ్వానత, జ్ఞానయోగం వల్ల బ్రహ్మకన్యం, 1 భక్తియోగం వల్ల బ్రహ్మానందానుభూతి చేకూరుతాయని వేదాంత విదలు వివరించారు. అయినా వారదుడు భక్తితో విశేషప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చాడు. భగవంతుని స్వరూపాన్ని తెలుకొన్నంత మాత్రానేక ప్రయోజనం ఏమీలేదని, ఖిన్నుడు నమస్కరణను భగవంతుని యందు ఆర్పించి కామం, క్రోధం, అభిమానం, మొదలైన దుర్గుణాలను ఆ భగవంతుని యందే అయింప చేయాలని వారదుడు రఃభక్తి మాత్రోక్తి వివరించాడు. 2 ఎన్నిశీర్షాలు సంకర్షించినా ఎన్నివేదాలు వర్ణించినా, ఎంత యజ్ఞ యాగాదులతో కాలం గడిపినా, ఎన్ని భగవంతుని దేహాంశు భరించినా భగవంతుని యందు అవస్థమైన భక్తిలేదో అన్వేషకమే కాబట్టి, భక్తి నిరుపమానమైనదని చెప్పవచ్చు.

1 వేదాంత డిండిమం. శ్లో: 25

2 "కదర్పిరాధిరాధరః పక్షికామకో)రాధిమావారికం తక్కున్నేన కరణీయమ్" (వారదభక్తి మాత్రాని-సూ-6)

వగను ముదిరి దొడ్డునకు వెళ్ళును. అది అది అది
భక్తి. ఇది పాపములు కలుగని గీతం ప్రకటన. చెప్పా

పల్లె|| క్షేత్ర భిక్షుల పైచిరి, అవ్వలపై చేతిపానం
అవ్వలపానం గల దుష్టము, దేవాన్ని నివారించుచే||
(భా. అధ్య. 12 పా. 1)

పల్లె పద నిర్వచనం

'పల్లె' దాని 'పల్లె' ప్రత్యయం కూడా భక్తి అర్థము
వెలుగుతుంది. 'పల్లె' అంటే, భక్తి పాద, అర్పణము, ప్రేమించుట ఇత్య
దులు నివి అర్థం. 1

పండితులు భక్తి అనిగా కేవలం భక్తిరసానన లేదా భక్తిరసానన
ప్రేమించుట అని అనికాదు పాపములకు మోక్షమును వారధిగావ్వలు
'భగవంతుని యందు నిలచి ప్రేమ భక్తి' 2 అని వివరించినారు
భగవంతుని పట్ల విశ్వాసం, అప్రమం, నిరంతరమైన పరిశుద్ధ ప్రేమ
యే భక్తి అని భాగవత ప్రామాణ్యము 3 వ్యవహారిక పరిధిలో లేదా
అర్థ విషయ భక్తి అని శ్రీనివాసాచార్యులవారు భక్తిని వివరించారు.

భగవంతునియొద్ద భక్తిని పెంచుకొన్న భక్తులలో కూడా భగవంతుని
కీర్తితన భక్తులు భావించుట, భావించుట, ముద్రాపాద అనికాదు
మొదలైన ఉత్తమ భాగవత భక్తి అని భగవంతుని ముందు పర్యాయ,
అర్థాన్ని వ్యవహరించే అవస్థ భక్తి కలిగి ఉండాలి. పర మార్థము

1 విజ్ఞాన పరిపత్తి, పా 7, పేజీ-580

2 పాదభక్తి మాత్రము-మా-2

3 శ్రీనివాసాచారి 3-9-11, 12

దర్శించుచును ఈ అవస్థకై కలిగి ఉండు, 1 ఈ అవస్థకైలో పాటుగా భక్తియొగి నిష్కర్మమనకు అనుగుణమునైనాడు ఈ భక్తి యోగవిష్కరణి ఉండవలసిన అధికారము గురించి భగవద్గీతలో కృష్ణ భగవానుడు వివరిస్తాడు, భక్తియొగి వర్ణభూతాం యందు దేవు భావములేబుండా, దయ మున్నాడనాట బలి ఉండాలి, అపరాధర మ కారాను విడిచి పురుషులను కనుగొనాడు అట్లుకలిగి ఉండాలి సర్వకాల సర్వక్షణ శక్తిను మనో విగ్రహంతో జీవిత నిష్కలము, మనోబుద్ధులను భగవంతుని కర్మించాలి ఇట్టి అట్లుతో భగవంతుని ఇష్టించి క్రింది శ్లోకాలలో తెలియ చేశాడు.

శ్లో॥ అర్చేష్టా సర్వభూతానం, మైత్రం కలుగ వీర త
విరమయో విరహంకరణ, సమయోగః పుణ్యమి
(అవదర్శిత అధ్యాయం 2, శ్లో 13)

శ్లో॥ సమయోగః పుణ్యం యోగీ, యథార్థార్థం విభజి
మ యుక్తిం మనోబుద్ధిః కౌ మద్యుక్తిమే పుణ్యం
(అవదర్శిత, అధ్యాయం 12 శ్లో 14)

ఈ అర్చి యోగ విష్కరణ మునుపటి భాగవతం సమయోగ భక్తి మార్గాలను సూచించింది

శ్లో॥ “శ్రీవణం కీర్తనం విష్ణుః శ్రీవణం పాదసేవనం
అర్చనం వందనం దానం సమైక్యమివేదనం”
(శ్రీమద్భాగవతం స్కంధం 7, అధ్యాయం 5, శ్లో 23)

శ్రీవణం

సమయోగ భక్తి మార్గంలో (ఎడమ పాదం) శ్రీవణం, భగవంతుని కథనం వివరణలో అవర్ణి, అయిన వామపాదం ద్వారాను సమయోగ

పాపములు దాగాలు, ఉపద్యాయిలు పద మే వ్రసిన తప్పి యొక్క ప్రధాన లక్షణం, అప్పుడే భగవంతుని పాపము విచ్చి అదివారనే భగవంతుని మీది ప్రేమ, ఎవరి కలుగుతుంది. అప్పుడు ప్రాణం లోపిపాపములో ప్రాణం నోపాపము చెప్పుచు

శీర్షనం

అను భువి దూరగుణ లీలము స్వీద్యాభిక్తులతో పరిస్తూ అపరి పిలానందాన్ని పొందడం, వారికిగలము చెప్పాలి, భగవంతుని మహిమలను ఇతరులకు చెప్పుచేయుట శీర్షన భక్తి లక్షణం.

స్మరణం

నరకకాల సన్యాస్త్రోచూ భగవంతుని వామరూపంగా చిత్రాదులను నమ్మించడం. భక్తుని తన ఇష్టానుసారం, తన ఇష్టాన్ని కల యొక్క వామాన్ని వ్యతిరేకంగా ఉండడమే స్మరణభక్తి. ఈ వామాన్ని విరంభించి చేయవచ్చు. ఈ వామ ప్రభావంవల్ల ఎన్నోకార్యాలను పొందవచ్చు ఎందరో భక్తుల చరిత్రలు మన సురాదాల్లో ఉన్నాయి. పాపాయంతో భగవంతుని దూరపాన్ని భావించడం కూడా స్మరణభక్తి అవుతుంది

వాదనేవనం

భక్తుడు పట్టులు వదలాల్సి అగ్రయించి భగవంతుని పేరచేయడం, భగవంతుని దివ్య మంగళం ప్రియోనో లేక అయిన పాదారవిందారో పూజించడం, పేరించడం, తీర్థతరణ వద్దిగా భగవంతుని వరదానము లని జీవితాన్ని అంకితమిచ్చడమే పాదనేవన మననము.

అర్చనం

భగవంతుని పేరేవూర 'అర్చనభక్తి' అనియుతుంది. అర్చన

జన్మి. 1 గాని భగవంతుని చిత్రరూపుని గాని ముందుంచుకొని నానా విధాలైన ఉపవారాలలో, సేవలలో ఆ స్వామిని పూజించుట, యి ఖచ్చి దైవానికి కై రూపాన్ని ఏర్పరుచుకొని అమృతం త్రోకరణ శుద్ధిగా ఆ రూపాన్నే సేవించడం అర్చన భక్తిరక్షణం.

పంచనం

భగవంతుని పాపాంగ దండ వీరామలాచరించడం పంచన భక్తిరక్షణం. అపాపంగాలు వేరు తగిన విధంగా దండలాగా భూమిని పది సమస్కరించడం పాపాంగ వసుస్కరించు. యి ఖచ్చి దైవానికి త్రోకరణ శుద్ధిగా వసుస్కరించడమే పంచనభక్తి పంచనభక్తి విరయార్థి సూచించును.

దాస్యం

భగవంతుని తనకు సంబంధంగా రాను భగవంతునికి సేవకరిగా భావించుకొనడం దాస్యభక్తి రక్షణం. పరిమార్చి భూమినిదామి అర్థం చేసుకొని అచరవరం అభగవంతుని అర్థం చేసుకొనడంలో మెరిగించే దాస్యభక్తి.

సఖ్యం

భగవంతుని అర్థం చేసుకొనడంగా భావించడం సఖ్యభక్తి. స్నేహంవారా అమృతం అచరమార్చి సఖ్యభక్తిలో ఉంటూ, అస్వామిని సేవిస్తూ అమృతం సేవిస్తూ అచరమార్చి భగవంతుని అభీష్ట మపాకంగా వదులుతుంటూ విరయకాం అర్థమార్చి స్వామి సమక్షంలో కొలంగడమే సఖ్య భక్తిరక్షణం.

1 ఈశ్వరుడు ఎంచుకొనినట్లును కలవాడు 2 పరమానుభవ వ్యూహము, 3 పూర్వం, 4 అంతర్యామి, 5 అర్థాభావము, 6 సైన్యవాంఛ వాక్యములు 13-44, 45

అత్మనివేదనం

నవవిధ భక్తులలో చివరి భక్తి అర్చన అత్మనివేదనం. భగవంతుని యొక్క నేతల మహిమలను, అంతు చెబునకొని, ఆయన అనంతత్వాన్ని నమ్మి, తనలోని అనంత ముఖాలను చూచి చెప్పినట్లుంటే నిస్వార్థం వరమాత్మకు వర్తల్ని పరిరక్షించేది అత్మనివేదనం. అత్మనివేదనంలో భక్తుని నాది అనే భావం ఉండదు. వర్ణం వరమాత్మ మయంగా కనిపిస్తుంది, భగవంతుడు అనంతంగా కనిపిస్తాడు, స్వామి అనమ రామ పూర్తిగా అర్పించుకుంటాడు.

నవవిధ భక్తి మార్గాల్లో చూసేది కీర్తన, కీర్తన, స్మరణం పాదసేవనం, అర్చనం, వందనం, దాస్యం, శిష్యం, అత్మనివేదనం అనే భక్తి మార్గాల్లో కొన్ని ఒకదానిలో మండి పడి ఉద్బవించి పుట్టిగా పడి మరోదానిలో అంతర్భవించి పుట్టిగా కనిపిస్తుంది. కీర్తన, స్మరణం పాదసేవనం, అర్చన, అత్మనివేదనం భక్తి శిష్యం దాస్యంలోనే సంతరించుకొని వచ్చేవచ్చు. కీర్తన ద్వారా భగవంతుని సేవించే కీర్తన, వర్ణన వర్ణనలో భగవంతుని స్మరణలోనే కాలం గడిచింది అనంత స్మరణ, భగవంతుని అనంతమైనదాని సేవించే పాదసేవనం అర్చన, స్మరణ, అర్చన, వర్ణన పరమార్థం. అత్మనివేదనం, అత్మనివేదనంలో భగవంతుని పట్ల భక్తి, ప్రేమ, ప్రేమ, ప్రేమ సేవలను ప్రార్థనలుగానే కనిపిస్తాయి. అత్మనివేదనం దాస్యంలోనే అంతర్భవించి వచ్చువచ్చు.

భగవంతుని మహిమలను చూచి, అత్మనివేదనం ద్వారా అత్మనివేదనం వచ్చువచ్చు, అత్మనివేదనం ద్వారా అత్మనివేదనం వచ్చువచ్చు.

వాత్సల్యభక్తి

భగవంతుని భవకుమారునిగాను, వాని ఆ ఎరమోత్సకు లల్లి గవో తండ్రిగవో ఓ హంచుకొని, అవశణం ఆ స్వమిసేవతోనే కాం వెళ్ళుచున్నటం వాత్సల్యభక్తి యొక్క లక్షణం,

మధుర భక్తి

భగవంతుని ప్రియునిగా, తమప్రియునిగా హంచుకొని భక్తుడు పరమోత్సవ పట్ల అమరాగంలో ఉంటూ అయ్య అమృతగోష్ఠి పొంద దానికి చేసే ప్రయత్నమే మధురభక్తి.

నిందాస్పృహ

భగవంతుని మీద నిందాస్పృహ ఉన్నది ఎందుకొన్న భక్తుడు అనుక్షణం అస్వమి సేవతోనే గడపుతూ, ఉన్నప్పుడు ఇవ్వం వచ్చినప్పుడు ఆ భగవంతుని ఎదురుదాడు, అవశయంతో భగవంతుడు రక్షించక పోవడంతో భక్తుడు పరమాత్ముని స్తుతిస్తూనే నిందిస్తాడు. ఆ విధమే అనిందాస్పృహగా వీక్షించి యొక్క స్తుతి కనిపిస్తూనే ఉంటుంది ఇదే నిందాస్పృహ అనుబంధం.

భగవంతుని ఎదురు భక్తుడు అనేక రకాలైన మార్గాలను ఎన్నుకుంటాడు. అనుక్షణం అస్వమి సేవతో భవభ్రమకు వెళ్ళుచున్న కోపానికి ప్రియునిస్తాడు. అటుగా భగవంతుని సేవించే దుష్టమార్గాల్లో ప్రధానంగా కనిపించేది వాత్సల్యభక్తి, మధురభక్తి దావ్యభక్తి నిందాస్పృహలు వాసుమత్తూ కీర్తనగోష్ఠిగా ప్రధానంగా కనిపించేది వాత్సల్యం, మధురభక్తి, దావ్యభక్తి నిందాస్పృహలే అని చెప్పవచ్చు.

హనుమద్వాసు రామనిమిద కీర్తనలు రచించాడు. ఇతడి కీర్తనలు వల్లవి, అమల్లవి చరణాలలో కూడి ఉంటాయి. రెండు పదాలలోను, చాలుగు పదాలలోను కూడిన వల్లవి హనుమద్వాసు కీర్తనలో కనిపిస్తాయి. కొన్ని కీర్తనలలో అమల్లవి కూడా ఉంటుంది. చరణాల సంఖ్యను ఎూతరి విధి తరి కవించదు. అప్పిడిక్కడ ప్రాసు గమనించ వచ్చు. హనుమద్వాసు కీర్తనలలో వల్లవిలో చెప్పబడిన భావం అమల్లవి, చరణాలలో వివరించబడుతూ ఉంటుంది. కీర్తన చివరి హనుమద్వాసు స్వహామోదీతమైన ముద్ర కవిస్తుంది. ఈ విధమైన విశ్వాబరీతిలో వీరిన హనుమద్వాసు కీర్తనలలో భక్తిరహస్యన్ని గూర్చి ఈ అధ్యాయంలో ప్రధానంగా వివరించడం బరిగింది.

హనుమద్వాసు కీర్తనలు-భక్తి

మన్నెకొండ హనుమద్వాసు రాసుని కీర్తిస్తూ 148 కీర్తనలు రచించాడు. హనుమద్వాసు కీర్తనల్లో భక్తిభావం అడుగులు వాడ్యలక ముఖ్యుంది. ఈ కీర్తనల్లో కూడా ఆనకరణాలైన భక్తిమార్గాలు అమన రించుకొన్నాయి. అందులో వాత్సల్యభక్తి, మధురభక్తి, దాశ్యభక్తి, విందాస్రతులు ప్రధానంగా కవిపిస్తాయి.

కీర్తనలు-వాత్సల్యం

ఒక్కడు ఒకవంటివి పుణ్యిడుగా భావించి, తాను ఆ స్వామికి అర్పణవో, తండ్రిగావో కి.సొంతుకొవి, ఎరమాతృమ లాలించి, బుద్ధిగించే ప్రేమభావమే వాత్సల్యం. వాత్సల్యభక్తికి మూలం ఈ వాత్సల్యభావమే. వాత్సల్యభావానికి ప్రేరణ మనర. ఈ వాత్సల్యభక్తిలో భక్తునికి భగ వంతుని మీద భగవద్భావానికంటే, పుణ్యిగావమే అధికంగా ఉంటుందని భావవచ్చు. దశమధుడు, యుగోదవంటి వాళ్ళంతా ఈ వాత్సల్యభక్తిలోనే

తను జీవితాను దవ్వంఱుకొని మోక్షాన్ని పొందాడు. హనుమద్దాసు కూడా ఒక్కొక్కడలో ఆ రాముని భవ పుత్రునిగా భావించి ఆ వాత్సల్య భావంలో తవ్వయత్నాన్ని పొందాడు.

అమృతం రాముని అంటిపెట్టుకొని ఉంటూ తను వాత్సల్య భావాన్ని అ ఆ ప్రభువు ముంగిట వెదకలే దశరథుడు, కాశ్యప బ్రాహ్మణుడు మరోవైపు యువోద దూపంలో, హనుమద్దాసు ఈశ్వరలో మనకు కనిపిస్తున్నాడు.

మ. రామ రామ తారకామ రామ | ఏ
మోము జానక వేషశ్యామ రామ ||

చ. 1 అయ్యారా ఐమురామయ్యారా
వెయ్యబువ్వ పెట్టెరామవయ్యవ రామ ||రామ||

2 అన్నారా ఎప్పుల అన్నారా
గొప్పమెర్యాన నులలో ఎకోదారా ||రామ||

3 అన్నారా! రామన్నారా
వెన్న పిగడబట్టి దామ తిన్న రామ ||రామ||

4 తండ్రిారా బంగారు కొండారా
దంపిగ శ్రీకడ్రోలై రామ రామ ||రామ||

5 చిరుక రామ ముద్దులు నులుకవేరా
కలి హనుమద్దామనిహ చిరుకవేరా ||రామ||

(మన్నెంకొండ హనుమద్దాసు క్రిత-12)

'వా బంగారు కొండారా' అంటూ తల్లి పిలిచే పిలువే ఈ క్రితంలో హనుమద్దాసు మనసులోని వాత్సల్యభావాన్ని బహిర్గతం చేస్తుంది. 'వా అయ్యారా నీకు వెయ్య బువ్వ పెడరామ' అంటూనే ఆ రాముని రూపాన్ని పైతం మనోహరంగా చెప్పుకొన్నాడు ఆ స్వామి

పుష్పలక్ష్మి, గోప, గోప ముత్యముల సంతానములు పుష్పలక్ష్మి
పెరితాను తిప్పారితో వంశము అని ముందులో, కందుకను రసవంతగా
సరిది, యిదితర తమ చేతులన్నీ ఒకటే మును ముచ్చప్పాదము
ఈ శ్రీరత్నతో మునువారంగా పుట్టింపబడింది ధవళము కృష్ణతో
అందమైంది రామలీలలు ఆ ఒక వయస్సులు మును ముద్దుల పాట
గీతము అందంగా ఉంటాయి, అందుకే ఆ గ్రంథము 'విలసరా
ఉద్దులు గుణకవేద' అని పుష్పలక్ష్మి తమిళము పట్టి ఇందులో
ఒక రత్నతో మునువారంగా వార్యల్యవచ్చు ఈ శ్రీరత్నతో నామధ్వజము
పెరుగుతూ కలిసిందని

నామధ్వజము వార్యల్య భక్తి నామధ్వజము కేరళ గోపరత్నము

"రామలీలము రామదయానా రామలీలము"

రామదయానా

రామదయానా గీతము మునువారంగా, పుష్పలక్ష్మి గోపర

రామలీలము ||౧౨||

చ నామధ్వజము లంఠి నిమిషమున

మనోరమ్యులైన రామదయానా ||౧౩||

నామధ్వజము లంఠి మునువారంగా వార్యల్య

రామలీలము మున్నగు రామదయానా ||౧౪||

విష్ణు మునువారంగా అక్కర దిన

విష్ణు మునువారంగా రామదయానా ||౧౫||

రామదయానా మునువారంగా మును

మేలగు మునువారంగా రామదయానా ||౧౬||

రామదయానా మునువారంగా మునువారంగా

రామదయానా మునువారంగా రామదయానా ||౧౭||

రామదయానా

రామదయానా

రామదయానా

రామదయానా

రామదయానా

రామదయానా

ఘనక పుష్పముకొండ ఘన మందిర వివాస

హనుమద్దాస వరద రామదయాళి ||రామ||

(హనుమద్దాసు కీర్తన-109)

'రామదయాళి' అంటూ ఆ స్వామి ముద్దుమోమును చూచుచు అర్చించేభావం ఈ కీర్తనలో కనిపిస్తుంది. నమ్మి కన్న తుండ పీ మీద న్నామేను చక్క కుండా అందిరా, చక్కవైన పీ వత్స మొహాన్ని నా రివి రీరా వేసెప్పుడు 'చేస్తానో' అంటున్న వాగ్గేయకారునితో వాల్మీల్య పూరితమైన ఆర్ద్రత వ్యక్తమవుతుంది. బాలరంధ్రుని నిలివడంగా ఉన్న ఆ ప్రభువు వడవారినిదాన్ని ఏడంగా చూస్తానో అనే ఉత్సాహ కనబడుతుంది. 'అయ్యయ్యా నా ముద్దులయ్య' అంటూ చేసే పందోధన మనోహరమైన వాల్మీల్యభావాన్ని వ్యక్తపరుస్తుంది. 'చక్కచయ్యా ఒక్క సారి నీ సుందర వడవారి నిందాన్ని చూచరా' అంటూ ఆరాటపడే తల్లి అవేదన వాల్మీల్య ధక్తిగా ఈ కీర్తనలో ప్రకటించబడింది.

కీర్తనలు-మధురభక్తి

భక్తుడు తనకు ప్రేమనీగా, భగవంతుని ప్రేమనిగా పొందు కొని ఆరాధించే ధక్తి భావమే మధురభక్తి. "ఒక్కడు భగవంతుని ఈ ప్రభువుగనో, పురుషుగనో, ముక్తమిగనో, సిగ్గుమిగనో భావించి ధక్తి పాదప చెయును. నీ నే పంచభావములందును. అవి 1 శాంతభావం, 2 ద్యౌభావం, 3 ష్యభావం, 4 వాల్మీల్యభావం 5 మధుర భావం". (1) భావనాచర్య కేతి-83)

మధురభావమే మధురభక్తి, ఇది పంచభావాలలోకెల్లా గొప్పది. భగవంతుని మట్ల భక్తుడు ఏర్పరుచుకొనే మధురభావం సామాన్య మామూలు బ్రహ్మయం వంటిదికాదు. ఇది దానిదీ ధిన్నమై అంటుంది. జగవంతునిపైన అమరకీర్తిని పెంచుకొన్న భక్తుని చిత్తం ఉద్రిక్తమై వచ్చుడు అతడు ఆ స్వామిని అసెతుగా పొందుతుంటాడు

అంటి మువ్వనో ఒక మహావైష్ణవ ప్రాణు భావా వీరికి కరుణ తుంది
అప్పుడే అభక్తుడు, ఆ వరమాత్యుని శ్రేయఃగా మారిపోతాడు. దన
వర్తనలను ఆలగ్నాదుడే అవి విరల్లయించుకొంటాడు. భక్తునిలోని ఈభావమే
మధురభక్తికి అలలుననువుతుంది.

ఎందరో మహాభక్తులు మధురభక్తిని ఆశ్రయించి ముగ్ధుని పొందారు,
ధాగవతంలో రాధ, గోపికలు మధురభక్తి భావంతోనే శ్రీకృష్ణ వరమాత్యు
నన్నిధిలో నిలిచి తవ్వయత్నం పొందారు. వాగ్గేయకారులు కూడా
మధురభక్తి పూరితమైన కీర్తనలు రచించి, గానంచేసి, ఆ వరమాత్యు
ఆరాధనలో కాలం గడిపారు. మువ్వెంకొంగ వానమద్దామ కూడా
మధురభక్తిని మేలవించి కీర్తనలు రచించి, తరించాడు.

తాను మహావైష్ణవమైన మండరాకారమైన శ్రీరామచంద్రుడు
గదా కునిసించుకుంటా పితే ఆ స్వామిని తనకు కనిపించేలా చేయమని
దన చెలికత్తెను వేడుకొనే పోయిన రూపంలో వామమద్దామ ఈ
కీర్తనలో కనిపిస్తాడు.

మ మావరమ్మ మోరామలా | బహుమందరుడగు ఎరంధామాలా
బాపులే వివరే వాప్రాణ వడలైన | పీఠానిగజాన చెలియ
రాజరా ||మావ||

న, కోటివేలవేద పోగడే | వో కొమ్మారో వానియదేగడే
కోటిరోమడమడు పూజలమ్మం
మాటెనాటికి యడవాటిచ పాగు ||మావ||

కుమలాక్షిరో వానిగావళ వే
వివిషమయ్యన వోర్వగానికా
అమితమోవిరహము అతిభారమాయన
ప్రతి దీర్ఘగదరమ్మ భావలాలనేడు ||మావ||

విరహమ్మ మనవి నైకొరమ్మా! యా
 తమ్మ మీ సెమ్మకు కొరమ్మా
 తమ్మకు వన్నేలు తల్మేళు తోడత
 నిమిదాన ప్రాణము వినివ లేదరమ్మ || ౧౭ ||

యేనాతి గూడెననేడుగా! నా
 ప్రియ వాడుడిటు రాదుగా
 వానోము ఫలమేమిగాని యిటులరాని
 మానస మెటుల వెమ్మనగ తరించే దా || ౧౮ ||

పిచ్చులార యందు లేడుగా! మీ
 పిరితి పొట్టన దాదాపగా
 వెమ్మదైన శ్రీమంతులమగుదు
 మన్నేము కొలొప్పొచ్చ తాండేడు || ౧౯ ||

నామమర్దామని నాయనో! నా
 తానని విర్యాగమే మామనో
 వమ్మ కడువి వెమ్మన నా ప్రాణని
 తమల వండుపు గాని వేన వండ్లమనాను" || ౨౦ ||

(మన్మథకౌండ్ నా నామస్తోత్రము కీర్తన-87)

పరమేశ్వరి ఈ కీర్తనలో మనోహరంగా వర్ణించబడింది. ఆ
 తాముని విడిచి తాము నిలవలేనిది, నా ప్రాణమేదమైన నీవేనని ఎవరి
 'తీ చెలియా నేను చాళియో' నీ కున్నానని నామమర్దామని అన ఆమెను
 చెలియచోడు. పన్నుకుడు పాటి మాటికి తన మదన బాణానను
 ఎవలోనాటి విరహాన్ని చెందుతున్నాను, నా స్వప్నమి విడిచి ఒక్క విషయ
 మైన నేనుండలేను అందుకే చెలియలను ఆ స్వప్న వర్ణకు రాయి
 తారం ఎప్పుడున్న నీయిను ఈ కీర్తనలో కవివస్తుంది. విష్ణు వరలి
 ప్రాణం విలువలేదని తన తల్మేళునిలో చెప్పును ఆ స్వప్న వర్ణకు
 సంచలనం వంతుకున్న ప్రేమనామ 'నానోము ఫలమేమిగాని' నా

ప్రేమనాథ! ఇంకా రావడేమిటి? ఇంద్ర ప్రాంతానికి ఇంకా రాకున్నాడని
అని విచారపడ్డటంబిం అంతే కాకుండా, తన చెలికత్తెలతో మీ పాదల
మోటునపై తేలేదనడాని అని, అనుమానాన్ని వ్యక్తపరచడాన్ని చూస్తుంటే
“మర్రియలార మీ పాదల మోటున తేడిగలమ్మ చెప్పలే?” 1 అనే
గోపిక గుర్తులు వస్తుంది. హనుమద్దాసు ఈ క్రిందలో మధురభక్తిని
ప్రబుధుడగుగా ఎలికించాడు

అగన్వోహుడైన ఆ శి రామ శయ్యని ఎడవల విండాల్చి నాని
లలలల కోరిక మనసులో నిండిపోవడంలో మధురభక్తిని ఆశ్రయించి
ఆ ప్రభువు మందల ఎడవాల్చి నవనని, ఆ వ్రేళ్ళునే నేడుకంటున్న
ప్రేమను రూపంలో పామమన్నాడు. ఈ క్రింది పుస్తకంలో కలెక్టాడు.

“రామదయానిది రామదయానిది రామదయానిది రామదయానిది”

నా ముద్దులయ్య నీ ముద్దు మోహిలు

వ్రేళ్ళతో జాపార రామదయానో ||౧౫||

నిముషము యుగమాయె నినులాననే వల

నిముషమోర్చగ లేను రామదయానో ||౧౬||

మనము నిర్భరమాయె మదికి యగ్గలమాయె

లనుపు భరించాదు రామదయానో ||౧౭||

దేహిప్రేమాయె నింక నేలాగు రాకుండు

నీ మోము జాపార రామదయానో ||౧౮||

బంగారు కొండ నీ శృంగారమగుమోము

పంగులి నేవెంట రామదయానో ||౧౯||

భక్తరత్నా ౧ భక్తరత్నా ౨ భక్తరత్నా ౩

భక్తరత్నా ౪ భక్తరత్నా ౫ భక్తరత్నా ౬

మనక మన్నెము కొండ మనుమందర వివాస

హనుమద్వాస ఏది రామదయాళో

||రామ||

(మన్వెంకొండ హనుమద్వాసు కీర్తన-109)

ఆ రాముని వదవార విందం, ఆ చిత్తపికి జగన్మోహనంగా
జనిపిస్తున్నదట. ఆ నుండర వదవాన్ని శ్రద్ధగా నేనిస్తాడట. 'హిమ
మేంకా దివి చెయ్యనయ్యా?' నీ ముఖాన్ని మూతలండా ఉండలేని
చీడున్నావు, నా తమపుతోనీ జలువలుపు నీ రాకకోసం ఎదురుచూస్తుంది,
నా వెనుకలా తూడా సీమిదే లగ్నం చేసి ఉన్నాను. 'స్వామీ చిక్కితే
ఎలా ఉండోంది, నాకు మాత్రం తర్రరపాటుతో, నిజదానికూడా
శక్తిలేకు పరిపరి విధా నా మనసు సీమిదే లగ్నమైంది మరిచి పోదా
మన్నా నా హృదయం విన్న మరువరేపోతుంది అంటూ హనుమద్వాసు
అనేక విధాలుగా ఆ రాముని వేడుకున్నాడు. 'నా కన్నుల హడవుగా
నీరూపాన్ని చూపేదెన్నడో' అంటూ తన పరిధురభిక్తిని మనవరంగా
ఆ రాముని ముందు ప్రసరింపజేస్తాడు

కీర్తనలు-వాస్యభక్తి

భగవంతుని తన యజమానిగా భావించుకంటూ చిత్తుడు రామ
ఆ స్వామికి సేవకుడుగా ఉండాలని కోరుకుంటాడు. ఇది దాస్యభక్తి
క్షణం, ఎత్తవం, స్థరణం, పొదసేవనం, అభ్యసం, అప్రసేదంగాలో
పైతం భక్తుడు ఎవరియిది పట్ల ఈ సేవ్య సేవక భావాన్నే వ్యక్తంపరు
మనేది ఈ ఖర్చి 'గాల్గంబిటిని దాస్యభక్తిలో అంతర్భవించేటట్లు
చేసింది. హనుమద్వాసు కీర్తనల్లో ఈ దాస్యభక్తి బాగా చెరిసిపోయింది.

మ. సీదా వమేత రాద| క్షే- ఎమేరి రాద

సీదా వమేత పాతాళ హస్తాదు

దాదావనుమ నిమ్మకలవి భజి వెద రాద

||సీదా||

౧ ముద్దు ముద్దుల సుల్గు మోచిలు జాగర
 వద్దు పేటి వాడ్కి వేయి రరా ||సీ||
 మేలా మేలనీ రీలావివోదము
 చాలారంది మది వోలాలాగుడు యందు రరా ||సీ||
 చింటి చింటి గుంటిదై నను లే
 " " నీ బంటు ఎయ్యెరు యందు రరా ||సీ||
 యేది యేదిర నీ పాదాబ్జములు నే
 మోరము తోడరి మ్రొక్కి శేరింతు యందు రరా ||సీ||
 గానముత పామమద్దాన పోషణ ప్రసి
 వాని బ్రదాద్రీనివాని కోడంబువోటి రరా ||సీ||
 (ప్రవ్వెకొండ నామమద్దాను కీర్తన-10)

ఈ కీర్తనలో దాత్యభిప్రాయమున పేట సేవనం ద్యోతకమవు
 తుంది. 'నీ పాదాబ్జమునే మోదాము తోడత మ్రొక్కి శేరింతు' అంటూ
 ఆ రాముని సల్ల తనకున్న సేవా భావాన్ని ప్రకటించుకోవడం కవిపిస్తుంది.

౨, యేవారి జానపు రామా! యే
 దేదీర వాసిరి పేరీమా|| ||మేవారి||
 వారు మోరయాలించ జున్నును
 నీదు వదలులు ఎరువ వమ్మి
 తాడునేదని దిబ్బరము
 కదల నన్నా కదల విన్నవ|| ||మేవారి||
 ౩ కరుణతో పోషించరాదా యింత
 కలివాము యెందైన గలదా
 వరుల వేదము మమ్మి వేదిక గురుకుగా చరితేర్చుకున్నను
 బయ్య విన్నవ వేమ మీ మృదు వరణములు యరిత్యుకుండెద
 ||మేవారి||

భక్తాభి సమము లేదా వేసి
 వీరావేషకులాను గారా
 భుక్తిముక్తి యొనంగ వేడితె యుక్తిరెల్పివటాక్షమంద్రక
 రక్తిలేదన తక్తిలేదన రాదుగా యిది పాదుగా ||మేదా||

వివి వివరములుండ మామా
 విమ్మ విడది పెట్టెవాడ గామా
 దురగా మనసేమి పితరదండలొచ్చిన గాని విమి నే
 దాని నివగద్య వివిధై వచుని నను వెరువ నుమ్మి ||మేదా||

ప్రసన్నద్రాచు వాని సమ్మ
 చేటుముచిక చిద్విలాసి వాళా నిమ నడం విడిచితె
 నమర లోనల వేడు పానుమద్దానుడము
 నాహంకారంబిక తీసి నిలుపుము మారవేరువ ||మేదా||

(మన్వేంకండ పానుమద్దాను కీర్తన-11)

ఈ కీర్తనలో భక్తుని అర్చి దోహదముపురుంది.

"అతుర్వీదా భజంతే మాం, జరామృత్యుతినో ర్మున
 అర్హోజిజ్ఞాసు రర్హార్థీ, భ్రాన్తిక తరహర్షథ" 1

అని భగవద్గీతలో చెప్పబట్టి అర్చుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్హార్థీ, భక్తుని అని భక్తులు వాడుగు విధాలుగా ఉంటారు. ఈ కీర్తనలో నాను మద్దాను తన మొరవీసమని కోరడంవల్ల అర్చుని అత్రత వ్యక్తముపు రుంది. "భక్తాభిమానము లేదా వేసి పానుమదము కారా" అని అం నాన్న నానుమద్దానులో, ఆ దాసుని మృదు భగదారవిందాలను పేర్కొని, ఆ ప్రియ వ్యరణంలోనే ఈ నీవిరాన్ని వెలిగించుకుంటావని ఆశుభవదభువు దాసుడు పనిపెడు.

పానుమర్దాను పూర్తిగా గాఢ పరిశుష్టవానిగా ఉంచి కీర్తన
లలో ఏకైక మెప్పుకుంటుంది

ఎ. రామం నమ్మిన వారమూ! మేమూ

రామ రామయణమి వారము

పారిశుధ్య గురించే వారమూ ౨౪

మీరు ఎదగితి వేరదు వారము| సూ:

రెరు గాంధీ వారిమూ పెమూ

మరునామి వారినామ పొరము ౨౧

[[దను ల]]

* ఎదో ఒక స్త్రీ ధరించిన నూతనము - రామ

తెరవాని వామము వీడినా తరిసి

క. ద్రో. హా. వృ. శా. మ. సే. డి. మూ. అం.

భ. దాన. గురి విధివాదము ౯౧

|| ॐ ||

దాస్య దాస్యము చందువారూ! భగవ

దైవ్య సంబంధము వారము! అవ

చరిత్రయు మొదటినే వారమా! మేము

దేవతానామ సంకీర్తనము

(12ము)

పంచమూల భజన శిల్పియ్యారి శివ

పంచనానన లోని బియ్యమునా! మేము

వింశతి వరుణుల ముగింపు | పరమ

వంశ సంస్కారము విక్రమూ శ్రీ

||σΣe||

శేవరి నైవేద్య వారము! మదిలో

శ్రీనివాసామే నమః

జానీయి నుండి శీర్షావారము | ౧౫౫౫

రావలెనని మేము చూశాము. సీ

11/25/2021

భానుర త్త్రాదిగ్ని వారము| మోక్ష
 పదవి మోక్షము తెంది గోరేము శ్రీ
 భూనుర వహితుని వారము| పానుమ
 ద్దాస పానుమద్దాసుని వారము| శ్రీ ||రాము||
 (మన్వేంకొండ పానుమద్దాసు కీర్తన-13)

తాను పూర్తిగా రామునే నమ్మానవి, క్షుద్రమానసరిమ యా
 చింతనవి, పదా శ్రీరామునికే దానట్టి అని వదించాడు. పానుమద్దాసు
 జీవితం త్యాగరాజు, రామదాసుల జీవితాలకు దగ్గరగా కనిపిస్తుంది.

మ. "రాముడే దైవాము రెలియు మమి| వరం
 దాముని పవ్విది గెయిం మమి||

చ. పాలివామ వీర్రవ మరువాకుమి| గుం
 వైరమైన హోగము నకువాకుమి| దుష్ట
 వరుల వంగతి పోలమరు వాకుమి| యితర
 వరవార్తలకు వెల్లవరుకెత్త బోక శ్రీ ||రాము||

శిథి వక్త్రవసేవ యు మమి| గుం
 బోధానంద మాలింపు మమి| మది
 క్రోధ పితృలు ద్ధుండునెత్తి పారి
 శ్రాధానంద వీరామ శ్రీ ||రాము||

వెంట బూర్తి భావామెందు మమి| మంచి
 వందు మోక్షార్థము తెందుమి| వే
 దండ పాణి మది గొల్పు మమి| వే
 దంబ వరదయిని విమతి సేయుమ శ్రీ ||రాముడే||

మనం సంకల్పము దాము పో| యు
 దివము త్త్రాదిగ్ని పానుమ మమి| గుం

తమిళులైవా దీనిలోయూ పెను| శ్రీ
హనుమద్దామని పితృభువనంధామనా ||రామదే||
(మన్నెంకొండ హనుమద్దామ తీర్థం-22)

హనుమద్దామ భద్రద్రాది రాముని దర్శించి రాజశిఖామణి దొరికి
ని జయిల్చి మోసే మహాభాగ్యం లభించింది, భక్త్యవేగంలో జయమ్మ
ప్రార్థించాడు.

సర్వారోగ్యాహి, సర్వవ్యాధకుడైన రాముని నీ విధంగా పూజించాలో
తెలియక తత్తరపడే భక్తుని యొక్క చేతి వ్యాధయం హనుమద్దామని
ఈ కీర్తనలో చిత్రితమైంది.

ను ఎక్కడ పూజింతు నేమా| చక్కని గ్రంథాలామ
అక్కడ యిక్కడ యొక్కడ జూచిన| ఏక
విక్రమ యాత్మలో విరిచి వెలుగు చువ్వాడు ||ఎక్కడ||

న దేవుడమమది భావించి మరియెచి
అ వానము నేయ భూవలయము నిండే ||ఎక్కడ||

అ ద్యంతువకు వర్జ్యపాద్య వివ్యగ బోలే
అద్దిలోనదేలి యాడు చున్నవాడు ||ఎక్కడ||

యభరాజ వరడవ ఆటోషక మొసరిం
త్రోలువన జలముతో ప్రథవించి యువ్వాడు ||ఎక్కడ||

జవమాన వస్త్రోమర్చింపగా బోలే
మావనగాప చలాచరుడైవాడు ||ఎక్కడ||

యజ్ఞోప వీరము ప్రజ్ఞాతోచిన బోలే
యజ్ఞాదితారి వర్జ్యజ్ఞాడై యువ్వాడు ||ఎక్కడ||

నకల మణుల దివ్య మకట వివ్య దోలే
అకంక మూర్తి చిరాచందుడైవాడు ||ఎక్కడ||

అందమైన మంచి చందామిస బోలె
యందరేగుడు పెరిగింద రామన్నాడు ||ఎక్కడ||

మల్లెవూల తుయి హరితరేణ బోలె
అల్లారు మోడు పిట్టాపడవైవాడు ||ఎక్కడ||

అగరు ఎరిమెళ సోమాలి దూరము తిప్ప
ఓగుబాటుకుడు వాయువురైయివాడు ||ఎక్కడ||

పావ నాగుడు దివ్య దీపారాధన సేయ
అపొవ్యలి పట్టరాపై యున్నాడు ||ఎక్కడ||

.. .. .
.. .. .
.. .. .

రామరమణ సురస మివ్వగ బోలె
స్వేద తద్రోహ ధమరైయున్నాడు ||ఎక్కడ||

దాద్య సుకరించి దివిలిదేలె నామమ
దామమ పురయ విరాడైయున్నాడు ||ఎక్కడ||

(మన్నెంకొండ హనుమద్వాడు కీర్తన-23)

ఎక్కడ గోనా రమణ కుప్పిస్తాడు, మనిషివందా నింది
రామణ కుప్పిస్తాడు దేవుని అవాచనం చేయబోలె భూపందలం
అంతా నింది నిలుస్తాడు, అర్జునాద్వైత భద్రామనుకుంటే అర్జునో
తెలియడ తున్నాడు, అరిష్టకం చేద్దామనుకుంటే నమస్త ఇలాల్గోమ
కవిస్తాడు, రామణి సర్వవ్యాపకత్వాన్ని గూర్చి హనుమద్వాడు కీర్త
నలో సువ్యక్తిచూపుచుంది. అంతే కాదు, అర్చనం-దాసకంలో అంతర్బ
వించిన తిరు ఈ కీర్తనలో బహువ్రణం చేయబడింది.

ఎ, "కోలండ రామయ్య రామ గొల్లున వచ్చేలు కోగనె

క, సార సారకు వెడకొంటే

మరియు యిక దైవ మంటే

దాసునితో కీర్తి వింటిని | త
దాసుని చరిత్రకు మంటె ||కోడం||

దిన దినముక యున్నాయనె
తీరాని వ్యధ భువనాయనె |
మృత్యునా నివృత్తమాయనె |
మదికింత కరుణ రాదాయనె . ||కోడం||

గుణవి నీతి నేయవాదా వే
చరణా ములు విడువాలె
గుణ వింతెరిని వేదా నీ |
సాధములె ఎమ్మి వాడె ||కోడం||

కవిరమున నమ్మ బ్రోవనె
కరుణ దాచక యిట రాదె
చనువేల మనవి కైకోగదె యా
రము నీ సొమ్ముమ కోగదె ||కోడం||

కర్మ దుర్మదవను కొంటి
కృత్యే వన్నెలు ఎంటిని
యెల్లతోక ప్రియవంటి
నన్నెలు కొమ్మని నరణంటి ||కోడం||

మొదటిగిరి రాముడంటి నా
కమల వందుగ బాణగంటి
హమమద్దాన వరదు దంటి నా
కమకూల మగ్నైత మంటి ||కోడం||

(మన్నెంకొండ హమమద్దాను కీర్తన-26)

రామునికి సహవాసమైన చైతన్య వేరొక్కరు లేని బాబట్టి తాను పరులను చేపిచోపవి, తాను తాముని దాసుడనవి హనుమద్దాసు ఈ కీర్తనలో వ్యక్తమౌచును. రాముని కరుణా బ్రహ్మానీశ్వరాలు తనమీద ప్రసరించక పోయిన వల్ల బ్రహ్మాత్ముగడీయ ఒక యుగంబ గణుస్తున్నదని మనంలో టీచి వ్యధ బయలు దేరిందని, అయిన కరుణ కలుగలేదని, అటున్నే విడువక రుణు గోరుచున్నానని అయిన పాద సంకలాలనే మోసార బమ్మనని వేడుకుంటున్నాడు. రామునికి తరణాగత రక్షితుడనే టీచు ఉంది. కాబట్టి అయినే, రక్షిచి, తండ్రీవి అని పిలుస్తూ, గొంతులో అర్చిచి పలికిస్తూ హనుమద్దాసు, ఈ కీర్తనలో పాదపీఠవాన్ని, అంబువివేదనాన్ని తెలుసుకున్న దాక్కోరిచి వ్యక్తంచేశాడు.

ఈ కీర్తనలో 9 పంతుని ఉదాహరణ వైఖరం అపురూపంగా కీర్తించబడింది

౧. "కోదం, పాణి సమో వమో| పారి
వోదం రణి||

౨. మీదిరి పుటే) సరా స్రుగయా

ప్రసారయణ వమో వమో పారి ||కోదంపాణి||

సమతయే బ్రహ్మసే గ్రియవర

సామర్యమలమ వమో పారి ||కోదంపాణి||

మి.తి బోద్ధబ్ధితి ప్రేదబిధ

లిరిరావర సమో సమో పారి ||కోదం, పాణి||

ఫనమౌనము గిరి కారణ నితయ

హనుమద్దాస వనాశ్రయించ ||కోదం, పాణి||

(మన్నెంకొండ హనుమద్దాసు కీర్తన-31)

మీసారం మంచి చిట్టి అమారం వరకు మొత్తం స్వామి
కావాలి. ఈ కీర్తనలో ఎక్కిరించుకొని.

అగమము వానిని, అస్సమి గుణితాదులను ఉద్వేష్యులలో
 బ్రహ్మమే కీర్తన వ్రత ఈ కీర్తనలో పాపమద్యము ఆ హరిని
 ప్రియమైన నమస్కరిస్తూ, కీర్తిస్తున్నాడు.

దురాత్ముడైన జీవుడు మార్గము వృద్ధులతో దేవుని ప్రార్థించే
 విషయం ఈ క్రింది కీర్తనలో వ్యక్తమైంది.

న మహాచంద్ర మహానీలో నే మహావరాధిఁ బూజింపఁ
 త దురాత్ముడను బహు పురాక్రమచే
 తరించనైతిని మహానీలో ||మహా||

వరిద్రవ్యముల భ్రమించి మియుల
 ప్రియించనైతిని మహాచంద్రో ||మహా||

నాయాంధకారము జాయమై అమవి
 నేయించనైతిని నెవ మహాచంద్రో ||మహా||

సోపానముననే మోహము చెందక
 సోపానము గాంచితి మహాచంద్రో ||మహా||

దేవతలైన పన్నెది సోపానములు
 తారము మీదట మహాచంద్రో ||మహా||

సోపానముడను మీ సోపానము
 ప్రాపు రాపు నెవ మహాచంద్రో ||మహా||

మీ రామును నాదేవతల నాదేవ
 వేదాంత వేద్యుడ మహాచంద్రో ||మహా||

సోపానము అపారాధములను న
 నే తిరుగఁ బ్రోవెద మహాచంద్రో ||మహా||

కనక చిహ్నుడను దుష్కర్మిని దోహది
 జనులలో భరించెద మహాచంద్రో ||మహా||

దయగూడు మంటిని దైవామంటిని
 భయమేల వంటిని మహావ్రో ||మహ||
 దుష్టాగ్ర నిర్ముఖ దుర్జాను మి పర
 నిష్ఠా లేవిచా మహావ్రో ||మ||
 యులద తరముగాని వంటి మహాపాతక -
 వంటి కాలుతి మహావ్రో ||మహ||
 కాయరాని యు బ్రేతి నమయ
 కాయాని వా తుడ్డి మహావ్రో ||మహ||

పామమర్దాను వరద య ర్తారణ్ణమణి
 ము దయచేచె మహావ్రో గమ. ||
 (మద్దెంకొండ పామమర్దాను కీర్తన-33)

రామ అనేక జన్మల మండి పాపాలు చేశాడని, వయల ద్రవ్యాన్ని
 అశీలవాని, హయాధికారం ముని శరీరమే కాళ్ళకుమడుతున్నానని
 మోహంలో మునిగి 'పాపావ్రో' కాంక్షించివానని భగవంతుని గూర్చి మొర
 పెట్టుకొన్నాడు పాపాత్ముని, నీ పాపాలలో చేరానని పంపమహాపాత
 కుడినని, తనను వంటి చేయవద్దని, సేవకునిగా మారిపాయానని,
 నీ రానుట్లీ వాడేదైవా దారి చూపించమని పామమర్దాను ఈ కీర్తనలో
 ఆ పాపానికి సర్వాత్మ సమర్పణ చేస్తూనే తన దాస్యంలోని బాధ
 ప్రకరించాడు.

రామని బండిగా భావించి రామ అర్థించి ఆ పాపానికి దాసుడై
 పాదసేవనం ద్వారా ముక్తిని పొందగోరే పామమర్దాను మనోవాంఛ ఈ
 కీర్తిని కీర్తనలో దర్శనమిస్తుంది.

మ. రామా విడువను నిమ్నా|| గో||
 రమయా విడువను నిమ్నా||

చి. సీమరుణము బహు సీ. కర్మము
రామమున నమ దర్శన దమ్ములు

||రామా||

కుడిసెదము నకచేరా మీ
యెడమపొదమొక చేతా
వియవక ట్టుక ఎమరి జేసెరిను
తొయక నమ నీ దయతో వేయము

||రామా||

పట్టుబట్టెదను మూలగా నిను
వదిలి సోనివ్వను నేదూ
పట్టి విడువ మీ సేదము లాదా
అట్టె కోవమున కొట్టిన గొట్టుము

||రామా||

సీ మహా మహిమలు నింటి
నిన్నే నమ్ముకోని యంటి
శ్రీమహాంక్షిని చెంగటమంగక
చ మహారాజా వా నళమైతివిగా

||రామా||

శరణాగత విరుదేది నీ
గౌరవ మన ఘనమేది
నీరిజాదుక మహామరిపెములో నను
మరచినందులు నేడు దొరికితి విడుగో

||రామా||

మన్నెము కొండలో పున్నా ఘన
మహా ప్రభువని విన్నా
దవ్యత నామమద్దాన పరద నా
కన్న తండ్రినై గమనడితిని గా

||రామా||

(మన్నెకొండ హనుమద్దాన కీర్తన-50)

రాముని ఎప్పుడూ నిడుచునని, విప్పే వమ్ముకొని ఉన్నానని శరణాగత రక్షక ధీరుడును పార్థకుం చేసుకొనుని ఆ స్వామిని కోరుకోవడం కవిపిస్తుంది. ఇది పాదం ఒక చేత్తో ఎదను పాదం ఒక చేత్తో ఎట్టుకొని, ఆ స్వామికి కోసినట్లు తనను ఉన్నినా వరే ఆ స్వామి పాదాలను నిడుచునని మొరపెట్టుకొనే ఈ కీర్తనలో, స్వామి పాదాలను వమ్ముకొని సత్యం చేసేటే భక్తుడు దర్శనమిస్తాడు.

ఈ విధంగా కీర్తనం, వ్యరణం, పాదోపసరణ, అర్చన, ఆత్మ సేవదనం మొదలైన తక్కినాల్గలను తనలో నిక్షిప్తము చేసుకొన్న దాత్యభక్తికి ఉదాహరణగా వామనుడ్యులు కీర్తనలను ముగిస్తూ చూపవచ్చును.

1 వ. "హేరామా! గుణ దాతరణి హేరామా

సీరాణ దశనేంద్ర కామణ్య మయిగాలో" ||హేరామా||

(మన్నెంకొండ వామనుడ్యులు కీర్తన-40)

2 వ. యాది పుంజు వామిద హేరామా! సీరాణపేవకగామరా! హేరామా

అదిపుంజు సీకే నమరావల! ఇంక పావన దేవా! హేరామా

||యాదిపుంజు||

(మన్నెంకొండ వామనుడ్యులు కీర్తన-55)

3 రామల జానేయ్యగో! వరందామల జానేదెయ్యగో

కామిది విషయ దుర్గతుల వధించుక! పామార మణి

దుర్గారము నొనక ||రామల||

(మన్నెంకొండ వామనుడ్యులు కీర్తన-122)

కీర్తనలు-నిందాస్తుతి

భగవంతుని మీద భక్తిని పెంచుకొన్న భక్తుడు ఆ గిక్కితోనే భగవంతునిని పరమాత్మను వ్యవహరించుకొని భజిస్తాడు. ఆ భజన తోనే భక్తుని కన్నులు తెరుచుకుంటాయి. ఆ స్వప్నానికి నిద్రానిద్రాకలుగుతాడు. అతనిని అలవేర్చాడు. తనను దరించమని ప్రార్థిస్తాడు. తన మేర అంకితం చేసే ఆ భగవంతుని వింటాడు. ఆ విందలో సైరం ఆ స్వప్నాన్ని అంతర్లీనంగా భోధిస్తానే ఉంటుంది. అలాంటి విందనే నిందాస్తుతి అని చెప్పుకంటారు.

పామమద్దాను కూడా నిందారో తనకు కన్నులు తెరుచుకుంటాయి. భగవంతుని నిందాస్తుతి గానిందాడు. నిందాస్తుతికి సంబంధించిన కీర్తనలు అతని సంకీర్తన రచనలో కనిపిస్తాయి.

- న. దళదళ వందనా దళయేదీ
దళదళ లాల విర్రయ సేయమేలా ||దళదళ||
- న. వేమారు నమ్మి నేటికి మమ్మి
సేమది కింకైవ ప్రేమరాదేమి ||దళదళ||
- అకొనియున్నా అడుకొమ్మన్నా
సేకే కరణు లా యున్నాదో ||దళదళ||
- దేవా దేవా ప్రావలా
రావదేమి కావదేమి ||దళదళ||
- మన్నేము కైలా మందిర శేలా
అన్యమితేలా అడుకోవేలా ||దళదళ||
- లానిలాసా దళవిలాసా
లామర పామమద్దానమదాన ||దళదళ||

(ఎన్నెంకొంద పామమద్దాను కీర్తన-68)

నిన్ను వమ్ముకొని యున్న నామీద నీకు దయరాజేమయ్యా, నిన్నే
అంటిపెట్టుకొని ఉన్నవాడని నామీద కరుణ చూపించలేక పోతున్నావేమిటి?
అంటూ తనను కరుణించమని ఆ రామచంద్రుని మీద ఈ కీర్తనలో
కొద్ద ఆగ్రహాన్నీ వ్యక్తం చేసింది భక్తుడు.

రామ ఎంతో వమ్ముకొనియున్న రాముడు తనను మోసం
చేస్తున్నాడనే భావం హనుమద్దాసు ఆ రాముని ముందే వెళ్ళుటయ్య
కున్నాడు.

న, యంతో వమ్ముకు యంటి యేమయ్య
శ్రీరామా! నాకు తెప్పింపుగా మహావరో
యంత మోసమోట యిదియేమి చోద్యమో
యిది యెవ్వరిని దూరుదూ మహావరో ||యంతో||

క. కల్గిదండీశుని లరుచుగ వమ్మితె
తగునయ్య యిటు పేతురా మహావరో
కల్గిదండీశుని తనయుని విధమాయె
తరచుగ బ్రోవరాదా మహావరో ||యంతో||

అతిభారమాయ వదానందమున
లెప్పవడియేమి రఘువందనా మహావరో
హితవునవి వమ్మి నితిమాయ చుప్ప నా
గతి యేమి లెప్పింపుగా మహావరో ||యంతో||

మనమిటి వెనరు వేగును కూలించదు నీ
మనసు యెట్లున్నాదోకా మహావరో
అనుకూలించితి నీయ్యున్నల్లెమ్మైన
ఘనమిది నయమహావరో మహావరో ||యంతో||

దండి దాతువు వీద్యుని కీర్తె
కేందో చింత పేతురా మహావరో

పుండరీకాక్ష సంపూర్ణ కటాక్షము
ఘాతవమ్మ బ్రాహ్మ మహాబ్రాహ్మ ||యంతో||

నీరాకతి యాత్ర జనశత్రు
వాహ్ని తగవెందుకూ మహాబ్రాహ్మ
తీర్థమున పవిత్రమునైన రెండు
చేతులై మ్రోగ్గెదా మహాబ్రాహ్మ ||యంతో||

మనత మన్నిము కొండ మమదమయ నిమ్మ
గమగించి మురియించెదా మహాబ్రాహ్మ
పామమర్దము కోర్కె తోగూర్చు మమయ నా
మనముల ద్యావించెదా మహాబ్రాహ్మ ||యంతో||
(మన్నికొండ పామమర్దము శీర్షిక-111)

శ్రీరామచంద్ర ప్రభువునే హేతుడుగా వమ్మితే తన గతి యేమిటో
కూడా తెలవడం లేదు. తల్లికొండదీని రామ ఆ రామనే తల్లికొండగా
భావించినప్పటికీ, తనబ్రతుకు తల్లికొండలు లేని అవధి బ్రతుకై
పోయిందట. ఆయన్నే వమ్మిత తనను 'ఇంతవారం చేస్తున్నావు ఇదే
చోద్యమయ్యా రాహు' అంటూ హామమర్దము, రామడు తన పట్ల
ప్రదర్శించే విధమును విరహిస్తున్నాడు. మునపటిలాగా తనమీద ఆ
వర్షపు యొక్క కరుణ కటాక్ష పీక్షణలు ప్రసరించడం లేదు.
'గొప్ప దాతవన', ఆ రామని మ్రోగిస్తూనే, వమ్మ కరుణస్తే 'పియ్య
పామమర్దనా' పోతుందా అంటూ ఆ ప్రియని విరహిస్తున్నాడు. 'ఓ
నీరాకతి' ఆత్రు జనశత్రు వాహ్ని నీకు తగవెందుకయ్యా వమ్మ
రక్షించవయ్యా అంటూ చివరకు ఆ రామచంద్రునితో రాకీకి దిగిన
వైవః ఈ శీర్షికలో కనిపిస్తుంది.

మ యేమి దోచాదాయా రామయ్య ౭| యేమి దోచదయా
యేమి దోచదాయవంశ యేమి పేరువయ్య తల్లి
పామర సూర్యుడు గమక బాధలాకు వర్షలేమి ||యేమి||

వెలపు దీర్ఘములు వా దొరవాని వేడిరె
 తెరవున దొంగలు తరిమిన విధమాయె ||యేమి||
 తల్లిదండ్రు గురులైనామీనని తుంటె
 ముల్లుపై అరిటాకు మోసిన విధమాయె ||యేమి||
 మురివాడవని మీసంబు జేరిరి గాని
 పొంచొందు బానిలోన ముంచిన విధమాయె ||యేమి||
 పెనముగ మిమ్ము నామనమున దలచితే
 గొనకొన్నమాటలో వనమలన న్యాయము ||యేమి||
 వాయివైద్యమున జెప్పి యుండితిగాని
 మాటవాదిమోట మదిదెలియ దాయె ||యేమి||
 యందమాపుల జూచి యేగువకులరీతి
 దండి మహాకవి పాపమర్త్యము ||యేమి||
 పాపమర్త్యముని పాపి యధిపతి వనియంటె
 కమలదళాద శ్రీనివాస మనోహర ||యేమి||
 (మహాకవి పాపమర్త్యము కీర్తన-120)

తనకు తాను పాపమర్త్యముగా చెప్పుకొంటున్న తనకు రక్షించలేని
 అపరాధముల వల్ల తనకు కలిగిన కష్టపరిస్థితులను పాపమర్త్యము
 ఈ కీర్తనలో యోగము పెడుతున్నాడు.

తనదొంగ అరామునినమ్మి దొంగలబడి తరిమినట్లుగా అయిపోయిందట
 మానవునికి మొదటి దైవము తల్లి, తరువాత తండ్రి అతడువార గురువు
 పితవ భగవంతుడు, ఇక్కడ పాపమర్త్యము తల్లి తండ్రి గురువు దైవం
 అన్నీ అరాముడే అని నిర్ధారించుకొంటే తనజీవితం ముల్లు మీద
 అరిటాకు మోసిన విధంగా కదలాదాయెదని ఆ రాముని నిందిస్తున్నాడు.
 తనకు రక్షించమని ఆ రాముని పంపిన జేరితే నిండు బానిలో ముంచిన
 విధంగా అయిందట, ఈ విధంగా తనకొచ్చిన కష్టాలన్నీ ఆ పాపము

వల్లనే సంప్రాప్తించాముని ఆ రామునే పైకి విందిమ్మా—అంతమ్మా
(తం గా న్ను తిండివ నైవం కవిపిస్తుంది.

అనమ రక్షించమని వేడుకున్న పామమద్దాను ఆ రాముడు రనమ
సంకరించక పోవడంతో ఆ ప్రియిని

ప. రామ నీకిది ధర్మమా| పలుక| రావో నాకర్మమా||
పామరుడను నేను నాపాపమా నీకోపమా ||రామా||

చ. చూశగిట్టివ విషయ పనుది కృపారమా విప్రీరమా
వాల్చులు మనమెకా యిదివ్యాధిమా అన్యాయమా ||రామా||
చూచి చూడకున్నపు యిది చోద్యమా అభేద్యమా
కాచిలోపగ నీకు చాళగకవో కృపలేకవో ||రామా||
వచ్చుగా శ్రీమన్నెము కొండలో వున్నవో లేకున్నవో
తిన్నగ నామమద్దాను మనవి విన్నవో వివకున్నవో ||రామా||
(మన్నెకొండ పామమద్దాను కీర్తన-128)

అనిరక్షించమని యిలుగిత్తి వేడుకుంటున్నా, నా మొరదినయ్య, నీ మనస్సు
కృపమయిందా? అంటూ ఈ కీర్తనలో ఆ రాముని పిందం వరం
చేస్తున్నాడు. చూచి చూడకుండా ఉన్నావు ఇదే చోద్యమయ్యా? అంటూ
మన్నె రక్షించడం నీవేర గవట్టుంది అని ఆ ప్రియిని అతక్కుడ
వని విందిస్తున్నాడు. ఎంతకూ తనమొర అరికించక పోవడంతో అవలు
మన్నెకొండలో ఉన్నావా లేవా? ఈపామమద్దానుని మనవి విన్నావా లేదా?
ఈ పామమద్దానుని మనవి విన్నావా లేదా అనే అనుమానాన్ని వ్యక్తం
చేశాడు. ముంకు రాముని విందించినా వివరకు ఆ ప్రియి తప్పు ఏమీ
లేకుండా చెయ్యామని కాబోలు, 'అవలు భగవంతుడు మన్నెకొండలో
లేవట్టుగా ఉంది. నా మొర వివవట్టుగా ఉంది అనుకుంటూ' ఆ రామ
య్యదని వెనకేసుకరావడానికి వ్రోయిత్పించే తత్త్వం వైవం, ఈ కీర్తనలో
విందాస్తు రిపో కవిపిస్తుంది.

ఎంతమా తనను కరుణించు ఆ రాముని వమ్మకూడదని నమ్మి
నలమేమి ఉండదని, ఆ స్వామిలో వ్యంగ్యంగా వలెనే హనుమర్దాసు
వలుకులు ఈ క్రింది కీర్తనలో మనకు దర్శనమిస్తాయి.

మ. రామా విమ నమ్మరాదుగా| పరం
రామా నలమేమి లేదుగా
నోమ ధరమత నామ జగదలి
రామ కలుషవిరామా నీరా ||రామా||

క. దొరపు నీవని నమ్మివండుకూ| నన్ను
కరుణా బాధాని చెందకూ|
అరయగ పోరల్లమను తనమైన నీ
వరలాభమిది నే తరణవ ననియే ||రామా||

మర దాదల కోర్కలేక| నీకు
మొర జేసితింల పరా
దురితము లెల్ల బోదోలి ధర్మం బ్రాచ
లిరుదులాల్చి నన్ను కరుణించ కున్నావు ||రామా||

కరి నీదములు గాంచి| మన్నెం
కొం చేరే మమథించిరి
దారిలేదు హనుమర్దాసుని కవి జను
లారా ఇటు నన్నరకి రక్షింపావు ||రామా||

(మవ్వకొండ పామమర్దాను కీర్తన-130)

చాలవని విన్ను నమ్మివండుతు నన్నకరణలో చూడటం లేదు
కాణమేమిటి అంటూ ఆరాముని వింటిస్తున్నాడు. అయినా వాస్తవం
ఈ పద్యం ద్వారా నీ చరణ వద్ద తరణవలన వనేమింది? ఇతరులు

పెట్టె బాధలు దరించినకే నీకు మొరపెడిదే ఇంత వరాకేసొలుకు రామా!
 కష్టంపొటిని సొగొట్టి శక్తులనుబోనే ఓరదు ఉన్నా పిల్ల వమ్మ రక్షించ
 లేకన్నానూ నేను మనుమనడి నీ సొదాట సేవించి మమ్మెంకొండ చేరి
 ఏమనుభవించానని అంటూ ఆరాముడు ఎప్పుడూ తనవల్లు కడివంగానే
 ఉన్నాడనే భావను పామమద్దాను వ్యక్తపరిచాడ. ఈ పామమద్దానుకు
 వేరే దాకేసులేదు అని జమలంలా ఆరదించేస్తూ ఉంటే కూడా రక్షించడానికి
 రాకున్నాను. నిర్భువమ్మడం పల్ల విహమిందయ్యా అంటూ ఈ కీర్తనలో
 పామమద్దాను తనవేదనను వ్యక్తం చేసుకున్నాడు.

పామమద్దాను నంద్రుని రచనలో నిందాస్తుతికి సంబంధించిన
 కీర్తనలు ఇంకా చూపవచ్చును.

1 ప. పాలెరామ రామయంటె రామయా

వారే యాచి వల్కళున్న వేమయా||

(మమ్మెంకొండ పామమద్దాను కీర్తన-71)

2 ప. యిటుసేయుదురా యిది భర్తమగువా

యిటుదోరదు నేవెచరివాడ నాదు

(మమ్మెంకొండ పామమద్దాను కీర్తన-82)

3 ప. అల్పా వలుకవి రామన్నా మాయమ్మా వలుకవె సేతమ్మా

గొబ్బున వేవెంతో కొనియాడకొన్న నీ

యల్పాసమ్మేమైన వయచొవ వలుకవు

(మమ్మెంకొండ పామమద్దాను కీర్తన-85)

4 ప. యేదిరా పీడయ నామీడ రాదియో ||

పాదసేవకులమా యాదిలేదయో

(మమ్మెంకొండ పామమద్దాను కీర్తన-94)

5 వ, గరుడ గమన శరీరం దయావి. | కాకున్ద కలాపిలా
 పరమ పురుష నకపాలం - రి వా
 ముసగకన్నానేరా నారాహ

(మవ్వెంకొండ హనుమద్దాసు కీర్తన-96)

ఈ విధంగా హనుమద్దాసు తన కీర్తనల్లో వ్యాఖ్య, మధుర
 పాద, నిందాపూరి, ఉక్తిభావం, సమన్వయంగా వ్యక్తంచేసి, తాను
 తన్మయుడై జగత్తును తన్మయం చేశాడు. తాను రామభక్తుడై జగత్తును
 రామయం చేశాడు.

నాటగవ అధ్యాయం

హనుమద్దాసు కీర్తనలపై
రామదాసు
కీర్తనల ప్రభావం

రామదాసు-హనుమద్దాసు

హరిదాసు భక్తిని పెంపొందించడం కోసం, ఆ పరమాత్ముని పొన్నెద్యార్చి పొందడం కోసం లోకంలో వాగ్గేయకారులు శబ్దించారు. ఆ వాగ్గేయకారులు పరమాత్ముని వాచనరూప గుణ రీతిగుణము కీర్తించి లాముతరిమూర్తి భక్తరూపము తరించ చేశారు. అటువంటి వాగ్గేయకారులు తమ కీర్తనలు పాపరక్షణలోకి కూడా తరలిచినదానికి భజన సంప్రదాయాన్ని సృష్టించారు. ఆ భజన సంప్రదాయానికి తన కీర్తనల ద్వారా రుష్టిని, పుష్టిని చేకూర్చినవాడు కంచర్లగోపన్న. అతడే రామదాసు భక్తి అడుగుజాడల్లోనే నడిచి, సంకీర్తనా వాఙ్మయాన్ని సృష్టించి, పరమార్థాన్ని పొందిన మరో మహాభక్తుడు పామమద్దాసు.

భగవంతుని మీద అన్వయకీర్తన పెంచుకున్న భక్తుల చిత్తం ఉద్రేకితమై వచ్చుడు వారిహృదయాలు. ఒకే ఆయలో వృందించడం సర్వ సామాన్యం. అందుకే, రామదాసు తన కీర్తనా వ్యాసంగాన్ని భజన సంప్రదాయం ద్వారా మహోన్నత స్థాయికి తీసుకొనివస్తే, పామమద్దాసు కూడా భజన సంప్రదాయానికి వచ్చెలెచ్చే కీర్తనలనే రచించాడు. రామదాసును అనుకరించి అనుసరించి ఆయనలాగానే ఆపరమాత్ముని సేవలో కొలం గడిపి మోక్షాన్ని పొందగలిగాడు.

రామదాసు వర్ణించినది రాముడు హనుమద్దాసు పాలించినది
కూడా రామదే, ఇద్దరూ ఆ రాముడే ఎక్కడో వెళ్తున్న సంగతి.
కీర్తన రచనలో, పద్యంలో రామదాసు, హనుమద్దాసు అను
పరిచివాడు. రామదాసు పర్యవేక్షకుడు ఉన్నప్పుడు అది ప్రత్యేకం. అ
వర్ణనే అరచనగా పైరిలో, శేషరావంతో చెప్పం నువ్వంటా ఉపేక్షించి.

రామదాసు ప్రభావం హనుమద్దాసు పది ముఖంగా రెండు
విధాలుగా చూపించవచ్చు. అది బ్రహ్మమూర్తి, భావమందాసు దాసు
రామదాసుయొక్క పద్యాలను అనుకరించాడు భావాన్ని అనుకరించాడు.

భక్తానుకరణం

హనుమద్దాసు రచన 163 క్రితాపరిచయ రామదాసు
వాదిన శబ్దాను వాస్తవోద్ధుడు బహుళంగా వాదించి, ఈ భక్తానుకరణం
రచనా రీతిలో మరలు చెబుతుంది. ఇద్దరు వాగ్దేయకారులు రామదే
కీర్తిస్తూన్నప్పటికీ అది బ్రహ్మ వాదనలో అమలించేము. 163
వర్ణించిన మరొకరినైనా పోలికలు ఉన్నాయి. అరచన పైలో అనుకరించ
సహజం. వాచమద్దాసు పట్లకూడా ఈ పేరు మే చిన్నది. శ్రీభాగవం
భాగవం హనుమద్దాసు కీర్తనలో రామదాసు పేరునకు 163 పాటలు
ఉన్నాయి. ఇద్దరు కీర్తించే స్వీ ఎక్కడో, ఇద్దరూ ఆ పర
మాన్ని పోలికగా పాడడం చేసే ఉన్నారని

భారత ముద్రా పాక స్తంభంలో కనుకరణ

రామమంద్ర ప్రాకృతి వర్ణించిన రామదాసు

'రామమంద్రము కొరకు వెళ్తున్న భక్తులైతివి అరచా'

మీరికి వాని దూరం కాదు

మృత్యువు యిది గుఱుకయ్యున్న

||శరణ||

(రామదాసు కీర్తన-1, పేజీ-19)

ఇవి అంటే ఆ రారకరాముని సేవతోనే కాంక్ష ప్రభుత్వదంతు
కన్న పామమద్దాను.

“హరిక దొరికిదు రారక మర్కటము
దీపము వెలియరా వోరన్నా
విరెసారెతును వద్దురు పెండ్లము
కొరి మంలర వోరన్నా”

(మన్నెంకొండ హనుమద్దాను కీర్తన-1, పేజీ-13)

అంటూ ఆ రామదాసు పైరివి అనుకరించాడు.

ధ్యానంలో అనుకరణ

వరధాముడై రాముని ధ్యానంలోనే కాలంగాడిసే హనుమద్దాను
మీది, ఆ వరధామునే వమ్ముకన్న రామదాసు వధానం ఎడింది.

రామనంద్రుని భజిస్తూ రామదాసు

“భజరే రామ రామం
భజరే మానవ రామం
కడద్యర శరకోదండం
బరితుండా యుత భజదండం”

||భజరే||

(రామదాసు కీర్తన-2, పేజీ-18)

అంటూ మనసులో రాముని నిలుపుకొని కీర్తిస్తూ అంటే హనుమద్దాను
మీద ఆ రాముని వ్యూహంలోనే కాంక్ష గడుపుతూ

శ్రీరామ భజరే మౌనసి
శారదాసు బధానాయ రూపం
దాదర్యం గండర్య బలాం మౌనసి”

||శ్రీరామం||

(మన్నెంకొండ హనుమద్దాను కీర్తన-9, పేజీ-20)

అని భావధరా పండువు, కామధూరము లగునను మన ర్ నియన్త
 కిది వీర్వీరచరణ, ఈ చర్మచలము వా యొక్క యొక్క గొప్పలోక
 రహితము చేసెను.

అంతఃకర్మలో అనుభవము

"కామధూరము ప్రాంతము
 కామధూరము ప్రాంతము రరా
 మున్ను మున్నుగారని విమోచనము రరా
 విద్యుత్తు ప్రకృతిని పరిచి వా,
 (కామ - 2 గీత - 1-5)

అనిరామము అన్నయి భావలోకమున ప్రాంతమున ను
 రూపాన్నినర్తించు అన్నయిని, అయి అని గుండు, నదివి
 మునునర్తించు - ర

"కామధూరము ప్రాంతము
 కామధూరము ప్రాంతము
 కామధూరము మున్నుగారని భావించె - ర
 మున్నుగారని గుండు మోచుచు వా
 మున్నుగారని వా వర్తకి నేరె - ర
 (మున్నుగారని వా వర్తకి - 1-5, 1-5)

అనిరామము అన్నయి భావలోకమున ప్రాంతమున ను
 రూపాన్నినర్తించు అన్నయిని, అయి అని గుండు, నదివి

అంతఃకర్మలో అనుభవము

"కామధూరము ప్రాంతము
 కామధూరము ప్రాంతము
 (కామధూరము - 10, 1-5)

అంటూ రామదాసు ఆ పరమాత్ముడి వానిగా చివర తాను అభివర్ణించు కుంటే, ఆ రామనే సమ్మతించి పామమద్దాసు నాదా

“రాముల నమ్మిర వారము | మెమూ
రామ రామయను వారము”

(మచ్చింకొండ పామమద్దాసు కీర్తన-13, పేజీ-23)

అది ఆ పంథాముని మీద భారం వేసే రామ మాత్రం నిమిత్తమైనదిగా ఉండిపోయాడు. ‘తరదాగత్రతాళ విరదాకితుడవు గావా’ అని రామదాసు వ్రల్చిస్తే, ‘తరదాగత్రతాళ విరదు గలిగి దొడ్డ దొరవాను కన్నామరా’ అంటూ పామమద్దాసు ఆ రామునిమీద రెండు వీర్యులకు కొన్ని సమ్మతాన్ని తెలియజేశాడు.

రామ సేవార్థం రమ్మని ప్రజలకుద్వారా

పర్యంతర్యామి అయిన భగవంతుని ఆరాధిస్తూనే, తాను కొరినే ఆ రామచంద్రుడు తీరాచలంలో కొలువై ఉన్నాడని తెలిసి, ఆ పుణ్య స్థాని పంథానం చేసుకొని ఆ రామచంద్రుని తనివితీరా చూసుకోవా లన్న కోరికను ఎ తి రామభక్తుడు వెలిబుచ్చరాడు. నిరంతరం ఆ రామని సేవలోనే జాలగడిపి తీరాన్ని భక్త్యం మేలకొనే వాగ్గేయవారులు ఆ భద్రాచలంధాముని దర్శించాలన్నకోవలం అభ్యర్థమేసెకాదు.

ఆ కోరికతోనే రామదాసు

“తెలుగుగనై కుంఠము భద్రాచల ఎలయము

సేవించుము సేవించుము

||౪౭||

అలివేలులార మీరానందముగ వేగ

విలసిల్లె నట్టి వేడుక మీదరే”

||౪౮||

(రామదాసు కీర్తన-78, పేజీ-84)

అంటూ తన వాంఛిరాన్ని వెలిబుచ్చితే పామమద్దాసు పైతం

రాజే రాజే భద్రోద్రికి పోదాము
రాజే గోదావరి తీరామును
రఘు వీరూచి వచ్చిది
కోరసేవంతము"

||రాజే||

(మన్వేంకండ పామమర్దాను కీర్తన-17)

అని ఆ భద్రోచరి రాముని కొంచడానికి వచ్చియున్నాడు.

భగవంతుని ప్రశ్నించడంలో అనుకరణ

రామదాసు రాసు వచ్చిన రాముడు రఘు కడిగించిక పోవడంతో

ఆ రామునే

ఎ. "ఏల దయరాదో రామయ్య
ఏలదయరాదో రామయ్యవీతి

చ. శ్రీమేలుకై పాలు పడితివని యేల
యీ యథాదుము నాన నామ

(రామదాసు కీర్తన-55, పేజీ-5)

అని బాధతో ప్రశ్నిస్తూ ఉంటే పామమర్దాను కూడా

ఏల వీతి దయరాదురా| నీరాసామ|

ఏల వీతి దయరాదురా||

ఏల వీతి దయరాదు నీల మేళుకాపు నుందర

మేలుగ వచ్చేయటము చాల భారమాయెనేము

(మన్వేంకండ పామమర్దాను కీర్తన-70, పేజీ-76)

రామదర్శనానందంలో పాడిన కీర్తనలో అనుకరణ

అనంతరం ఆ రాముని ద్వానంలోనే కాలం గడుపుతున్న తత్తునిపి

ఒక మహాత్మర యాలో ఆ పరమాత్ముని దర్శనం లభిస్తే, అనంద

పాపములలో మునిగిపోతాడు. అప్పుడు పుణ్యమున పాపములు తీరవు. అ
తానుచేసిన పాపములను అందరి హృదయములలో కీర్తిస్తాడు. అలాగే
పాపములను పూర్తి

“పాపములలో కరుణించి రాజునా నా
కరుణించి అందరినూ
పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను ||కరుణించి||

(పాపములలో పాపములను కీర్తన-88)

అలాగే అందరినూ అందరినూ కీర్తిస్తాడు. రాజునా, అందరినూ
రాజునా అందరినూ అందరినూ కీర్తిస్తాడు. పాపములలో

పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను ||కరుణించి||

(రాజునా కీర్తన-89, పేజీ-94)

అప్పుడు కీర్తన ప్రభావము కనిపిస్తుంది.

“రాజునా పాపములలో కీర్తిస్తాడు
రాజునా పాపములలో కీర్తిస్తాడు

పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను

పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను

పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను
పాపములలో కరుణించి పాపములను

ఆ స్వామివి భక్తులు 'గరుడగమన' వామంలో పైతం పిండువారు.
అందుకే కాపాలు రామదాసు

"గరుడగమన రా రా నమ సే కరుణవేలు కోరా
నరమ వురుష యే వెరుపు లేక నీ
మరుగు బొచ్చితని అరమర పేరుకు ||గరుడ||

(రామదాసు కీర్తన-18, పేజీ-30)

అంటూ ఆ భగవాన్‌రామవి వేడుకంటే హనుమద్దాసు కూడా

గరుడగమన కరివరదయావీరె| కాకున్దకులాతింకా|
నరమ వురుష సక పావనశోరి వా
మొరవిన కున్నావేరా పీరానా ||గరుడ||

(మహాభారత హనుమద్దాసు కీర్తన-95, పేజీ-94)

అవి ఆ ఇక్ష్వాకు కుల తింకావీటి ఆర్థహృదయంతో తన మొర విన్న
విండుకున్నాడు.

భజన వద్దతిలో అనుకరణ

భజన గీతాల్లో ఎక్కువగా ప్రచారం పొందిన రామదాసు కీర్తన
"పాహారామా ప్రభో పాహారామా ప్రభో
పాహారామా ప్రభో పాహారామా ప్రభో ||పాహ||
(రామదాసు కీర్తన-79, పేజీ-80)

అరణ్యరథాగ్రాగ్రైవ ఆ స్వామివి వేడుకంటున్న రామదాసు
మహాభారత ఈ కీర్తనలో స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. ఇది వంశస్థుల
భాషలో రచించబడిన కీర్తన హనుమద్దాసు కూడా ఎరిమొట్టువీటి తన
విన్నపిల్ని విన్నించుకున్న పీరు రామదాసు వంశస్థులకీర్తనను మురిచ
జేస్తుంది.

"పాహారామా పాహారామా
పాహారామా ప్రభో పాహారామా

శ్రీమద్రామాయణ కవిరాజ్యప్రద

శ్యామాళి రామ బయరామ పారాయణా"

||౩౫||

(ఎప్పిందొండ హనుమద్దాసు కీర్తన-18, శీ-27)

ఒక గీతాల్లో బాగా ప్రచారాన్ని పొందిన రామదాసు కీర్తనను అనుకరిస్తూ వ్రాసిన హనుమద్దాసు కీర్తన, వలకలో పేరులో చాలా రామదాసు కీర్తనలు స్ఫురింప చేస్తుంది.

ఈ విధంగా హనుమద్దాసు తన కీర్తనల్లో రామదాసు ఉపయోగించిన శబ్దాలను 4వయోగించి రామ వి పాస్విధ్యాన్ని పొందడానికి రామదాసు మార్గాన్ని అన్వేషించాడు. శబ్దాన్వయంలో రామదాసు పౌరాణం హనుమద్దాసు మీద వేలందొండొక మర్యాదలను ఉపాసకంబు. మూలమును.

- 1 నీ బంటు వయ్యెద బంటు రా (హనుమద్దాసు కీర్తన-10)
బంటు వయ్యె రా (రామదాసు కీర్తన-15)
- 2 రామా నీను వమ్మివానయ (హనుమద్దాసు కీ-74)
నిన్ను ఎమ్మి యున్న హను రామా (రామదాసు కీ-77)
- 3 వీరన ముందును పోనె ముందును (హనుమద్దాసు కీ-85)
పో ముందు నను నీట ముందు (రామదాసు కీ-84)
- 4 వజ్రకృపా వీ నీటకు బంగారు గాను (హనుమద్దాసు కీ-86)
వజ్రకే బంగార మాయనా (రామదాసు కీ-54)
- 5 కలు కటా యిత నెంకటమైన (హనుమద్దాసు కీ-106)
కలు కలు పేరు నెంకట పెట్టిలో గాని (రామదాసు కీ 27)
- 6 తల్లి నను బ్రోవదే (హనుమద్దాసు కీ-138)
అమ్మ నను బ్రోవదే (రామదాసు కీ-38)
- 7 నుదిత మాయ మేల్పాల్స (హనుమద్దాసు కీ-144)
ది మే పదివము (రామదాసు కీ-45)

భావానుసరణ

రామదాసు శబ్దాంశు అనుకరించిన హనుమద్వాసు య కీర్తనలో రామదాసు యొక్క పూర్తి భావాన్ని అనుకరించలేడు. ఆయన అడుగు వెనుక అడుగు వేస్తున్నవానిగా భావించుకొని, ఆ రామదాసు భావాన్ని అనుసరించాడు. అదే భావానుసరణ అయింది.

భావానుసరణ కూడా రెండు విధాలుగా చూపించవచ్చు. రామదాసు భావాన్ని అనుసరించిన హనుమద్వాసు కీర్తనలో, స్వయంయొక్క రూపాన్ని వర్ణించిన కీర్తనలు కొన్ని, ఆ స్వయం ముతించిన కీర్తనలు కొన్ని కనిపిస్తాయి. వాటిని రూపవర్ణన, ముతించుమైన కీర్తనలు అని రెండు విధాలుగా వేరుచేస్తు. ఈ రెండు విధాలుకూ సంబంధించిన కీర్తనలు ఈ అంశంలో పరిశీలించడం జరిగింది.

రూపవర్ణన

పదహాక్షుని రూపాన్ని వర్ణిస్తూ, ఆ స్వయం స్మరణంలో నిమగ్నమై పోవడం వాగ్గేయశాఖలకు అలవాటే. రామదాసు, హనుమద్వాసులు కూడా ఆ దశరథ రాముని రూపాన్ని తనివితీరా వర్ణించారు. ఆ వర్ణన లోనే తమ తక్కిన ప్రయోగించారు.

రామదాసు ఆ రామరూపుని రూపాన్ని వర్ణిస్తూ, ఆ స్వయం ముగ్ధమోహన రూపాన్ని దర్శించానని కోరుకుంటూ—

ప. “రామ భద్రరార శ్రీరామ చంద్రరార

రామరూ రోమ సీత వమేశరార

||౧౨||

అప. ముద్దు ముద్దు గారగ నవమోహదాం రా

విద్ధంబు పెక్కిళ్ళ వా నీరజాక్షరార

||రామ||

సంకు రవి రేతో పంపు జానారా
 పంచదార చిలక నాలో పలుకడు రారా
 వట్టరాని ప్రేమ నా వట్టకొమ్మ రారా
 గట్టిగ కాలం ముద్దు పట్టి వేగి రారా ||రామ||

నిశ్చూనవరేమరా నీలవర్ణ రారా
 సుందర పండువుగా పండు కన్న కంటి రారా
 అందెలు మువ్వలచేర నందడింప రారా
 కుందెపు బొమ్మ యెల అందగాడ రారా ||రామ||

వామెడల దయలుంచి నల్లవయ్య రారా
 బాటుక యెప్పుడు నీలంబు నయ్య రారా
 పాదుకొన్న ప్రేమ ప్రియరూపి రారా
 పాదపేదకదాను వే వ్రేళ్ళెరుగ రారా ||రామ||

ముఖగమనకు నాదిమూలబొమ్మ రారా
 గజ్జల చప్పుళ్ళు మెల్ల మెల్లమెల్ల రారా
 పామగారోల నా శక్తివయ్య రారా
 రావరామ నేనె భద్రాద్రివాస రారా ||రామ||

(రావరామ కీర్తన-84, పేజీ-81)

అంగనా ప్యమిని నిలమింటే హనుమద్దాసు-

ఎ నీలా'నమేర రారా శ్రీనీలానమేర రారా
 నీలానమేరా పాంక అంగనాదు
 దానానమె ముద్దులపి ఉలింపెడ రారా ||నీలా||

న, ముద్దు ముద్దులు గుల్మ మోమిలు బావి
 వట్టాతెలి నా వర్ధికి వేగి రారా ||నీలా||

వేటా మేటారని లలా వివరము
 చాలా దిలచి మది నోంలాడు యందురారా ||నీలా||

పిల్లల వింటే సీమంటి వైద్యం లే

శంకరే నీ ఖంట వర్షిస్తే ఇంటు శా ||పీత||

ಹೊದಿ ಹೊದಿರ ನೆ ಸೆಡ್ಡು ಮೂಲನೆ

మాధవహోదత (మొక్క) వేలింతు యిందు లా ||శా||

వాసివమత వామమత్నాన రోషణ శ్రీని

ತಾಪಾ ಭದ್ರಾಧಿಪತಿಯಾ ಕ'ಶಂಕಪಾಲ ರಾ ||ಸೀ||

(ప్రస్తుతంకొండ వామమర్తాను పీఠాన-10, పేజీ-21)

అండ్ థాట్ థాట్ నివాసిని పిలిచిస్తున్న వామమర్దావ. వీరపుల్ రాయ
దాని సైదావం గోచరిస్తుంది.

మామిడి మనుతో వ్యభిచారిగా చెవడమైన నేమి
 యింటిది. దాని అనుభవమనే ముద్దు. ఆ ముద్దుతోనే రావడము
 మిమ్మ లోలుకలూ దమ్మి అననమోహనాకాయని పిలుస్తుంటే ముద్దులు
 కలిసి మోమును తనకు మాపించుని పాశుర్యము ఆ ప్రియని వేరు
 కన్నాడు. రామి తో ప్రియిగా తొలిచి "పింజనయ్యారా"
 అని రావడా : అర్హిస్తే, ఆ రామనే "పింజనయ్యారముడురా"
 అంటూ పాశుర్యము వేడకోవడం ద్వారమనిస్తుంది. రామదాన తన
 క్రిందలో దాగిపోయి ప్రదర్శిస్తే, పాశుర్యమూ దాగిపోయి ప్రదర్శించి
 వాడు. రాజ్య వంశముని మూలగానే రావడము మా అనేకం పాశు
 ర్యము. పైనుకొని వ్యక్తిమైంది. పై రామదాన ప్రియతోని
 దాగిపో అని దింపి పాశుర్యము కీర్తన ముద్రాపి-

• 'నేనా రామ మామయ్యరా ?'

— నీ మోక్ష మార్గమేదా

చివర - పై పేరికీ వెంపా నము

గ. యెటు నిన్ను నిడ్రెప్పదో నలు ||మూల||

వి. ప. శర్మ, అధ్యక్షుడు, ఆంధ్రప్రదేశ్

100 200 300

ಹಸಿರು ಜಿಲ್ಲೆ

విద్వంశ చక్కిళ్ళ నీలా పోగులా
మొద్దా మొద్దా మోము జాచేమరా ||మాచేమ||

బుక్కగులా పూలా మోము
చక్కనయ్యే మేన జల్లేమరా ||మాచేమ||

పూసిన మంచి మల్లెపూల దండలు పూలు
నీ నీ మెదిలింద వేసేమరా ||మాచేమ||

మోము మోము మోమిడి మండ్లులా
లింపి నీ నడి విం విం చేమరా ||మాచేమ||

వామోముమందు నీలా వయ్యారమైయున్న
జేమాము నీ మోము జాచేమరా ||మాచేమ||

మావారు నడ్దవి మందలిందా నీ
నేనా జేయించు విన్ను జాచేమరా ||మాచేమ||

దంగీ మన్నెము కొండ థామా రామ నీతి
దండము నీమోము జాచేమరా ||మాచేమ||

పామమద్దామి పోలి ఘమదమమి నా
ననమ దీగి విన్ను జాచేమరా ||మాచేమ||

(మన్నెకొండ పామమద్దామ కీర్తన-74, 75-79)

ఈ విధంగా ఈ కీర్తన పాపాశుంది.

రావరామ కీర్తనలో రాముని దమ్మని పేరిచే అవ్వనం జరిపిస్తుంది కాని ఈ కీర్తనలో పామమద్దామ తమ మోముతో రాముని గురించి వర్ణిస్తున్నాడు. ఇక్కడ కీర్తనలోను రాముని రూపవర్ణనా భావమే ప్రబుధంగా కనిపిస్తుంది. “విద్వంశ చక్కిళ్ళ నీలా పోగులాగా” అని రామరామ పేరిస్తే, “విద్వంశ చక్కిళ్ళ నీలా పోగులా” మళ్ళీ ముద్దుమోమును పోస్తానని పామమద్దామ అనందపడుతున్నాడు.

శ్రీరాముడు ఎంత ముద్దు, ఎంత సొగసు, ఆ భజనం తిలకించి
వర్ణించడం ఎవరికిరం! అయినా తమకు చేతనైతేవంటా ఆ కౌసల్యా
వందనుచు రామదాసు, హనుమద్దాసు తిర్లబూ వర్ణించారు.

భగవంతుని కోపం అమర్షణం పరితపించే భక్తునికి ఆ వరంధా
మని దర్శనం లభిస్తే అతను అనుభవించే ఆనందం పల్లవాతికం
రామని వాడు కూచగూడ రీతాదులను వర్ణిస్తూ అనవతరం వీరానువో
పాడుచు పురణంలోనే కాకం గడిచిన భక్తులకు ఆ స్వమి కనిపించగానే
వాడు ఒకే అనుభూతిని పొందడం అనవతరమే కాదు, వారు వర్ణించే
ఆ హనుమత్తు కూడం ఒకటే కావచ్చు. అదీ, ఇద్దరికీ కనిపించిన వాడు
రామేశ్వరీ అందుతో అతిమోస్త్ర అయినాడు.

రామ-శ్రీరామ దివ్యరూప సందర్శనం పొందిన రామదాసు అవం
తంతో ఆ రాముని వర్ణించాడు.

1. కంటి కురాములను కమగంటి వేయ

2. పాపేడు తక్కుగణముల బ్రోచు మా
కంటి వేయ భద్రగిని మన్నవాని ||కంటి||

3. పాపునువట్టి వీరానీతుడై
చాపు తీర మా కోడందరాముని ||కంటి||

4. కుంభం తిలకించి ఘనశీల గాతుని
...వార 2. కురియు కందోయ గంధాని ||కంటి||

5. మి మంచి మోక్షం ఫలములు మిరయగ
...వేపు చిరువన్నె మోములిగిన వాని ||కంటి||

6. ప్రియ పల్లవును పైదేగజ్జిలంబెలు మోయి
...వం పెంబు పావతము గలిగిన వాని ||కంటి||

భరణి జంగడు చేరి కాంతి జగములు గన్ప
 యరవాసములు శేందరియించు స్వామిని ||కంటి||
 భరణిపై శ్రీరామదాసు వేరేడువాని
 యరమ పురుషుండైన భద్రోగిని స్వామిని ||కంటి||
 (రామదాసు కీర్తన—89, పేజీ—94)

అట్లయి బోనడం భగవంతుని యొక్క భక్త్యం. అటువంటి
 భక్త్యరాజులయందున్న వామని రామదాసు యారాడకు, సువసీరిగాతుగ్గుడు
 *రజాలసం జరిపించే కమ్మదోయి గలవాడు, మురిపెంపు చిరువప్పు
 మామకలిగిన వాడు, వీరానమేతుడై కొల్పుతీరి ఉంటే రామదాసు
 పిల్లించాడట. అంతటి సామగ్గరైన ఆరామునే నేను రాజానప్పట్లుగా
 పానుచున్నాను—

మ. కమగంటి కమగంటి రాములా| వా
 కమ్మలాన పరంధామలా
 ౩. కమగంటి కమగంటి సువ రామచంద్రుం
 కమగొప్పంతులతోనే కమన్మితమాయును ||కమగంటి||

మందరమగు మోము గుర్కగా| దయ
 చూపురనము వాపై జిల్కగా
 మందయాన ముద్దుమగున వీతమగుడి
 అందాము తోడుత యరుదెంచగా నేడు ||కమగంటి||

నీల మేఘశ్యామ బాంపి దివ్య
 లీల బ్రహ్మవంద భేదీ
 చాలు ముంగురులు వీలాలాతో వరిబోలు
 మేలురాడు మమ్ము పాలింపగరాగము ||కమగంటి||
 కరకంకణములు సుల్లవగా| దివ్య
 భరణి కాంతి భరిక్కినగా

అం 1 ఎంపిషెన నిరువ్వయ మోముతో

గిరు. పానమర్దాను తొరవాత రాను

||మంగంటి||

(ఎన్వెంకండ పానమర్దాను కీర్తన-88, పేరి-88)

అగరిత వైశిష్యమైన రామ (దుడు నిరువ్వయ మోముతో

1) అ మల్ల మల్ల మంబుల, దయాళవము చించేవాడు

గొలిచింపమో, ముద్దుచునువ పీఠము గూడ గరుడ వాహన మే

కొనిన అబ్రహామ పాపాడల పానమర్దాను.

అబ్రహామ మును పైడిపెట్టెలంకలు మ్రోయగా, కరుణకుంగారు

అబ్రహామ గురువులు కప్పే విధంగా ఉన్నాడని తాను మోసిన రామని

అబ్రహామ పాపాడల విచారిత, కరికంకలుములు మల్లమంబుల కె

1) అబ్రహామ అబ్రహామ దప్ప నీరాప్యమిని రామ పీఠావని పామను

గొను అబ్రహామడు, అబ్రహామలు చేతిలో ధరించిన వాడు రామరా

ది మున్నే మున్నేన శంఖశక్తులు కరద్యయంతో ధరించిన వాడు పాను

మర్దాను రామరామ రామరామ, పామమర్దాను అర్థమూ ఆ వరంధామని

మర్దాను అనందముతో మైమరిచిపోయి చేసిన గానం కీర్తనా మూసాన్ని

గొలిచింది. తాను టిక్కెరించిన రామనే రామరామ వర్ణిస్తే, తనకు కచ్చిరించ

ది మర్దాను ముద్దుచును అట్టిపెట్టెలంకలు పామ మున్నేన శక్తులందా, గుణ

కొనిన అబ్రహామరామ అను కీర్తనలో వర్ణించారు ఈ గ్రంథం ము

న, 1) రామరామ మ్రోయగ పామరామ మును చివరపెట్టె

స్తుతిపరమైన-కీర్తనలు

1) అబ్రహామ మున్నేన శక్తులందా, ఆ మున్నే మున్నేన

2) మున్నే మున్నేన శక్తులందా, ఆ మున్నే మున్నేన

3) మున్నే మున్నేన శక్తులందా, ఆ మున్నే మున్నేన

4) మున్నే మున్నేన శక్తులందా, ఆ మున్నే మున్నేన

5) మున్నే మున్నేన శక్తులందా, ఆ మున్నే మున్నేన

రాముని వృత్తియే ముగియ రామమంత్రం ఇది తరింప చేసే మంత్రం కనుక రాకమంత్రం అయింది. రామ మంత్రానికి ఉంప చేసే శక్తి ఉండని తక్కువ నమ్మకం మనకు చెలిపివల వలకు భక్తి, అతి పురాతన రూపం మంత్రం, లేదా భగవంతుని యొక్క దివ్యనామం, వాక్కుతో భగవంతుని రూప సాహిత్యాలను అభివ్యక్తం చేయడమే మంత్రం లేదా దివ్యనామం. రామమంత్రంలో భవసాగరాన్ని దరింప చేసే శక్తి ఉంది. అందుకే రామదాం తనకు ఆ వారణ సుంత్రం లపించిందన్న ఆనందంతో ఆ రామమంత్రం ప్రాశస్త్యన్ని వర్ణించాడు.

హా తాకమంత్రము కోరిన దొరికెను

భవ్యుడ నైతివి ఓరన్నా

అ : పీఠిక కొలది దూకం పాతిపి

పురుషుని నమ్మక యున్న

||వారణ||

హ, మచ్చికతో వితరాంత రమ్మల

మాయలలో పడతాకన్నా

హెచ్చుగ మాట యెదిదిది తిరువతు

రెండు తిరుగ పెదరేదన్నా

||వారణ||

మొచ్చుటగా తాపుల్య నడుంతో

మమముల పనియేమిటి రన్నా

వచ్చేడి వరువపు దివములతో

యడివతులు మావక యున్న

||వారణ||

ఎన్నివన్నములు ఎరుకతో జూచిర

ఏదో వారాయున్ను

అన్నియొక్కలై యున్న వరాత్తురు

వా మహాత్ముని కథవిన్నా

||వారణ||

గురువు మంచి రాక మంద్రాన్ని పొందిన రాక్షసా : అది తనకు
 లభించిన సంతోషమునా రామ పాదిన ధర్మాత్మావేకి మురిసిపోతూ తారక
 మంద్రం యొక్క గొప్పతనాన్ని వివరించాడు. పర్యాంతర్యాం అయిన
 భగవంతుడు ఒక్కడే అప్పు విషయాన్ని 'ఎప్పుడు ఇక్కడను ఎరుకతో జూచిన
 ఏకోనారాయణుని' అప్పమాటలో అందంగా చెప్పాడు. ఎన్ని కష్టాల
 మందో ఎదురు ఎత్తన్న మోం ఈ అక్కలో నేర్పిస్తున్నది, ఇది
 నరకమని, కుపునర్కనర్క లేదని ఇహంనాకూ రాంకమంత్ర మోహార్కం
 వల్లనే పొందగలుగురామని రామదా : విరల చిత్తంలో వరసమంద్ర
 ప్రియతాన్ని వివరించాడు.

రామమర్త్య : దళగుడపైజ ఇ క్కమ్మర్తరా పొందిన రాక
 పల్లరాగ్ని భరణుల నాదా చెప్పిన దేవులు జాతాని చెప్పరూ
 అది అంటే లభించదని కష్టపడని మరెవరూ రామనలో రాక
 మంద్రాన్ని గురించి ఇంకా వర్ణించాడు

అ. ౧. ౧. రాక చెరికడు తారక మంద్రము

అకమ చెరియరా ఎరచ్చ

అ. ౧. ౨. పాప పాతకము నర్మరు మంద్రము

కొరి ౨. ౧. ౨. రామ

||అంధ||

రామ కౌరవము ౨. ౧. ౨.

స్కీప్ గమ్మక ఎరచ్చ

రామ మరణము ఎరచ్చ

పరియె పర్యె పండు ఎరచ్చ

||అంధ||

రామ కౌరవము ౨. ౧. ౨.

రామ కౌరవము ౨. ౧. ౨.

రామ కౌరవము ౨. ౧. ౨.

రామ కౌరవము ౨. ౧. ౨.

||అంధ||

పాదవాంఠరము చురేదని
గురువోధానించర ఓరవా
బోధానందం బాధారంబని
పాదక గవరా ఓరవా

||పాదక||

శీర్షికలు-౩౦: రీతి

(మన్నెంకొండ పామరదాసు శీర్షిక-1, పేజీ-13)

లారకమంత్రం యొక్క గొప్పరవాన్ని చెప్పడంబట్టి పామరదాసు, రామదాసు భావాన్ని అనుసరించాడు. ఆ లారకమంత్రం పీఠికా లంటే కామ్రోధాది దుర్గుణాలను వదలాలని గురుబోధను అనుసరించాని పామరదాసు తత్కాలము మారించాడు. లారకమంత్ర వ్యవహారం రామదాసు భావాన్ని అనుసరించాడు. వైసర్వన్న రాహుల్యాన్ని గురించి చెప్పిన రామదాసు ప్రకారం ఈ శీర్షికలో పామరదాసు మీద కనిపిస్తుంది. ఇవిన మరలాని గురించి ఇక ఆలోచించవలసిన అవసరంలేదని లారక వాదాన్ని తిప్పితిరా మనములో తలుచు కున్నట్లుయితే వైసర్వన్న రాహుల్యం కలుగుతుందని చెప్పియో "ఇవన మరలముం జందకు, ఇన్మము వునపాడేదురా ఓరవా" అన్న పామరదాసు వలకులు. "అన్నిటికీది కడదారి ఇన్మము వత్సంబిక పుట్టుతున్న" అని చెప్పిన రామదాసు మూలంకు అనుసరించేయాలే.

అనుభవం తాను కీర్తించే రామని, తాను నమ్ముకున్న రామని తనకు కష్టం వచ్చిందని తనను రక్షించమని, విన్నవమ్ముకున్నానని రామదాసు వేడుకుంటున్నాడు.

న. విన్ను పెమ్మ యున్నవాడను ఓరామ

న. విన్ను వమ్మనవాడ వరుండు వేదవిక
మన్ననజేసి పాఠింపనే ఓరామ

||విన్ను||

బ్రతిమాలి వ్యతిమిది వెడటే గాని యిదేమి ముఖము
వెలనొందగ జూచి నీ నామము ||నిమి||

మానము విడిచి కనుమూరి పాట్లకొరకై
మానవుని వెంటదీంటునై సీరామ ||విమ్య||

వేరతము రక్షించు వతురత నీకున్నప్పుడు మది
 శంచలించ వేటోకే ఓరామ ||విన్న||

వరకము భద్రాద్రి స్వమి శ్రీరామదాస
పతివై ఏవ్వాదరింపవే సీరామ ||విన్నయ||

(రామదాసు కీర్తన-77 పేజీ-84)

నిన్ను నమ్మియున్నవాడను రామా అంటూ తన జీవితనిను ఆ
వరంధానుచి నిన్నువించుకున్నాడు. ఆ స్వామి ర్పరగా రాలేదని జాబోలు
బ్రితిమాలి బ్రితుడు చెబుచు తన్ను మువ్వ రక్షించమేమిటను అంటూ
తన్ను విన్నూరంగా అడుగుతున్నాడు ఇమిదాను.

రామరాజునే అనుసరిస్తూ వచ్చిన హనుమద్దేవుడు కూడా స్వీ యే
 రు విష్ణురాష్ట్ర అలాగే తెలుపుకున్నాడు అందుకే—

సామా విను సమ్మివాసయా నే
సామామృతం వేదశతయా
కామోంద్ర కాదం కింఽపి విశాకుల
న మందశివామి ఓ మందశోదార ||సామా||

[illegible]

యిదివికల బహుగోప్యతమా? పప్పు
యిటు మోసపుచ్చుట ఘనమా
పదివేలైనా నీవదములు ఎడవను
ఉదరి పోషణమున కొలది వేడు

||రామా||

అది మన్నెముకొండ ధరిజీవంట్ హనుమ
ద్దాన రుణ చింతామణి వంట
పిండు సత్కృపవేడు ఏడు గరిగి యుగం
మండు చొరికినట్టు ఒండ మాకికాడ

||రామా||

(మన్నెమొండ హనుమద్దాను శీర్షిక-79, పేరి-82)

'పప్పు సమ్మియున్నవాడు రామా' అని రామధాను సరికితే, ఆయన ప్రధానం హనుమద్దాను రామ సమ్మికిన్న రాముణ్ణి నేడుకొనే శిరు మిదింటిది. రామా విన్నోమ్మివానయా అంటాతన అవేదనను వ్యక్తం చేశాడు 'పప్పుసమ్మివాడను వరులను వేడనిక' అని రామదానంట్, రామా నిమిసమ్మివానయా వేసామమ్మల వేడలేదయా అంటూ తన అభిమతాన్ని వెలువరించాడు. 'మనము విడిచి పట్టకొనముచి మూలము వెంజడిస్తావా తామా' అని రామదాను ప్రశ్నిస్తే, అదిరపోషణమున కొలది వేడు' అంటూ హనుమద్దాను ప్రియమిది నివేదించుకున్నాడు.

వర్ణాంతర్యామి అయిన ఆ మహాత్ముడే రామభద్రునిగా ఇంకో అవతరించాడు, భద్రాద్రిలో సేనాక్షిణి సమేతుడై నెలవై ఉన్నాడు. ఆ రాముని దర్శనం పొనం, భద్రాచలముచి దివ్యరూప సందర్శనం కోసం ప్రతిభిక్షుడు ఎదురుచూస్తూనే ఉంటాడు. ఆ భద్రాద్రిచి తిరియిగ వైకుంఠంగా అభివర్ణిస్తాడు

ప కలియుగ వైకుంఠము భద్రాచల విలయము
సీరియము అంతము

అ న అరివేలులార మీరానందముగ వేగ

వింపిరమైకట్టి వేడుక చూడ

||చ||

శ, కాంచన పొథములు మాచిక్కులు మించిన దూలములు

నల్గిములు చెక్కించిన స్తంభములు

పగడములను శ్రమియుంచు ద్వారములు

అంబరూప మరీ యెంవలేరు గదే

మంచి పప్పులు బూర్చిక వాడిచ్చు

||ఆ||

బంగారు గోపురములు చేప మురి మొగు శాస్త్రములు

చేరీ మృదంగాది వాదములు

భాగవతుల పంక్తిర్తనలు

రంధ్రైవ శక్యాల మంటపములు

శృంగారమేమని చెలియ విన్నవించు

||ఇ||

== == ==
== == ==

(రామదాసు కీర్తన-78 శ్లో-84)

అని రామదాసు ఎదోరకొచ్చి ఆరియు, ప్రక్షురంగా అరి వర్షించాడు. కాంచన పొథములు, బంగారు గోపురములు, రంధ్రైవ శక్యాల మంటపములు పీటపీట భ్రమించు చెలిపోయి ఉంది. ఆ మహా శైలాన్ని ఎరిచి వర్షించుట ఓపిక తీరియి ఎరిచి మంచి వర్షించియో పోయి పూజించి, రామదాసు రామ మూలన భద్రాచలాన్ని మహావారంగా అర్పించాడు. అప్పుడు, చూడ! ఆ రామని విరావమై, శతద్రోహ అపహాసాల న్నించెడి ఈ మహాచో అక్కరిమ్మని రామదాసు అనిచి తన పాదములు.

అ పదే రామ శ్రీరామ శ్రీరామ

అ ప. లోక గోదావరి రెడమఁ జు గమనీయని
వృద్ధి కోరి సేవించుట ||౮౮||

ప. వాఁడుగా భద్రాచరించును నీలాచ
రాదును రోదంబునకి న్నర్ధి చేరా ||౮౯||

నీరులొండ వెలసిన సేవార్థము సైవా
అరయ గోదామణియగు సేవించు ||౯౦||

చుట్టాకోసం తెలిలో యందర మొప్పగ
గట్టుపై నరసింహ మమనీ గమనీవ మేరా ||౯౧||

--- -- --
--- -- --
చేరి మృదంగముల్ భోజనొప్పును మోయి
చేరువ భద్రాచరి చేరి చూయు వెగ ||౯౨||

గంగా గోదావరి మన యావృత్తి యా
పొంగి పొన్నముత్యము పొలుకుండు నూనీ ||౯౩||

--- -- --
--- -- --
(మచ్చెంకొండ పామమర్దాని కీర్తన-17, పేజీ-26)

అంటూ పామమర్దాని భద్రాచరి నిలయునీ యాచరి కోసం
వరిగించే ఈ పామమర్దాని వృత్తం చేశాడు:

ధీరీ మృదంగాది వాదములు, భగవంతుని పరివర్తనలు యివేర్చి
నాయనీ రామదాసు వరికితే చేరి మృదంగముల్ భోజనొప్పును మోయి
భద్రాచరికి వెళ్ళడానికీ పామమర్దాని సద్విమర్శయొక్కది కావలసివచ్చును.
అంటే నీలాచో సేవ చేసి అర్పించి మోములో ఎగవూర్చి, పాద
ప్రసరించుచున్న భద్రాచరికి, భద్రాచరి రామదాసు అలాగే, పామమర్దాని
వీర వైభవవేదంగా మెరుస్తూ ఉండే సందేహ మొక్కాదు. అప్పు
రామదాసు వద్దకు వెళ్ళానికి పామమర్దాని పంపివచ్చుటయ్యే భగవంతుని
ప్రార్థన వర్ధించు తీరులో, భావాన్ని అతని పాపముగా, పాద
రామదాసు ప్రోధానం ప్రోత్సహించుటగా ఉన్నది.

అమృతవారి ద్వారా స్వామికి కాయబారం

తాను నమ్మకన్న రాముడు తనకు కరుణించక వీరే, అమ్మ
వారికి విన్నవించుకొనే వద్ద తిని రామదాసే ప్రవేశించాడు. ఆ వద్ద తిని
పామరసామి అనుకరించాడు. తాను అనుషంక పూరిత రాముడు తనకు
కరుణించక పోవడంతో రామదాసు నీరమ్మ తల్లికి మొరపెట్టుకున్నాడు

|| అమ్మ నను బ్రోవనే కరుణామిని

కొమ్మ నను గావనే మా

||అమ్మ||

|| అమ్మ నను బ్రోవనే నమ్మకలలో మా

యమ్మననుచు నిమ్మ నెమ్మది గొలిచెద

||అమ్మ||

కమ్మతల్లి పేరు కమగిని బాపాట

విన్నవమొనరించి వేగమే విభవించో

||అమ్మ||

యమ్మమునోన పియ్యుభయాల బెరుగొమ్మ

యొల్లవేళు వేడి వేపరితి సిప్పుడు

||అమ్మ||

చలచలమని భద్రాద్రి రామదాసు

నలనలు పెట్టక చూడబడనే

||అమ్మ||

అందు రామదాసు, అమ్మవారిని వేడుకున్నాడు కన్న రిక్త
మవైతూ కాస్త వామర అంగిరిమిని ఆ తల్లిని పోగొందాడు రామ
దాసు వదలిన మార్గంలోనే అంగిరిమిని పామరసామి కూడా, మత్తెం
కొండ మంచి రసమి పునరించిన అన్నపూర్ణ, ఈ మొర వివరించడం
ఆ పామరసామిని నెడకగొడు.

|| అమ్మ నను బ్రోవనే కరుణామిని

కొమ్మ నను గావనే మా

- అ ప, తల్లి నమ్రోస్తో యల్ల అమలతల్లి
కొంగు కెరులగ నల్లి పోలించిన ||అల్లి||
- చ నమ్మత నల మీ పన్నిది దయచే
కమ్మల బాడు యా నమ్మద పయ్యుప్ప ||అల్లి||
- భార్యయ నదికి నిల్వరమాయ వేసిన
రరము గాదాయ యిల్లరివి కటాక్షించి ||అల్లి||
- ఓరలో ముప్పమగిరి పానపద్మాసుని
నరూ వేడించి చెప్పరము గావించాడు ||అల్లి||
- (మన్నెకొండ హనుమద్దాసు కీర్తన-138, 139-140)

హనుమద్దాసుకు ఆ రామదే అంధ్ర, నీతిమీ తల్లి 'అమ్మా
నమ్రోస్తో' అని రామదాసు అర్చిస్తే, 'అల్లి నమ్రోస్తో' అంటూ
హనుమద్దాసు వేడుకవ్వాడు. అందులో దండస్తే అల్లిరామున దాక్షిణ్య
పెచ్చు అప్పించి ఈ భక్తిలో కవిమీర్చించి. పౌదయంతో మీర్చిరినే
నమ్మక వి, ఎల్లవేళల్లో మిమ్ములను వేడుకోని మోసపోయాను అని
రామదాసు తన అవేదన ప్యర్తంచేస్తే, 'నమ్మత నీల మీ పన్నిది దయ
చేసి కమ్మలబాడు' అంటూ హనుమద్దాసు వేడుకవ్వాడు. రామయ్య
రాకపోతే నీతిమ్యను వేడుకోవాలనే రామదాసు, భావాన్ని అనుసరించి
హనుమద్దాసు ఈ కీర్తనలో ఆ భావాన్ని చక్కగా వ్యక్తపరిచినవాడు.

అమ వర్ణప్రసం అమకు న్నీ
ఆ నీతిమ్య ద్వారనే రామునికి రాగా
నలికిన చాడు రామదాసు. ఆ భావన
ఆయన అడుగులాడల్లోనే నడిచిన హనుమద్దాసు

(వ్రథుత్వ ధనం వెప్పించి దేవాలయ
రామదాసును, భావాన్ని అంధ్రభావంతో ఉంచ
కక్షించడానికి రాకపోవడంతో, ఆ రామయ్య
వేడుకవ్వాడు.

మ పనుద్రోవమని చెప్పనే నీతమ్మ తల్లి ||నను||

మ పనుద్రోవమని చెప్పనే వారీరిరోమణి
ఒవకుని కూతుర ఒవని జానమ్మ ||నను||

వీళ్ళన చేడక చెక్కిరి ఎక్కుచు
చక్కగ మరుకేరి సొక్కుచుండెడివేళ ||వను||

ఏకాంత రంగుడు శ్రీకాంత విమనూడి
ఏకాంతమున నేతయ్య ముప్పవేళ ||నను||

అదొ విమలకుడు తద్రోగిరిలకు
విద్రోహులొను వేళ వెంటరో వోరించి ||నను||

(రామదాసు కీర్తన-85 పేజీ-86)

'నను తాపదమని ఆ రామునితో చెప్పవమ్మా ఓ నీతమ్మా' అనే రామదాసు భావనాపీఠికలు పానుమర్దను ఎదతోతూడా కదలాడాయి. అమృతం ఆ స్వామి స్మరణంతోనే మునిగి పోయే పానుమర్దను మన్మథకొండ నుంచి వెళ్ళగొట్టబడి, మళ్ళీ తన స్వామిని కమలా రా చూర్తివో రేదో అన్న తయారితో పండ్లహారో ఆ తల్లిని, వరమాత్ముని యగ్గరికి రాదువారం ఎదిగింది.

ఏ, పోలింను మని చెప్పె|| : విమని నా
పోలి రమ్మనె||

పోలింనుని చెప్పు సంకషణవేళి||
దా తాంత విధాన దయవమ్మ ||పోలింను||

ఏ...పానుమర్దన వంధరిని శ్రీరామ
మెరయుచు నీతో ముచ్చటాడెడి వేళ ||పోలింను||

వెలవచ్చి ఎవడు నీ కంధరమందు శ్రీ
దండామణి ఒరిపించు చుండెడి వేళ ||పోలింను||

మెడగారు ముక్కలు నదులు కోల్పోని
యలమున జేర్చి వంబరము వందెటి వేళ్ళు ||పాలించు||

రాజ్యంజారము మీలో నీ జనులవ
కోరికతో పూలు గూర్చు చుండెటి వేళ్ళు ||పాలించు||

అనుచును ఆ అనుచును
అనుచును అనుచును అనుచును

పామరుద్దాన నరులొరి దీనుడై విమ్ము
చొప్పుడు కుప్పాడు కరుణమాలవని ||పాలించు||
(మన్వెంకండ పామరుద్దాను కీర్తన-139, ౧౪-13౯)

రామునికి ఎవ్వడు తన విషయం చెప్పినో, ఎలాచెప్పినో కూడా
పామరుద్దాను అమ్మవారికి వివరించి చెప్పి కీర్తనలో 'వక్కన చెరి
చెప్పితి నొక్కరూ చక్కన మరుకేరి సొక్కియుండే వేళ రును
రశించమని ఆ స్వామిలో చెప్పింది రామదాను కోరుకంటే, నిడువ
మావంద పంభరితుడైన ఆ స్వామి న రున్నూ 'సొక్కి ముచ్చట్లాడే
నమయంలో వాగురించి వాగును మాటలు చెప్పవమ్మా' అంటూ పామ
ర్దాను అమ్మవారికి విన్నవించుకొన్నాడు.

ఈ విధంగా రామదాను అనుసరించిన పామరుద్దాను కొన్ని
చోట్ల తనదైన వ్యక్త్యత వైరిని అవతరచాడు. కీర్తనల ప్రారంభంలో
రామదాను వాడిన శబ్దాలను అనుకరించినా తరువాతి కీర్తనలోని భావం
చూపుతూ తనదైన మార్గంలో వివరించి కీర్తన రచన గావించాడు.

న, "నలుకే అంగారమామైవా కోదండపాలి ||పలుకే||
నలుకే అంగారమామై పలివిన పలుకమేను

కలలో నీరామవ్వరణ మరున చక్కని రండి ||పలుకే||
(రామదాను కీర్తన-54, ౧౪-5౪)

ఈ రామదాసు కీర్తనలో ఇతర భక్తులు రాముని దయను ఏ విధంగా పొందారు అన్న విషయాలను వివరించిన నైసం జన్మిస్తుంది, రాముని దయను పొందిన తరువాత, రాతిమంచి తన అవలు వ్యర్థాపన్న పొందిన అపాల్యులను గురించి రామదాసు ఈ కీర్తనలో వ్యసించారు, వల్లవి రచనలో దాదాపు రామదాసునే అనుకరించిన హనుమద్దాసు

నా వలుకాపుగా ఓరాచూ నాతో వలుకాపుగా
వలుకాపుగా నీవలుకు బంగారుగాను
మొలుక వప్పుల తేనెబొలుకగ ప్రేయసున ||వలుకా||

నా వరవశమున వామొరవివలేదో
దొరతిమున నన్ను మరిచియిన్నానా ||వలుకా||

అలనైకుంత పురమందున వివరించి
పీరినతె వామొర ప్రియమున వనరాదో ||వలుకా||

దండీ మన్నెంకొండరామ వరందాసు
దండమిదిగో హనుమద్దాసు మహాత్మాన ||వలుకా||
(మన్నెంకొండ హనుమద్దాసు కీర్తన-96, పేజీ-95)

ఈ కీర్తనలో వల్లవి సులహ రథువాలి భావంలోను చరణాల్లోను ఎక్కువ పాశుర్యం జనించడం

నా దీవడయాళో దీవడయాళో
దీవడయాళో దీవడయాళో

(రామదాసు కీర్తన-17, పేజీ-36)

అంటూ రామదాసు ఆ రాముని వర్ణిస్తే, ఈ వల్లవిని కాస్త అనుకరించి ముఖ్యంగా హనుమద్దాసు కీర్తన పోకడానివి రచించాడు.

వృ. రామదయాపితై రామదయాపితై రామదయాపితై రామదయాపితై
 పానుమద్దాసు నిమిత్తమై
 ప్రేమార్త వర రామదయాపితై

అనే పల్లవితో ప్రారంభమైన ఈ కీర్తనలో మొదట రామదాసును
 అనుసరించినట్లు కనిపించినా తరువాతి భావంలో ఎటువంటి సామ్యం
 కనిపించదు. రామదాసు కీర్తన కేవలం పురివరంగానే కనిపిస్తుంది.
 పానుమద్దాసు కీర్తనలో భగవంతుని ఎడబాటుకు కుమిలి
 పోతున్న భక్తుని ఆవేశం గోచరిస్తుంది. స్వామి వడనారవించాన్ని
 ప్రించడం కానం రాష్ట్రరాయుడే భక్తుని విశ్లేషణ ద్వారాక మారుతుంది.
 రామదాసు భావాలను కొన్నిచోట్ల అనుసరించినా, కొన్నిచోట్ల చూరగ్రం
 తవలైన వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంది. ఆ స్వామి సాన్నిధ్యాన్ని పొందాడు.

పానుమద్దాసు రామదాసు లిద్దరు ఆ రెండువిధ కోసమే రమ
 వేసినారను అర్పించి, ద్యాపించిన భక్తులు లోకంలో భక్తిని పెంపొందించ
 చేయడం కోసం ఉద్బవించిన వాగ్దేయకారులు. అనవరతం రామని
 గా మరూపరణ లీలాదులను వర్ణించడమే తమ ప్రధాన పరమావధిగా
 ఎంచుకున్నవారు. మోక్షాన్ని పొందినదానికి ఇద్దరు ఎమ్మకొన్న మార్గం
 కీర్తన మార్గమే. తమ రమపులోన అనువంతులతో రామదాసుని వింపు
 కొని తాము తరించి లోకాన్ని తరింపజేసి, పరమాత్ములతో లీనమైపోయిన
 మహాభక్తులు.

ఉపసంహారం

ఉపయుక్త గ్రంథసూచి

సంస్కృత గ్రంథములు

- 1 గగ్నాధిరావు మంచాల (వంశావళిలు) "శ్రీ యదేవి దుర్బల గీతగోవిందము
రంపిచ్చిని అసంతృప్తారాధన
కృతి - ౧౦౦౦
- 2 గ్రామదేవులం గీతగోవింద కావ్యము (అష్టపదులు)
(పరిశీలన మరియు దీర్ఘము)
- 3 భరత . . . నాట్యశాస్త్రము
- 4 బాలాబుక్కుడు శ్రీకృష్ణ శాస్త్రపురము
శ్రీకృష్ణమహర్షి గ్రంథము
- 5 వ్యాసమహర్షి శ్రీమద్భాగవతం
- 6 వ్యాసమహర్షి ఎగవద్దీత (రాత్నకర్మనామము)
- 7 బ్రాహ్మణాచార్యులు ఎనేక బ్రాహ్మణ శ్రీవేదము
బ్రాహ్మణ శ్రీ (అమరదత్తం)
- 8 శ్రీ. విశ్వరాజులు వేదాంతదీపికము
- 9 ఎం.దర చైతన్యవలదప్పింది శ్రీవారదత్త శ్రీ మతములు

ఆంధ్ర గ్రంథములు

- 10 అనందమూర్తి వేటూరి చాలివంకీరవ కవులు
- 11 అనందమూర్తి వేటూరి వైష్ణవాంధ్ర వాఙ్మయము
- 12 కామేశ్వరమ్మ గూడూరు యదుదేవ చరిత్ర
- 13 చంద్రయ్య శ్రీకృష్ణ వదనములు
- 14 గంగప్ప ఎన్ తెలుగులో ఎడకవిత్
- 15 వరిసింహార్యులు కీడాంబి తిరువామౌళి - వసుధావరణి వ
- 16 వారాయణాచార్యులు పుట్టుపర్తి వాగ్గేయకారుల ఎం.కృష్ణాచార్యం

- 17 వసుంహరి శ్రీభద్రాచరి రామదాసు చరిత్ర
 18 వసుంహరి శ్రీమన్నాంకొండ హనుమద్వాసు చరిత్ర
 19 పురుషోత్తం వాడేపు (సంపాదకులు) త్యాగరాజు కీర్తనలు (స్వరసహాయము) (6 సంపుటలు)
 20 పురుషోత్తం వాడేపు రామదాసు కీర్తనలు (స్వరసహాయము)
 21 పోతన బమ్మెర శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతము 1, 2 సంపుటలు
 22 రుక్మిణీకాంతరావు బాలాంతరావు అంధవాగ్గేయకార చరిత్ర
 23 తిలవలమ్మ పిన్నా 'అన్నమయ్య' సంగీతకర్తగావనకర్తలు సరితులు
 24 వేదవల్లి రాయలమ్మమావళ్ళం శ్రీమదాంధ్రాధికారం కొల్యాడేని విమలంబం
 25 శుభంకరమణి పండా చెంగు సాహిత్యంలో రామకథ
 26 సంగమకం ముటవూరి అన్నమయ్య సాహిత్యము
 27 సన్నిహితంబుమూర్తి కొత్త - సంగీతకర్త (7వ సంపుటలు) (సంపాదకులు)
 28 సర్వోత్తమన్ కె రామదా - త్యాగరాజు
 29 సర్వోత్తమన్ కె అన్నమయ్య-త్యాగరాజు
 30 సర్వోత్తమన్ కె అన్నమయ్య-సాహిత్యములు
 31 సీతారామాచార్యులు బహుమతి పొందిన పుస్తకాలు (మొదటి విభాగము)
 32 మురిరిరం అర్చయన్ చెంగు సాహిత్యంలో కేరళావిజయ
 33 ముద్దురామ దీక్షితులు సంగీత సంస్కారాలు (వదర్శిని) (మొదటి సంపుటలు)
 34 సోమకేశవరాయ ముల్లంపల్లి విజయ - సర్వోత్తమము 3, 4, 5 సంపుటలు (సంపాదకులు)

వ్యాసములు:

- 35 ఆనందమూర్తి వేదూరి 'తెలుగు ఎంబీర్తవ లక్షణము
యీ క్షుణ్ణిగా విమర్శయము'
'దేశిక' అ. 1971
- 36 గానీరాజ పిల్లూరి 'మనదేవతలు
భగవంకటాక్షరస్వామి-మన్నెంకోండ'
'పద్మిని' పెన్సిల్వేనియా 1986
- 37 చంద్రశేఖర్ వెల్మల 'రెండో తిరుమల మన్నెంకోండ'
అంధ్రప్రదేశ్ దిన పత్రిక
14-09-1986 (అదివారం)
- 38 మోహన్ శి. యన్ 'మంగళా వృత్తాంతం 'మన్నెంకోండ'
'అంధ్రప్రదేశ్ దినపత్రిక
6-9-1987 (అదివారం)

ఆంగ్ల గ్రంథములు:

- 39 Aurobindo The Foundation of
Indian culture
- 40 Narsimha Rao .P Sri Manyam Konda
Kshetram'
- 41 Raghavan .V The great Integrators
The Saint Singers of
Indian
- 42 Samba Murthy .P South Indian music series
- 43 Vijaya Raghava The Minor works of
Charya V. and Tallapaka Poets' Vol-1
G. AdinarayanaNaidu

అనుబంధం

శ్రీశ్రీ మన్నెంకొండ 'లక్ష్మీవేంకటేశ్వర' స్వామివారి ఆర్చకులు
ధర్మకర్తలును, వైష్ణవ కలభూషణులు, పరాంకుశోద్యోగపులగు.
శ్రీమాన్ అళివారి రామయ్యగారి వంశస్థులము -

5

శ్రీమాన్ అళివారి నారాయణ స్వామిగారు
(స్మృత వం పారంపర్య ధర్మకర్త)

12

13

14

శ్రీమాన్	శ్రీమాన్	శ్రీమాన్
సామయ్యగారు	అళివారి రామయ్యగారు	వెంకటస్వామిగారు
10	11	

శ్రీమాన్ రామయ్యగారు	శ్రీమాన్ అనంతయ్యగారు	9 శ్రీ
7	3	
శ్రీమాన్	శ్రీమాన్	శ్రీమాన్ అళివారి
అళివారి మేఘయ్యగారు	అళివారి పాపయ్యగారు	వాణమద్దాసులివారు
	5	6

శ్రీమాన్ అళివారి	శ్రీమాన్ అళివారి
వెంకయ్యగారు	పాపయ్యగారు

4

శ్రీమాన్ అళివారి రంగయ్యగారు
3

శ్రీమాన్ అళివారి అనంతయ్యగారు
2

శ్రీమాన్ కేశవయ్యగారు
1

మూలపురుషులు

శ్రీమాన్ అళివారి అనంతయ్యగారు

శ్రీ మన గ్రంథంలోని వాగ్దేయకారుడు ఈతడే